

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKU VE ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE
MÜLTECİ HAKLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MUSTAFA KARC

BURSA-2021

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKU VE ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE
MÜLTECİ HAKLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MUSTAFA KARC
ORC-ID: 0000-0002-4442-4054

Danışman:
Prof. Dr. H. İbrahim ACAR

BURSA-2021

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bursa Uludağ Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda 701623063 numaralı Mustafa KARC'ın hazırladığı konulu (Yüksek Lisans Tezi) ile ilgili tez savunma sınavı,..... günü saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. H.İbrahim ACAR

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr.Öğr.Üyesi M.Salih KUMAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr.Öğr.Üyesi Hüseyin OKUR

Kocaeli Üniversitesi

...../..... 2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: **İslam Hukuku ve Uluslararası Hukuka Göre Mülteci Hakları**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 104 sayfalık kısmına ilişkin, 04/ 06/ 2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: MUSTAFA KARC
Öğrenci No: 701623063
Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Programı: İSLAM HUKUKU
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Tarih: 02/08/2021

Danışman

Prof. Dr. H. İbrahim ACAR

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**İslam Hukuku ve Uluslararası Hukuka Göre Mülteci Hakları**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usûlüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Mustafa KARC

Öğrenci No : 701623063

Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri

Programı : İslâm Hukuku

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Mustafa KARC
Üniversite: : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfası : xiii+86
Mezuniyet Tarihi : / / 2021
Tez Danışman(lar)ı : Prof.Dr.H.İbrahim ACAR

İSLAM HUKUKU VE ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE MÜLTECİ HAKLARI

“İslam Hukuku ve Uluslararası Hukuka Göre Mülteci Hakları” adlı çalışmamız bir giriş kısmı ile üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde iltica ve mülteci kavramları ile mülteciyi ağırlamanın fazileti ve ekonomiye etkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, klasik fıkıh kaynaklarında iltica ve mültecilerle ilgili hükümler hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, İslam hukuku ile uluslararası hukukta mültecilerinin hak ve sorumlulukları ele alınmış olup akabinde mültecilerinin İslam hukukunda ve uluslararası yasalarda hak ve sorumlulukları arasında karşılaştırma yapılmıştır. Akabinde de uluslararası yasalara göre mültecilerin toplum ile entegrasyonu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Yaptığımız çalışmada şu sonuca ulaşılmıştır: mültecilik ve sığınma insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Ancak kavrama olarak son yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu yüzden İslâm hukukunda bu kavram doğrudan karşılığı bulunmamaktadır. Mülteci statüsüne oldukça yakın olan kur'an ve sünnetten elde ettiği bazı kavramları mevcuttur. Eman müessesesi mültecilik ve göçme kavramlarının ilk şeklidir. Bu müessese gereğince, korumaya ihtiyacı olan, göç etmeye zorlanmış herkese dini ya da irki dikkate alınmaksızın eman verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Savaş, Hak, Sorumluluk,

SUMMARY

Author Name and Surname :	Mustafa KARC
University :	Bursa Uludag University
Institute :	Institute of Social Sciences
Department :	Basic Islamic Sciences
Field of Science :	Islamic Law
Qualification :	Master's Degree
Number of Pages :	xiii+96
Date of Graduation : / / 2021
Thesis Supervisor(s) :	Prof.Dr.H.İbrahim ACAR

REFUGEE RIGHTS ACCORDING TO ISLAMIC LAW AND INTERNATIONAL LAW

Our research, titled "Refugee Rights According to Islamic Law and International Law," is comprised of three sections.

The first chapter emphasizes the ideas of asylum and refugee, the merits of hosting refugees, and the consequences of refugees on the economy.

In the second section, assessments were conducted of the provisions in classical fiqh texts relating to asylum and refugees.

The rights and responsibilities of refugees in Islamic law and international law are examined in the third chapter, followed by a comparison of the rights and responsibilities of refugees in Islamic law and international law. Following that, explanations about the integration of refugees into society in accordance with international law were provided.

The following conclusion was reached as a result of our research: refugees and asylum seekers are a phenomena as old as humanity itself. The concept, on the other hand, only emerged in the last century. As a consequence, this notion has no explicit equivalent in Islamic law. It has various concepts derived from the Qur'an and Sunnah that are quite similar to refugee status. Refugee and immigration principles begin with the protection of life and property. According to this institution, life and property should be guaranteed to everyone who needs protection and has been compelled to migrate, regardless of religion or race.

Keywords: Refugee, War, Rights, Responsibility

ÖNSÖZ

İslâm hukuku, Müslümanların dünyada muntazam bir hayat sürdürebilmeleri ve ahirette mutlu bir sona ulaşabilmeleri için, bir takım düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler, Allah'ın koymuş olduğu emir ve yasaklarla birbirine bağlantılı şekildedir.

İnsanoğlunun yaşadığı bütün çağlarda karşılaşılan zorluklar, özgürlüklere getirilen kısıtlamalar, yaşam hakkına yönelik tehditler, yokluk, sefalet, savaşlar, iç karışıklıklar, doğal afetler ve bunlara benzer pek çok sebepten dolayı insanların yaşadıkları yeri terk edip, kendilerini güvende hissedecekleri yerlere sığınmış olabilecekleri şeklindeki düşünce bir teori değil, tarihsel bir gerçekliktir. Bu tarihsel gerçeğin izlerini tarihi yazıtlarda takip edebildiğimiz gibi dinler tarihinde de pek çok örneğini görebilmekteyiz. Özellikle peygamberlerin ve onlara ilk inananların karşılaştıkları zorluklardan dolayı başka yerlere gitmek zorunda kalmalarına yönelik pek çok rivayet bilmekteyiz. Bunun en iyi örnekleri arasında da peygamberimiz Hz. Muhammed'in Mekke'de karşılaştığı zorluklar sebebiyle arkadaşlarını Habeşistan'a göndermesi, kendisinin de önce Taif'e yerleşmeye teşebbüs etmesi, bunun başarısız olmasından sonra da Medine'ye göç etmesinde görmekteyiz.

Göç ve iltica günümüzün yaygın sorunlarından olup ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Nitekim göç veya iltica bir kişi veya bir grup insanın, farklı bir yerde uzun süre kalma niyetiyle kendi ülkelerinden başka bir ülkeye taşınmasıdır. Genellikle iç savaşların yayılması gibi göç ve ilticaya yol açan birçok durum vardır. Göçmenler ve mülteciler en çok sıkıntıya maruz kalan insanlardır. Onların bu sıkıntıları son yıllarda daha da artmıştır.

İltica daha önce karşılaşılmamış yeni bir durum ve olay değildir. Göç ve sığınma olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak içinde bulunduğumuz dönemde Müslüman ülkelerdeki istikrarsızlık, insanların çeşitli sosyal, ekonomik ve eğitim düzeylerinde doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz bir etki göstermiş, iltica olgusunu şekillendirmiş ve özellikle İslam toplumlarında yayılmasını sağlamıştır.

Zulüm, savunmasızlık, baskı, şiddet, ırkçılık, yerinden etme ve zorunlu sığınma politikaları, soykırım da dâhil olmak üzere çoğunlukla güç tekelinin bir sonucu olarak pek çok kişi kendileri ve çocukları için güven ve emniyeti sağlayacak başka sığınak aramak zorunda kalmaktadır. Bugün bazı resmi istatistiklere göre, bazı ülkelerin göçmen ve sığınmacıları olumsuz etkileyen yeni yasalar çıkardığını görmekteyiz. Bu yasalar

Mültecilerin haklarına yönelik ihlaller ve onları sınır dışı etmeler, onları sosyal ve ekonomik zulme maruz bırakacak şekilde genişletilmiştir.

Bu nedenle, son zamanlarda dünyanın birçok bölgesinde ırkçılık sorununun artış gösterdiğini gözlemledim ve bu önemli konuyu araştırmaya karar verdim. Uluslararası hukuka kıyasla İslam fikhında iltica kavramına değinerek, mültecilerin hak ve görevlerini mevcut şartlar altında mültecilerin durumları ile nasıl başa çıkılacağı meselesini ele almaya çalıştım. Bu tezdeki hedefim, uluslararası hukuka kıyasla İslam fikhında iltica kavramını açıklamak, mültecilerin ev sahibi ülkeler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini incelemek, İslam fikhında ve tarihinde mültecilere ev sahipliği yapmanın ve sıkıntıda olanlar için yardım etmenin faziletlerini zikretmek, İslam hukuku ve uluslararası hukukta mültecilerin hak ve görevlerini açıklamaktır.

Konunun tespitinden bu yana; çalışmamızın her safhasında beni destekleyen ve teşvik eden değerli Danışmanım ve Hocam Prof. Dr. Halil İbrahim Acar'a teşekkür ediyorum. Ayrıca fikirlerinden istifade ettiğim hocalarıma, arkadaşlarıma, özellikle her zaman destekleriyle yanımda olan eşime ve aileme şükranlarımı sunuyorum.

Allah Teâla'dan bu konunun hakkını vermede harcadığımız çaba ve gösterdiğimiz özeni boşa çıkarmamasını, çalışmamızı muvaffakiyetle sonuçlandırmasını, sadece O'nun rızasını umarak ilim talep etmeyi, amel etmeyi nasip etmesini ve bu çabamızı dergâh-ı izzetinde kabul etmesini diliyorum. Minnet ve ikramıyla güzellikleri tamama erdiren Allah'a sonsuz hamd ve senalar olsun.

Mustafa KARC

BURSA 2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ.....	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1-ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
2-KONUNUN ÖNEMİ.....	5
3-ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE SINIRLARI.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

İLTİCA KAVRAMI VE MÜLTECİYİ AĞIRLAMININ FAZİLETİ

1. İLTİCA KAVRAMI	9
1.1. İltica Kavramının Sözlük ve Terim Anlamları.....	9
1.1.1. İltica Kavramının Sözlük Anlamı.....	9
1.1.2. İltica Kavramının Terim Anlamı	9
1.2. İslam Hukukunda İltica Kavramının Müradif Anlamları.....	10
1.2.1.Eman.....	12
1.2.2. Hicret ve İltica	15
1.3. Uluslararası Hukukta İltica	16
1.3.1.Uluslararası Hukukta Siyasi Sığınma	17
1.3.2.Siyasi İlticanın Belirlenmesi Açısından İslam Hukuku İle Uluslararası Hukuk Arasında Bir Karşılaştırma	18
2. İLTİCANIN KISACA TARİHİ.....	20
2.1. Geçmiş Medeniyetlerde İltica	20

2.1.1. Eski Mısır Medeniyetinde İltica	20
2.1.2. Eski Yunan Medeniyetinde İltica	20
2.1.3. Peygamberler Döneminde İltica	21
2.2. Modern Dönemde İltica	21
2.3. Günümüzde İltica	23
3. MÜLTECİYİ AĞIRLAMANIN FAZİLETİ VE EKONOMİYE ETKİLERİ.....	26
3.1. Mülteciyi Ağırlamanın Fazileti	26
3.2. Darda Kalanların İmdadına Koşmak.....	27
3.3. Mültecilerin Ev Sahibi Ülkelerin Ekonomilerine Olumsuz Yansımaları.....	29
3.4. Mültecilere Ev Sahipliği Yapan Devletlerin Bunu Ekonomik Fırsata Dönüştürmesi	30

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK FIKIH KAYNAKLARINDA İLTİCA VE MÜLTECİLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

1. İLTİCA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER.....	33
1.1. İltica Talebi	33
1.2. Sığınma Hakkı.....	34
1.2.1. Birey Tarafından Sığınma Hakkının Verilmesi.....	34
1.2.2. Mülteciye Sığınma Hakkının Verilmesi İçin Gereken Şartlar.....	36
1.3. Mültecinin Kimliğinin Tespit Edilmesi	38
1.4. Müslüman Olmasa da Mültecinin Onurlu Bir İnsan Olması	38
1.5. Müslüman Olmayan Mültecilerin Haklarına Riayet Edilmesi.....	39
1.6. Gayri Müslimlerin İnançlarını Değiştirme Konusunda Zorlanmaması.....	40
2. İLTİCA HAKKI VERMENİN SONUÇLARI	41
2.1. Mültecilerin İkamet Süresi	41
2.2. Zimmet Akdi	43
2.2.1 Zimmînin Hakları	43
2.2.2. Zimmînin Hükümlere Tabi Olması	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUKTA MÜLTECİLERİNİN HAK VE SORUMLUKLARI

1. İSLÂM HUKUKUNDA MÜLTECİLERİNİN HAKLARI	47
1.1. İslam Hukukunda Müste'men Hakları İle İlgili Genel Kurallar	49
1.2. İslam Hukukunda Mültecilerin Genel Hakları	49
1.2.1.Mültecilerin Bireysel Özgürlük, Seyahat Özgürlüğü ve Konut Dokunulmazlığı	49
1.2.2. Mültecilerin Ülkelerine Teslim Edilmesi	50
1.2.3. Mültecinin Gönüllü Olarak Ülkesine Dönüş Hürriyeti	51
1.2.4. Mültecinin İnanç ve İbadet Hürriyeti	51
1.2.5. Mültecinin İfade, Örgütlenme, Eğitim ve Çalışma Özgürlüğü	51
1.2.6. Mültecinin Kamu Hizmetlerinden ve Devletin Güvencesinden Faydalanması	52
1.3. İslam Hukukunda Mültecilerin Özel Hakları	53
2. ULUSLARARASI HUKUKTA MÜLTECİLERİN HAKLARI.....	53
3. İSLAM HUKUKUNDA MÜLTECİLERİN SORUMLULUKLARI	56
3.1. Mali Sorumluluklar	56
3.2. İslâm'ı Hayırla Yâd Etmek, Kınamamak	57
3.3. Müslümanların Zararına Olan Eylemlerden Kaçınmak	57
3.4. Devletin Kanun ve Hükümlerine Boyun Eğmek.....	57
4. ULUSLARARASI YASALARDA MÜLTECİLERİN SORUMLULUKLARI.....	58
4.1. Ev Sahibi Ülkelerin Hakları	58
4.2. Mültecinin Ev Sahibi Ülkeye Karşı Sorumlulukları	60
5. MÜLTECİLERİNİN İSLÂM HUKUKUNDA VE ULUSLARARASI YASALARDA HAK VE SORUMLULUKLARI (BİR KARŞILAŞTIRMA).....	62
6. İSLAM HUKUKU VE ULUSLARARASI YASALARA GÖRE MÜLTECİLERİN TOPLUM İLE ENTEGRASYONU	63
6.1. İslam Hukukuna Göre Gayrimüslimlerin İslam Diyarına Entegrasyonu (Zimmet Akdi)	63
6.2 Uluslararası Yasalara Göre	68
6.3. Mültecinin Gönüllü Olarak Ülkesine Dönmesi.....	69

6.4. Mülteciyi Yerleştirmek	70
7. MÜLTECİLİĞİN SONA ERMESİ	71
7.1. Mültecinin Müslüman olması.	71
7.2 Mültecinin Tehlike Arz Etmesi	71
7.3. Mültecinin Sığınma Talebini Geri Çekmesi.....	72
7.4. İlticaya Götüren Sebeplerin Ortadan Kalkması	74
7.5. Mültecinin Dönüşünü Güvence Altına Almak.....	75
7.6. İltica Süresinin Sona Ermesi	75
SONUÇ	77
KAYNAKÇA.....	80

KISALTMALAR

a. mlf.	: Aynı müellif
a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.s.	: Aleyhisselam
a.t.	: Aynı Tez
a.yer.	: Aynı yer
b.	: Bin, İbn
Bkz.	: Bakınız
BM MYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
Bs.	: Baskı
c.	: Cilt
Edt.	: Editör
h.	: Hicri takvim
m.	: Miladi takvim
md.	: Madde
S.	: Sayı
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
ss.	: Sayfa Sayısı
Thk.	: Tahkik
Trc.	: Tercüme
Ts.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

1-ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Allah Teâla insanı en güzel şekilde yaratmış, onu diğer yaratılardan üstün kılmış, ona hayatında işlerini kolaylaştıran, doğru ve sağlam yolda tutan kanun ve hükümleri indirmiştir. Allah, Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed zamanına kadar çağlar boyunca beşeriyetin hayatını idame eden ve yönlendiren hükümlerle insanlığı desteklemiştir. Bu hanif dinin en önemli özelliklerinden birisi, beşeriyetin işlerini ve hayatın tüm alanlarını kapsayıp evrensel olmasıdır. İslam şeriatini derinlemesine düşünen ve inceleyen bir kişi, İslam'ın kolaylık ve merhameti kapsamı, şeriatların en mükemmeli ve en faziletli olması sebebiyle en hayırlı din olduğu sonucuna varacaktır. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur:

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”¹

“Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.”²

“İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'an'ı indirdik.”³

“...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim...”⁴

Savaş, sıkıntı ve acil durumlarda Allah'ın insan'a özel hükümleri meşru kılması, onun insana bahsettiği ikramlardandır. Ne var ki insanların çoğu kendi seleflerinin zihninde olan cehalet kalıntılarının bir sonucu olarak İslam'ın öğretileri, değerleri ve ebedi yadigârları neredeyse pek çok insanın gözünden silinmeye yüz tutmuş ve İslam hakikatleri karıştırılmaya başlamıştır. Çünkü insanlar batı medeniyetine kulak vermiş, batının parlak medeniyeti onların aklını başından almıştır. Onlar, batı medeniyetine ve hüküm süren

¹ Enbiya, 21/ 107.

² Nahl, 16/ 89.

³ Nahl, 16/ 44.

⁴ Maide, 3/ 5.

kanunları ile yönetmeliklerine hayran kaldılar. Böylece onlar, hala canlı ve aktif olan İslam'ın fikhî mirasını unuttular.

İçinde bulunduğumuz asırda, özellikle İslam'ın uluslararası öğretileriyle ilgili olarak, yabancı fikirlerin etkisi belli bir süre hüküm sürerken, hakkı ortaya koyan, dalalet labirentlerini gösteren hızlı bir bilimsel kalkınma ve büyük bir gayret ortaya çıktı.

Mülteci meselesine gelecek olursak; bu konu, günümüzde uluslararası düzeyde önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim pek çok büyük ülkenin yerel veya uluslararası düzeydeki politikalarında büyük değişiklikler olduğuna tanıklık etmekteyiz. Bu değişikliklerin nedeni ise, mülteci sorununun toplumlar, ekonomiler, sosyal ve demografik yaşamlar hatta güvenlikler üzerindeki etkili olmasıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre 2016 yılı sonunda, savaşlar, silahlı çatışmalar ve doğal afetler sebebiyle altmış beş milyondan fazla insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁵ Bununla birlikte buldukları ülkelerinden yerinden edilmiş kişileri, sığınmacıları ve sığınma hakkı verilenleri kapsayan bu büyük sayının, dünyanın farklı ülkelerindeki hükümetlere sıkıntılar yaşattığı bilinen bir durumdur.

Güvenlik ve istikrar arayışı sebebiyle kuzeye doğru göç hareketinin artmasıyla son on yılda iltica meselesi, başta Batı dünyası olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde sıcak bir sorun haline gelmiştir.

Öte yandan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği istatistiklerine göre dünyadaki mültecilerin büyük bir kısmı İslam ülkelerinden gelmekte veya İslam ülkelerinde ikamet etmektedir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği eski başkanı ve şu anki Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres'in dünyadaki mültecilerin çoğunluğunun Müslüman olduğunu söylemektedir. Fakat ne yazık ki İslam ülkelerindeki mülteci programları bu ülkelerden yeterli desteği alamamaktadır.

Mülteci Sözleşmesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, yüz binlerce mültecinin Avrupa genelinde yerlerinden edilmesinin akabinde 1951'de kabul edilmiştir. Bu sözleşme 1967 tarihinde değiştirilmiş ve böylece bu protokol dünyadaki bütün mültecileri kapsamına almıştır.

⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM MYK) web sitesi www.unhcr.org

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği şunları söylemiştir: “Mülteciler, en azından belirli bir ülkede diğer yabancı vatandaşların sahip oldukları haklara sahip olmayı ve çoğu durumda o ülkenin vatandaşlarının gördüğü muameleyi hak etmektedir.”⁶ Durum böyle iken Müslüman ülkelerden çok azının mülteciler ve göçmenlerle ilgili iç mevzuatları bulunmaktadır.

Yerinden edilmiş çok sayıda insanın başka ülkelere göç etmek zorunda kalması meselesini incelediğimizde, ev sahibi halklar ile mülteciler arasında birçok ihtilafın, sorunların, olayların ve yanlış anlaşılmanın meydana geldiğini görmekteyiz. Mültecilerin durumlarını düzenleyen yasaların halk arasında yeterince bilinmemesi ve ev sahibi halklar ile hükümetleri arasında olan problemler, Mültecilerin hakları ve uyması gereken kurallar ile ev sahibi halkların hakları ve görevlerinin mülteciler tarafından yeterince bilinmemesi mültecilerle alakalı problemleri ortaya çıkaran sebeplerdendir. Bütün bu eksiklikler ve problemlerin asıl kaynağı ise taraflara bilgi verecek mültecilerle ilgili yeterince eser ve açıklamanın olmamasıdır.

Bu verilere göre; İslam’ın mülteci meselesine bakışıyla alakalı şu şekilde birçok soru sorulmaya başlanmıştır; İltica ile İslam kavramları arasında bir çelişki var mıdır? Eğer çelişki yok ise İltica ile ilgili İslami kurallar ve hükümler nelerdir? Müslüman devletlerin mültecilere karşı hakları ve görevleri nelerdir? İslam’da sığınma kavramı ile 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi arasındaki yakınlaşma derecesi ve ihtilaf nedir?

Bu sorular vb. leri Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne bağlı olarak yüksek lisans derecesi elde etmem için tez olarak sunduğum bu çalışma bir başlangıç ve hareket noktası olacaktır.

Bu araştırmadaki en büyük zorluklardan birisi şu olmuştur. İltica ve mülteciler meselesi, Kur’an-ı Kerim, sünnet, müctehidlerin icthadları ve diğer kaynaklarda açıkça ayrı bir bâb veya başlık altında ele alınmamıştır. Bu ise, iltica teriminin nispeten yeni ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Genel olarak mülteci, tehdit statüsüne sahip kişi veya gruplardan biri olarak kabul edilmektedir. Kişinin zulme maruz kaldığı ülkeden ya tek başına kaçması veya ailesiyle birlikte sığındığı ülkeye mülteci olması ya da zulüm görme riskiyle karşı karşıya olduğu

⁶ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM MYK) web sitesi www.unhcr.org

askeri koşulların bir sonucu olarak kitlesel olarak yerinden edilmenin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Kişinin zulme maruz kaldığı ülkeden ya bireysel olarak tek başına kaçarak ya da ailesiyle birlikte sığındığı ülkede mülteci oldukları bilinmektedir. Ayrıca kişi, zulüm görme riskiyle karşı karşıya olduğu askeri koşulların bir sonucu olarak kitlesel olarak yerinden edilmenin bir parçası da olabilir.

Bu konuyu ele alırken biz tarihsel araştırma yöntemini izledik. Bu nedenle tarih, siyer, fıkıh, tefsir hatta bununda ötesinde dil, edebiyat ve şiir kitapları gibi iltica ve himaye kavramına delalet eden mümkün mertebede en fazla sayı ve olayı bir araya getirmek için İslami mirasın birçok kaynak eserlerini inceledik ve araştırdık. Bununla beraber mültecilerin durumuyla örtüşen kapsamlı bir kavram bulmak için gayret sarf ettik. Sonrasında İslam'ın ilk çağlarında hatta cahiliye döneminde de kullanılan isticâre terimini belirledik.

Kur'an-ı Kerim'de vârid olan "isticâre" kelimesi. Allah Teâla Tevbe suresinde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir."*⁷ Ayette geçen isticâre kelimesi zulmün, korkunun ve şiddetli sıkıntının varlığını gösterir. Bu da kişiyi koruma talebinde bulunmaya sevk eder. Eğer bu gibi durumlar olmasaydı kişi himaye talebinde bulunmazdı. Bu mesele hicret ve isticâre ile alakalı bazı hadislerde de vârid olmuştur.

Buradan hareketle tezimiz; "İslam Fıkında Mültecilerin Uluslararası hukuka kıyasla, hakları ve görevleri" meselesini ele almaktadır.

1- Bu konu önemine rağmen ev sahibi ülkelerdeki mültecilerin haklarını ve sorumluluklarını belirleyen detaylı ve net bir araştırmayı kapsamamaktadır.

2- Bu konu temel fıkıh kitaplarında veya fikhî konularda bu isimle isimlendirilmeyip ayrı bir başlık altında araştırma konusu olarak yer almamıştır.

⁷ Tevbe 9/ 6.

3- Genel olarak dünyada ve özellikle de İslam ülkelerinde mültecilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bunun için onlarla alakalı hükümlerin, sorumluluklarının ve onların lehine olan fıkhi hükümlerin belirlenmesi gerekmektedir.

4- Diğer ülkelere sığınmanın bir sonucu olarak mülteci olan bir kişinin hatalara düşmemesi, yasaklardan kaçınması, davranışlarının sağlam ve düzgün olması için bulunduğu ülkenin kanunlarını bilmesi gerekir.

5- Bu konuyu açık ve net bir şekilde ele alan eserlerin varlığının eksikliği aşikârdır. Bu konuda var olan eserler ise bu mevzuyu genel bir şekilde ele almıştır.

6- İslam hukukuna bakış açısının iyi açıklanması gerekmektedir. Çünkü bu din evrensel olup her zaman ve mekânda geçerlidir. İslam'ın insan haysiyetini ve onurunu korumadığını söyleyenlere reddiye olması için Allah şöyle buyurmaktadır: *“Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.”*⁸

2-KONUNUN ÖNEMİ

Mültecilik olgusunun dünyada kendine yer edinmeye başladığı geçtiğimiz yüzyılda, bu meseleye dair uluslararası boyutu olan anlaşmalar, bildirimler ve sözleşmeler yayınlanmıştır. Ülkemiz bu uluslararası oluşumlara katılma konusunda çok geç kalmış değildir.

Mültecilik konusunda uluslararası hukuk açısından ciddi çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, İslam hukuku açısından bu konuya dair ciddi, etraflı çalışmaların fazla olmadığı görülmektedir. Araştırmamız bu anlamda, konunun İslam hukuku boyutunu gündeme taşıma noktasında önem kazanmaktadır.

3-ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE SINIRLARI

Geçtiğimiz asırda karşılaştığımız sorunlardan biri mültecilerin İslam hukukundaki hükümleriyle alakalıdır. Çünkü bu terim eski fıkıh kaynaklarında zikredilmemiştir. Ancak iltica terimini net ve açık bir şekilde anlamak için fıkıh alanındaki kaynak kitapları araştırdık ve emân akdi, isticâre, ibnu's sebîl vb. terimlerin mülteciler ile alakalı hükümleri ve bunlarla ilgili konuları veya durumları gözden geçirmek için önemli konu

⁸ İsra, 17/ 70.

başlıkları olabileceğini gördüm. Bu bağlamda ayrıca Ahmed Ebû el-Vefâ'nın "*Hakku'l Lucûi Beyne's Şerîati'l İslâmiyyeti ve'l Kânuni'l Düvelî Lil-Lâciîn Diraseten ve Tatbikan*" başlıklı kitabının iltica meselesi ve hükümlerinin araştırılmasında temel kaynaklarımızdan olduğunu söylememiz mümkündür.

Bahsi geçen fikhî terimlerin açıklanması, Türk âlimlerin görüşleri ve çalışmalarıyla alakalı olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi bu alandaki temel kaynağımız oldu. Ansiklopedi maddeleri mülteciler konusunda akademisyenlerin makalelerinden ve kitaplarından istifade noktasında da en önemli kaynaklarımızdan olmuştur. Terimlerin ve kavramların sözlük anlamları için *el-Mu'cemü'l-Vasît, Lisânu'l Arab* vb. Arapça kaynaklar ana kaynaklarımız olmuştur.

Tezimizle alakalı olarak, müctehidlerin eserlerini, dolayısıyla görüş ve içtihatlarını inceledik. Yine iltica edenler ve onların durumunda olanlarla alakalı fikhî konu başlıklarındaki hükümleri inceledik. Hanefi mezhebinden Serahsî'nin *Mebisû't*'unu, Merginânî'nin *Hidâye's*ini, Kâsânî'nin *Bedâ'i'u's-Sanâ'i'ni*, İbn Abidîn'in *Reddü'l-Muhtar*'ını, İbn Hümâm'ın *Fethu'l Kadîr*'ini, Abdülhakim El-Afgani El-Kandehari Ed-Dımaşki El-Hanefî'nin *Keşfu'l Hakâik*'ini inceleyerek Hanefi mezhebindeki hükümleri bu kitaplara göre değerlendirdik.

Şafîî Kaynaklarından İmam Şâfî'nin eseri *el-Ümm*'ü, Şirbînî'nin *Muğnu'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*'ını, arkadaşı Nevevî'nin *Ravzatü't-Tâlibîn ve 'umdetü'l-müttaķîn*'i, Şirâzî'nin *Mühezzeb*'ini inceledik.

Hanbelî fikhından İbn Kudâme'nin *Muğni's*ini, İbnü'n-Neccâr'ın *Muntehe'l-İrâdât*'ını araştırıp inceledik. Çalışmamızı ilerletmek ve geliştirmek için istifade ettiğimiz Mâliki mezhebi kaynaklarından Dussûkî'nin *Haşiye'si*, el-Mevvâk'ın *et-Tâc ve'l-iklîl*'i. Son olarak ise İbn Hazm'ın Muhalla isimli eserinden istifade ettik.

Bu konu hakkındaki fikhî meseleleri değerlendirirken Türkçe kaynaklardanda istifade ettiğimizi söyleyebiliriz. Özellikle Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi karanlık yolumuzu aydınlatan bir fener gibi olmasının yanında fikhî terimleri ve kavramların açıklanmasında bizim için bir kaynak olmuştur.

Mülteciler hakkındaki bu çalışmamız; Giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde iltica kavramını, mesuliyetini, geçmişten günümüze ilticanın tarihi ile mülteciyi ağırlamanın fazileti ve ekonomiye etkilerini araştırdık.

İkinci bölümde klasik fıkıh kaynaklarında iltica ve mültecilerle ilgili hukuki durumları ele alarak bu konularla alakalı bazı meselelerle bunların hükümlerini zikrettik.

Üçüncü bölümde ise, mültecilerin İslam Hukuku ile uluslararası hukuktaki hak ve sorumlulukları üzerinde durduk. Ayrıca İslam Hukuku ve uluslararası yasalara göre mültecilerin toplum ile entegrasyonu hakkında açıklamalarda bulunduk.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLTİCA KAVRAMI VE MÜLTECİYİ AĞIRLAMANIN FAZİLETİ

1. İLTİCA KAVRAMI

1.1. İltica Kavramının Sözlük ve Terim Anlamları

1.1.1. İltica Kavramının Sözlük Anlamı

“El-Lucû” kelimesi “lecee” fiilin mastarıdır. “El-Melce” ise sığınılan, sığınılacak yer demektir. Lece’tu, iltece’tu, sığındım, iltica ettim manasına gelir.⁹ “Lecee ile’l Husni Lec’en” denildiğinde bu ifade Bir kaleye sığındı manasına gelir. “El-Lucû” Arapça’da laze ileyhi yani, sığındı ve “i’tasame bihi” yani: yapıştı, tutundu manalarına gelmektedir.¹⁰ “Elce’tu emri İllallahi” denildiğinde; işimi Allah’a bıraktım manasına gelir. “Elceehu ile’ş-şey’i, bir şeye zorlamak, mecbur etmek, sığındırmak manalarına gelir. “ellec’u ve’l-melceu kale, sığınak, sığınılan yer demektir.¹¹ Nitekim Allah Tevbe suresi 57. Ayette şöyle buyurmuştur: ﴿لَوْ يَجِدُونَ مُلْجَأً أَوْ مَعَارَاتٍ أَوْ مُدْخَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ﴾ “Eğer sığınacak bir yer, barınacak mağaralar veya girilecek bir kovuk bulsalar, hemen koşup oraya sokulurlardı.”

Arapça kökenli bir sözcük olan mültecinin Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükteki karşılığı sığınmacı olarak veriliyor. Sığınmacı sözcüğü ise T.D.K. Büyük Türkçe Sözlükte “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci; Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse.” şeklinde açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumu, mülteci sözcüğünün karşılığını sığınmacı olarak verse de her iki kelime aynı anlama gelmemektedir.¹²

1.1.2. İltica Kavramının Terim Anlamı

Bir terim olarak el-Lucû’; Bir grup insanın düşmanlık, dış istila, yabancıların işgali, asıl vatan topraklarının bir kısmını veya tamamının güvenliğini bozan tehlikeli iç

⁹ İbn Fâris Ahmed b. Zekeriyya, *Mu‘cemu Mekâyisi’l-Luga*, Thk. Abdusselam Muhammed Hârûn, Daru’l Fikr, 1399/1979, C., V, s. 235.

¹⁰ Ebû Habîb, *el-Kâmûs el-Fıkhî*, 2. bs., Şam: Daru’l Fikr, 1408/1988, s.328.

¹¹ İbn Fâris, a.g.e., C., V, s. 235, Firuzâbâdî, *el-Kâmûs el-Muhît*, Thk: Muhammed Naîm el-Urkûsûsî, 8. bs., Müessesetü’r Risâle, 1426/2005, s. 65; İbn Manzûr, Muhammed b. Mukrim el-İfrîkî, *Lisanu’l Arab*, Beyrut, Daru Sâdr, C., I, s. 152.

¹² Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath – Cross, *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü, 2. bs., s. 73.

olaylar sonucunda zulüm veya zulüm korkusu nedeniyle her zamanki ikametgâhlarından ayrılmak zorunda kalarak vatanları dışındaki yerlerde bir sığınak ve barınak aramalarıdır.¹³

Mülteci, Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişidir.

Sığınmacı, Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.¹⁴

1.2. İslam Hukukunda İltica Kavramının Müradif Anlamları

Kur'an-ı Kerim'de el-Lucû' ifadesi zikredilmemiştir. Ancak benzer ve eş anlamlı olarak isticâre, isti'mân, hicret, ibnu's-sebîl gibi kelimeler zikredilmiştir.

İsticâre, eman talep etmek demektir. Tevbe suresi 6. Ayette şöyle buyrulmaktadır. *“Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.”*

El-Câr ve el-mucîr birini sığındıran, barındıran, emniyet ve eman veren kişi demektir. İstecâra min fulanın denildiğinde “Falan kişiyi barındırdı, himaye etti” manası anlaşılır. Ecarehu'llahi mine'l-Azabi denildiğinde “Allah falan kişiyi azaptan kurtardı” manasına gelir.¹⁵

İsti'mân eman istemek anlamında kullanılır. Eman talep eden kimseye Müste'min denmektedir. Kim Kabe'ye girerse güvende ve himaye altında olur. İslam Hukukuna göre Kâbe'ye giren kişi güven içinde olur. Bunun delili ise Kurân ve Sünnettir. Allah Teâla

¹³ Abdulvehhâb el-Kiyâli ve diğerleri, *Mevsuatu's Siyâse*, 2. bs., Beyrût: el-Müessesetü'l Arabiyye li'd Dirâseti ve'n Neşri, 1990, C.V, s. 372.

¹⁴ Richard Perruchoud ile Jillyanne Redpath – Cross, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 2. Bs., Uluslararası Göç Örgütü, s. 74.

¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, C.,I, s.723.

şöyle buyurmaktadır. “*Hani, biz Kâbe’yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim’den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e şöyle emretmiştik: “Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe’yi) tertemiz tutun.*”¹⁶

Buna göre Allah Kâbe’yi güven yeri olarak kılmıştır. Mescid-i Harâm’a sığınarak giren kişi eman içinde olur. Bununla ilgili Hz. Peygamber’de şöyle buyurmuştur. “*Mescid-i Haram’a giren kişi emindir. Kim Ebû Süfyân’ın evine girerse o emindir! Kim silâhı bırakırsa o da emindir! Kim kapısını kaparsa o da emindir.*”¹⁷

Müste’men, terim olarak İslâm ülkesine (dâru’l-islâm) eman alıp geçici süreliğine izinle giren yabancı gayri müslim kişiyi ifade eder. Fıkıh literatüründe bu yaygın anlamı yanında dârülharbe emanla giren Müslüman ve zimmî veya bir dârülharp’ten diğerine emanla giren harbî için de kullanılan müste’men kelimesinin eş anlamlısı olarak nadiren de olsa müemmen kelimesi kullanılır.¹⁸

Araplara göre hicret, bedevilerin (çöl ehli) şehre çıkması veya bir yerden başka bir yere çıkmak manasına gelmektedir.¹⁹

Terim olarak genelde gayri müslim ülkeden (dârülharp) İslâm ülkesine göç etmeyi, özelde ise Hz. Peygamber’in ve Mekkeli Müslümanların Medine’ye göçünü ifade eder. Medine’ye göç eden Müslümanlara muhâcir, Resûl-i Ekrem’e ve muhâcirlere yardım eden Medinelî Müslümanlara da ensâr denilir.²⁰

İlk Müslümanlar bu dinin ortaya çıkışının başlangıcında düşmanlık ve zulme maruz kaldılar. Bu durum onları Habeşistan’a hicret etmeye zorladı. Ayrıca daha sonra Mekke’den Medine’ye hicret ettiler. Allah Teâla bu durumu Kur’an-ı Kerim de şu şekilde haber vermiştir:

¹⁶ El Bakara, 2/ 125.

¹⁷ Müslim b. Haccâc b. Müslim en-Nisâbü’rî, *Sahihi Müslim*, Kitâbu’l Cihâd, 31.

¹⁸ Ahmet Özel, “Müste’men”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, C.32, s. 140.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l Arab*, VI, s.4616, Râzî, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtaru’s Sıhâh*, Mektebetu Lübnân, 1986, s.354.

²⁰ Ahmet Önkâl “Hicret”, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, C.17, s. 458-462

“Bu mallar özellikle, Allah’tan bir lütuf ve hoşnudluk ararken ve Allah’ın dinine ve peygamberine yardım ederken yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılan fakir muhacirlerindir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir”.²¹

İbnu’s-Sebîl, bir yerden başka bir yere yolculuk yapıp geri beldesi/ülkesine dönmek istediğinde imkânı olmayan kişidir. Bu durumda bulunan yolcunun zekât ve sadakadan pay alma hakkı vardır. Fakihlerin çoğunluğuna göre o kendi beldesini aşan kişidir.²²

Bazı çağdaş araştırmacıların görüşlerine göre şer’an hicret olarak bilinen siyasi sığınma hakkı, ümmetleri ve kavimleriyle beraber peygamberlerin sünnetidir. Nitekim Muhammed ez-Zuhaylî²³ siyasi sığınmayı şu şekilde tanımlamaktadır. Siyasi sığınma, kişinin seslendirdiği ve uğruna zulüm gördüğü siyasi hedefler için bir takım zorluk ve sıkıntılara maruz kalması sonucunda uyruğu (vatandaşı) olmadığı bir ülkeye intikal hakkıdır.

Bu tanımda, iltica nedeninin yalnızca siyasi zulümle sınırlı olduğu dikkat çekilmiştir. Ancak uluslararası hukukun ileri tanımında ise siyasi sığınma nedenlerini dini, etnik, sosyal ve diğer nedenleri kapsayacak şekilde geniş olarak ifade edildiği görülmektedir.

Öte yandan bazı araştırmacılar, siyasi sığınma hakkının aslında bir eman akdi olduğu görüşündedirler. Nitekim siyasi sığınma terimi, siyasi hukukta yeni bir terimdir. Müctehidler fıkıh kitaplarında eman akdinden ve müste’minden bahsederken bu isme itiraz etmemişlerdir. Siyasi sığınma, fıkıh ıstılahında eman akdinin karşılığı manasına gelmektedir.

İltica göçle sınırlı olmadığından, ikinci görüşün tercih edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca hicretin iltica için lazım olan bir gereklilik olduğunu söylemek gerekir. Bu sebeple eman ve hicret konusuna açıklık getirmek gerekmektedir.

1.2.1.Eman

²¹ Haşr, 59 /8.

²² Karadâvî, Yusuf, *Fıkhu’z Zekat*, 4. Bs., Müessesetu’r Risâle, 1393/1973, C., I, 67.

²³ Muhammed ez-Zuhaylî, *Hukuku’l-İnsan Fi’l-İslâm*, 6. Bs., Beyrût: Darü İbn Kesir, 2011, s.388.

Sözlükte emn kökünden türemiş olan eman kelimesi, korkmama, mutmain olma, güvenmek manalarına gelir.²⁴

İbn Arafe'ye göre; gayri müslimle (harbî) savaş halindeyken malına el konması, köle yapılması ve kanının dökülmesinin mübah olmasının ortadan kalkmasıdır. Ya da belirli bir süre İslam egemenliği altına girmeyi istemesiyle mübahlığın kalkmasıdır.²⁵

Eman akdi, gayri müslimleri (harbî) öldürmemeyi, onlarla savaşmamayı, kanlarının dökülmemesi, mallarına el konmaması ve köle edilmemelerini gerektirir. Ayrıca Müslüman devletinin, harbîlerden kendisine sığınanları ve hükmü altına girenleri belirli bir müddet himaye etmesi ve onlara eman vermesi gerekir.²⁶

Müste'men, meşru bir amaç için cizye yükümlülüğü olmaksızın İslam topraklarında ikamet etmesine izin verilen kimsedir.²⁷ Meşru amaçtan kasıt; Kur'an dinleme, İslam davetini öğrenmek isteme, elçilik yapmak, barış, anlaşma talep etmek, ticaret yapmak, tedavi olmak gibi şer'i hükümlerle veya Müslümanların çıkarlarıyla çelişmeyen amaçlardır.

Hanefiler şöyle demektedir: Müste'men ister Müslüman ister harbî olsun, başkasının evine emniyetli bir şekilde giren kişidir.

Eman, savaş esnasında veya kesin olarak savaşma kararı alındığında harbî olan (aralarında anlaşma olmayan bir İslâm yurdu dışındaki topraklarda yaşayan) kişinin can, hürriyet ve malını bir müddet İslâm hükmü/koruması altına almaktır. Eman, İslâm ülkesine girmek veya İslâm ordusuna teslim olmak isteyen bir yabancıya verilen can ve mal güvencesi sağlayan taahhüttür.²⁸

Eman uygulamasının eski Arap kültür ve adetlerine kadar uzanan bir geçmişi vardır. Elçiler de devletlerarası uygulanagelen teamüller neticesinde emanlı kabul

²⁴ İbn Fâris, a.g.e., C.,I,s.13.

²⁵ Muhammed el-Ensârî er-Rassâ', *Şerhu Hudûdü İbn 'Arafe*, Thk. Muhammed Ebu'l-Ecfân ve Tâhir el-Ma'mûrî, 1. Bs., Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 1993, s.198.

²⁶ Ahmed Sâlim Ba Omar, *Ed-Diplomasiyye*, Daru'n-Nefâis, 1421/2001, s.128.

²⁷ Şirbînî, Hatib, *Muğnu'l-Muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, Bilimsel baskı, Şam: Daru'l Fikr, 1441/2000, C., IV, s. 236.

²⁸ Nebi Bozkurt, "Eman", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, C., 11, s. 75.

edilirler. Ayrıca eman konusundaki temel prensip eman verilen kişinin bizzat eman veren gibi olduğu, ona karşı herhangi bir suç işlenemeyeceğidir.²⁹

İslâm Hukukunda Eman Anlayışı

“Gerek Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemindeki eman uygulamaları, gerekse sonraki dönemlerde devletlerarası ilişkilerin aldığı yeni şekillere bağlı olarak emanın kapsam ve amacındaki kısmî değişimler, İslâm hukuk doktrinindeki eman kavram ve telakkisinin aslî kaynaklarını teşkil eder. İslâm hukuk literatürünün devletlerarası hukuka ilişkin bölümlerinde emanın şekli, meydana gelişi, sonuçları, eman verme yetkisi gibi konularda ayrıntılı bir hukuk doktrini gelişmiş, hukuk ekolleri köklü bir geçmişi ve yaygın bir uygulaması olan bu kurumu hukukî bir anlatım ve açıklamaya kavuşturmak için çalışmışlardır.

İslâm hukukçuları emanın kuruluş ve geçerliliğiyle ilgili olarak bazı unsur ve şartların mevcudiyetini gerekli görmüşlerdir.

Taraflar: Eman akdinin tarafları, eman veren ile eman isteyenidir.

İrade Beyanı: Emanın aslolan, eman verecek kimsenin iradesini cebir ve hile gibi bir durum olmaksızın beyan etmesidir. Bazı âlimler, emanın çift taraflı irade beyanı olan icap ve kabul ile gerçekleşebileceğini ileri sürerken çoğunluk sadece eman verenin tek taraflı irade beyanını yeterli görmüştür.

Konusu: Emanın konusu eman verilen kimsenin güvenliğinin sağlanmasıdır. Müste'menin kendi can güvenliğine ek olarak beraberindeki malların, eşinin ve velâyeti altındaki diğer aile fertlerinin emniyetini de içerip içermediği tartışma konusu olmuştur.³⁰

Osmanlı Döneminde Eman Uygulamaları

“Osmanlı Devleti'nde eman anlayışı esas itibariyle İslâmî telakkiye dayanmaktaysa da Osmanlılar'ın çok farklı millet ve devletle olan çeşitli münasebetleri sonunda eman anlayışının daha geniş bir muhtevaya sahip olduğu ve oldukça yaygın bir uygulama alanı kazandığı dikkat çekmektedir.

²⁹ Osman Durmaz, *İslam'da Mülteciler Hukuku*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2014, s. 40.

³⁰ Vehbe ez-Zuhayli, *Âsârü'l Harb fi'l Fıkhü'l İslamî*, Şam, Darü'l Fıkr, 1962, s.210.

Osmanlı kaynaklarında çok çeşitli şekillerine rastlanan emanın en yaygın olanı bir beldenin, bir kalenin fethi öncesinde veya sonrasında uygulanma biçimidir. Ancak bu eman, klasik anlamdaki emandan ziyade savaştan sonra zimmîlerle yapılan zimmet akdi ve bu akid çerçevesinde zimmîler için verilen dokunulmazlık güvencesi mahiyetindedir. Tek taraflı bir taahhüt niteliğindeki bu belgelerin emannâme olarak da anılması gayri müslimlerin temel hak ve hürriyetleri için belli güvenceler getirmiş olmasına dayanır. Fatih Sultan Mehmed dönemindeki bazı uygulamalar bu konuda tipik özellikler taşımaktadır. Fatih, İstanbul'un fethinden hemen sonra Haziran 1453'te Galata Cenevizlileri'ne bir emannâme (ahidnâme) vermiş, bu emannâme daha sonra Latinler'e de teşmil edilmiştir.³¹

1.2.2. Hicret ve İltica

Hicret, dini sebeplerle bir yerden diğer bir yere göçmek demektir. Malı ve ailesi olmayıp kendi vatanından ayrılıp başka bir ülkeye iltihak eden kişiye muhacir denir. İltica da aynı şekilde vatandan ayrılıp malı ve ailesi olmadan başka ülkeye sığınmaktır.

Göçmenlik ve ilticada bulunan maslahat; makasıdu'ş-şeria kapsamında bulunan beş gaye yani dinini, nefsinin (canın), neslinin, aklını ve malını korumak için başka bir ülkeye taşınmaktır.

Günümüzdeki iltica, anlamları ve icraatları açısından Hz. Peygamber döneminde yapılan hicret ile birçok yönden farklılık arz eder. Aynı yönleri olmakla beraber eski zamandaki kavimler ve halklar tarafından yapılan hicretten farklıdır.

Şer'î manadaki hicret, başka bir ülkede yaşama konusunda bağımsız iradeyi gerektirirken, iltica, kişinin kendisine ve ailesine yapılabilecek herhangi bir eziyet ve zulüm korkusu nedeniyle eman dilenmesini gerektirir. Bunun delili şu ayeti kerimedir. *"...Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır."*³²

Bu ayetin delil olma yönü şu şekildedir. Allah, kişinin kendi iradesiyle ülkesinden çıkanla zulüm altında ülkelerini terk etmek zorunda kalanlar arasında bir ayırım yapmıştır.

³¹ Mehmet İpşirli, "Eman", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C., 11, s. 79.

³² Ali İmran 3/ 195.

Hicret, zorlamanın bir sonucu olabilir, ancak çoğunlukla bağımsız bir irade ile olurken, iltica yukarıda ifade edildiği gibi tek bir şekilde zorlama ve baskı sebebiyle olmaktadır.³³

1.3. Uluslararası Hukukta İltica

İlticada bulunan kimse mülteci olarak isimlendirilir. Bununla birlikte mülteciyi tarif etmek başlı başına önemli bir meseledir. Aynı zamanda mülteci sorununun ele alınmasında çok önemlidir. Çünkü tanımın uygulandığı kişiler için var olan yasal himayenin sınırları bu tanım üzerine terettüp etmektedir. Ayrıca mültecinin tanımı, kişilere, değişik coğrafi bölgelere ve anlaşmalara göre farklılık göstermektedir.

Uluslararası Hukuk'a göre mültecinin birçok tanımı yapılmıştır. Biz burada uluslararası hukuk kitaplarında yer alan en meşhur tanımlara yer vereceğiz.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ilkelerine aykırı olarak yaşamı, fiziksel bütünlüğü ve özgürlüğü tehlikede olan kişidir. Bu durumda olan her kişinin sığınma talep etme hakkı vardır.³⁴

Mülteci, asıl vatanını terk eden veya korkutulması sonucu vatanından uzaklaştırılan ve korunma amacıyla başka bir devletin topraklarına sığınmayı talep eden kişidir.³⁵

Mülteci; Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılarak uyruğu olmadığı bir ülkeye sığınan ve korkusu nedeniyle geri dönmeyen veya dönmek istemeyen kişidir.³⁶

Birleşmiş Milletler 1951 tarihli sözleşme hükümleri mülteciyi şöyle tanımlar: Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, din, milliyetçilik, belirli bir sosyal gruba veya siyasi görüşe bağlı olup zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan

³³ Ahmad Al-Momani, *İslam Hukukunda Göç ve İltica*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 14.

³⁴ İsmâ Atiyye, *el-Kânûnu 'd-Düveliyü 'l-Âmm*, 1. Bs., Dâru'l-Sanhouri el-Kânûni ve'l Ulûmu's-Siyâse, 2015, s.249.

³⁵ Talib Rashid Yadkar, *Mebâdiu Kanûni 'd-Düveliyü 'l-Âmm*, Erbil: Müessetü Mukriani li't Tıbbâti ve'n Neşr, 2005 s.539.

³⁶ 1967 Protokolü ile değiştirilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1 / A-2 Maddesi ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından yayımlanan 1995 tarihli 50/152 sayılı Karar metni.

ve bu ülkenin himayesinin devam etmesinden yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen kişidir.³⁷

1969 Afrika Mülteciler Birliği Örgütü Sözleşmesinde mültecinin tanımı şöyle yapılmıştır. Dış saldırı, yabancı ülke işgali, yabancı ülke hâkimiyeti veya kişinin menşeinin ait olduğu vatanın bir kısmında veya bütününde kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar sebebiyle asıl vatanlarını terk etmek zorunda kalan kişileri kapsar.³⁸

1.3.1. Uluslararası Hukukta Siyasi Sığınma

Siyasi sığınma, bir devletin belirli koşullar sağlandığında himayeyi talep eden bir kişiye sağladığı himayedir. Uluslararası hukuktaki siyasi sığınma, sebepleri, şartları ve etkilerinin değişik olmasıyla birlikte bu durum İslam hukukundaki eman akdinin karşılığı olarak ifade edilebilir.

Uluslararası Hukuk Enstitüsü'ne göre siyasi sığınma, himaye arayışında olan kişiye, bir devletin kendi sınırları içerisinde veya yetki alanı dâhilindeki bir başka yerde bu korumayı sağlamasıdır.³⁹

Sığınma hakkı, başka bir devletin eylemleri karşısında yabancı bir kişiye devlet tarafından tanınan yasal bir himayedir. Bu durum devlet ile vatandaşları arasındaki genel ilkeye aykırı olmaktadır. Bu nedenle kişiye himaye hakkı gerekmedikçe verilmez ve sığınma durumunun kapsamına göre belirlenir.⁴⁰

Bazı araştırmacılar, bir kişinin uluslararası hukuk açısından mülteci olarak kabul edilebilmesi için dört şarta sahip olması gerektiği görüşündedirler. Bunlar:

1- Kişinin asıl ülkesinin veya mutad olduğu ülkesinin topraklarının dışında olması, eğer kişinin herhangi bir uyruğu yoksa o zaman yerinden edilme şartlarının oluşması.

2- Kişinin ülkesinin korumasından yararlanamaması. Bu ister iç savaş nedeniyle olsun ister devletlerarası savaş nedeniyle imkânsız olsun ya da devletin bu kişiye koruma sağlamayı reddetmesi, kişinin ülkesindeki zulümden korkması veya bir tür zulme (devletin

³⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM MYK) internet sitesi.

³⁸ Ebu'l-Hayr Ahmed Atiyye, *Uluslararası Hukukta Mülteciler İçin Yasal Koruma*, s. 82.

³⁹ Abdu'l-Vehhâb Kiyâlî, vd., *Mevsûatu's-Siyase*, Beyrût: Müessesetu'l Arabiyye li'd Dirâsati ve'n Neşri, C., V, s. 467.

⁴⁰ Ebû'l Hayr Ahmed, *Uluslararası Hukukta Mülteciler İçin Yasal Koruma*, Dâru Nahdati'l-Arabiyye, 1997, s. 92.

bu kişiye koruma sağlamayı reddetmesi) maruz kalmaktan korktuğu için bu korumadan yararlanmak istememesi durumlarında olsun fark etmez.

3- Zulüm korkusunun makul ve haklı sebeplere dayanması.

4- Mülteci olacak kişinin mültecilikten çıkarılmasına sebep olacak durumların oluşmaması gerekir. Bu, barışa karşı bir suç, savaş veya insanlığa karşı bir suç olabilir. Bununla beraber mülteci olarak kabul edilmeden önce sığındığı ülke dışında önemli siyasi olmayan bir suç işlemiş olması ya da daha önce Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden kınanmış olması vb. gibi durumların oluşması gerekir.⁴¹

Öyleyse siyasi mülteci, zulüm, zorbalık ve düşmanlıktan kaçıp güvenli bir yere veya kendisini himaye edecek ve savunabilecek kişiye iltica eden kişidir.⁴²

1.3.2.Siyasi İlticanın Belirlenmesi Açısından İslam Hukuku İle Uluslararası Hukuk Arasında Bir Karşılaştırma

Modern uluslararası mevzuat, siyasi iltica hakikatini açıklığa kavuşturmayı, bir siyasi mültecinin niteliğini ve mültecinin zulme maruz kalmamasını garanti eden hakları, görevleri ve uluslararası korumayı içermektedir.

İslam hukuku hükümleri ise eman akdi açısından Müslüman ülkelerin kendisine sığınan veya belli bir süre hükmü altına giren harbîler'e eman vermeyi ve onlara himaye sağlamayı, onlarla savaşmamayı, kanlarını dökmemeyi, mallarına el koymamayı ve onları köle olarak alıkoymamayı taahhüt etmektedir. Yukarıda zikredilen şeylere göre İslam Hukukunun kapsamının uluslararası hukuktan daha geniş olduğu görülmektedir:

İslam Hukuku sebebi ne olursa olsun sebep meşru olduğu müddetçe kâfirin talebi üzerine eman verilmesini (sığınma hakkı) zorunlu kılmıştır. Kiyâ el-Herrâsî'ye göre; fakihlerin tarif ettiği eman, Allah'ın kelimasını dinlemek istemeyen kâfir birisinin eman dilemesi halinde ona eman verilmesini, Allah'ın kelimasını dinlemek isterse onu güven içinde olacağı yere ulaştırmayı gerektirir. Hatta o, kendisine tanınan Müslümanların yanında bir müddet ikamet etme hakkıyla ve verilen eman akdiyle, ticaret yapabilmesi, pazarda alışveriş yapabilmesi gerekir.⁴³

⁴¹ Ebu'l-Hayr Ahmed Atiyye, *Uluslararası Hukukta Mülteciler İçin Yasal Koruma*, s. 90.

⁴² Emîr Seyf, *Hukûku'l-İnsân: Medhal ilâ Va'yi'l Hukûkî*, s. 109.

⁴³ Kiyâ el-Herrâsî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1. Bs., Kahire: Daru'l Kutubi'l Hadîse, 1974, C., IV, s. 25-27.

Hiç şüphe yok ki, Kur'an-ı Kerim'i işitmeleri ve tevhit inancını öğrenmeleri için verilen eman ile ilgili ayeti kerimedeki⁴⁴ hüküm, başka amaçlar için verilen emanla çelişmemektedir. Çünkü kaideye göre "el-İbra bi umûmi'l-lafz lâ bi husûsi's-sebeb" yani; İtibar; lafzın umûmîliğinedir, sebebin husûsîliğine değildir". İşte bunun için müfessirlerin çoğunluğu ayeti umumi olarak ele almış ve başka amaçlar –ticaret vb.- için de eman verilebileceğini belirtmişlerdir.⁴⁵

Aynı şekilde İslam, bir Müslümanın zaruri ve acil durumlarda gayrimüslimlerin bölgelerine veya ülkelerine iltica etmesini yasaklamamıştır. İbn Hazm bu meseleyi şöyle özetlemiştir: Bir Müslüman herhangi bir zulüm ve baskı korkusundan dolayı dâru'l-harbe kaçar, Müslümanlarla savaşmaz ve kâfirlere yardım etmez ise ve Müslümanlardan kendisini himaye edecek kimse bulamaz ise işte bu durumda ona bir şey gerekmez. Çünkü o Müslüman, buna mecbur kalmıştır.⁴⁶

Böylece, İslam hukuku her iki türde de siyasi sığınmayı -Fıkhi yönden- ele almakta, kâfirlerin Müslüman ülkelere ve Müslümanların gayri müslim ülkelere iltica etmesi ile ilgilenmekte ve belli şartlar ile sınırlamalar koymaktadır. İslam fikhının, halkın ve fertlerin güvenini gerçekleştirme adına makasidu's-şeria açısından büyük bir gayeyi gerçekleştirmek için bazı acil ve zorunlu durumlarda bir kısım bireylere ve halklara tanıdığı bu himaye, insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır.

Toplum ile bireyin güvenini ve esenliğini gerçekleştirme adına İslam tarafından ortaya konulan makasidu's-şeria esasları, büyük bir hedefi gerçekleştirmek için kişiyi etkileyen bazı acil durumlarda insan hayatının önemini dikkate alan İslam Hukukunun vurguladığı kuralları ve bunun etkilerini ortaya koyar. Nitekim Allah Teâla, bir ihsan olarak şöyle buyurmuştur: "*Kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve onları korkudan emin kılan bu evin (Kâbe'nin) Rabbine kulluk etsin.*"⁴⁷ Başka bir ayette ise şöyle buyurmuştur. "*Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, bizim, onların yurtlarını*

⁴⁴ Tevbe suresi 6. Ayet; "Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona eman ver. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir."

⁴⁵ Osmân Damîriyye, *Usûlu'l 'Alâkâtu'd-Düveliyye*, 1. Bs., Dâru'l Meâli, 1999, C., I, s. 589.

⁴⁶ İbn Hazm, Ali b. Hazm ez-Zâhirî, *el-Muhallâ bi'l Âsâr*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Thk. Dr Abdulğaffâr Süleyman el-Bendârî, C., XI, s. 200.

⁴⁷ Kureyş, 106/ 3-4.

saygın ve güvenli bir yer kıldığımızı görmediler mi? Onlar hâlâ batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?”⁴⁸

Allah Teâla, İslam devletini kötülüklerden ve kâfirlerin onlara olan düşmanlıklarından korumak için cihadı şu âyetle meşru kılmıştır. “*Hiçbir zulüm ve baskı kalmayıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.*”⁴⁹

2. İLTİCANIN KISACA TARİHİ

İltica, modern tarihte ortaya çıkan bir olgu değildir. Tarihteki ilk mülteciler kıtlık ve açlığın Mısır'a iltica etmek zorunda bıraktığı İbranilerdir. Ancak İbraniler MÖ. 1650 civarında Mısır'a sığınan ilk kişiler olmayabilir. Nitekim bereketli ve verimli Nil vadisi, çevresinde bulunan kıtlık içindeki kavimler için bir cazibe ve misafirperverlik merkezidi.

2.1. Geçmiş Medeniyetlerde İltica

Eski medeniyetler farklı sebeplerden ötürü pek çok grubun bir bölgeden başka bir yere taşınma ve göç etme örnekleriyle doludur. İnsanın kendini eman ve himaye içinde bulduğu mukaddes yerler de başlıca göç ve iltica yerlerinden olmuştur. Bu himaye bireye karşı karşıya kalabileceği tehlikelere karşı ibadet yerlerine sığınma şeklinde ortaya çıkmıştır.

2.1.1. Eski Mısır Medeniyetinde İltica

İnsanlığın bildiği en eski uygarlıklarından biri sığınma hakkının kendileri için tanınmış bir sistem olduğu yer olan Eski Mısır Medeniyetidir. Bu medeniyet, savunmasız ve kasıtlı suçların failleri için bir sığınma yeriydi. Onlar için mabetler ve tapınaklar, insanları kovuşturmadan ve bireysel intikamdan koruyordu. Bu yüzden iktidar ve otorite sahiplerinin oralara girmesi ve halktan orada intikam alması yasaktı.⁵⁰

2.1.2. Eski Yunan Medeniyetinde İltica

Yunan (Grek) tapınaklarının kutsallığı dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Onlara göre genel kural şu şekildedir: Tapınağa veya ona bağlı yerlere kim girerse,

⁴⁸ El-Ankebût, 29/ 67.

⁴⁹ El-Bakara, 2/ 193.

⁵⁰ Burhan Emrullah, *Dirâsetun Fî Nazariyyeti Hakki'l-Melcei Fi'l-Kânûni'd-Düvelî*, 1. Bs., Dâru Nahdati'l Arabiyye, s. 32.

sığınak yerinde kaldığı sürece onlara dokunmak yasak idi. Ancak kişi oradan ayrılırsa o zaman himaye ortadan kalkardı.⁵¹

2.1.3. Peygamberler Döneminde İltica

Müminler hakkında Kur'an ve Sünnette geçen hususlar şunlardır:

- 1- İşkence ve azaptan kurtulmak için Mü'minlerin Hz. Nuh ile gemiye sığınmaları,
- 2- Çirkin işleri yapan şehirden kurtulmak için Hz. Lut ile göç etmeleri,
- 3- Hz. Musa'nın Medyen'e sığınması ve Hz. Şuayb'ın kızı ile evlenmesi,
- 4- İsrailoğulları'nın Filistin'e göç emri,
- 5- Yahudilerin zulme uğraması ve komşuları (Asur) krallığına sığınmaları,
- 6- Hz. İsa'nın gökyüzüne yükseltilmesinden sonra ona tabii olanların kendilerine zarar verilme korkusuyla farklı ülkelere dağılımları,
- 7- İslam'ın bidayetinde birinci ve ikinci hicrette Mü'minlerin Habeşistan'a sığınmaları,
- 8- Taife sığınma,
- 9- Medine'ye hicret.

2.2. Modern Dönemde İltica

Katolik kralların 1492'de İspanya Yahudilerini kovması ile başlayan, on altıncı yüzyılda Avrupa'da meydana gelen din savaşlarının ardından insanlık tarihinde ilk olarak bir milyon mülteçiden söz etmek mümkündür. Dini inanç özgürlüğüne izin veren Nantes Fermanı'nın yürürlükten kaldırılmasının ardından Protestanlara yönelik zulümler doruğa ulaştı.

On sekizinci yüzyılda, Fransız Devrimi'nin patlak vermesi, ona eşlik eden terörizm ve temsil edilen ideolojik nedenlerden ötürü büyük bir göç dalgasına tanık oldu. Bu durum sonuçta 150.000 Fransız'ın yerinden edilmesi ve komşu Avrupa ülkelerine sığınma talebinde bulunmasına yol açtı.

On dokuzuncu yüzyılda, iltica olgusu, Avrupa'da "Halkların Baharı" olarak bilinen 1848 devrimlerinde ortaya çıkan ulusal bir karaktere dönüştü. Yunanistan, Romanya, Karadağ, Bulgaristan ve Makedonya'nın bağımsızlığı yüzbinlerce Müslümanı İstanbul'a

⁵¹ Burhan Emrullah, *Dirâsetun Fî Nazariyyeti Hakki'l-Melcei Fi'l-Kânûni'd-Düvelî*, 1. Bs., Dâru'n Nahdatu'l Arabiyye, s. 32.

sığınmaya sevk etti. Böylece Balkan ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasının ardından mültecilerin sayıları iki milyona ulaşmıştır. Ayrıca yüz binlerce Hristiyan da özgürlükleri için diğer devletlere göç etmiştir. İltica hareketi, on dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılında Çarlık Rusya'sında Müslümanlara yönelik zulüm ve katliam dalgasının patlak vermesiyle daha da büyümüştür. O dönemde Fransa, Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne sığınan Rus ve Polonyalı Yahudilerin sayısının çeyrek milyon olduğu tahmin edilmektedir.

Yirminci asırda ise mülteci sayısı milyonları geçerek on milyonlara ulaşmıştır. 1917-1947 arası yaklaşık yirmi yedi milyon insan, devam eden demografik problemler ve buna bağlı olarak ulusal devletlerin teşekkülü ve etnik homojenlik arayışları da dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle iltica etmek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği ve Almanya'da totaliter rejimlerin ortaya çıkmasıyla beraberinde insanlar etnik ayrıma maruz kalıp etnik düşmanlıktan dolayı birçok insan göçe zorlanmış ve evsiz bırakılmıştır. Akabinde bu durum ikinci dünya savaşının gelişmesine etki etmiştir. Milyonlarca insan, Bolşevik ve Alman-Hitler devrimlerinin neden olduğu yer değiştirme hareketleri açısından dünya savaşlarının sonuçlarına ek olarak, komşu ülkelere sığınmak zorunda kaldı. 1948 ile 1961 arasında en az 5,3 milyon Alman, Berlin üzerinden Doğu Almanya'dan kaçmıştır.

Ayrıca bu olgu, Sovyetler Birliği'ndeki devletlerde de tekrar etmiştir. Nitekim 1956 devriminin başarısız olmasından sonra yaklaşık iki yüz bin Macar buradan kaçmak zorunda kalmıştır. 1968 Prag Baharından sonra Çekoslovakya'da seksen bin vatandaş mülteci olmuştur.⁵²

1989'da başlayan Sovyetler Birliği'nin çöküşü, başka bir sığınma veya yerinden edilme dalgasını tetikledi. O yıl içinde, sosyalist kampın farklı ülkelerinden yaklaşık bir milyon insan kaçmıştır. 1988-1993 yılları arası Viyana sınırlarındaki yedi yüz bin Sovyetler Birliği Yahudileri ayrılarak İsrail, Batı Avrupa ve ABD'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç dalgası, Kafkasya'daki Ermeni-Azerbaycan savaşının yaklaşık bir milyon Müslüman Azerbaycanlı ve Ermeni Hristiyan'ın tehcir edilmesi ve yerlerinden edilmesine neden oldu. Böylece göç dalgası eski Sovyetler Birliği'nin Asya kısmına taşınmış oldu.⁵³

⁵² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM MYK) web sitesi www.unhcr.org

⁵³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BM MYK) web sitesi www.unhcr.org

İltica hareketleri sadece Avrupa ile sınırlı olmamıştır. Filistinli mülteci sayısı, demografik dinamiklerindeki oranın yükselmesi nedeniyle üç katına çıkmış ve bu 1967 savaşıyla birlikte bir başka mülteci dalgasının başlamasına sebep olmuştur. Filistin'in bölünmesinden sonra Hindistan'ın bölünmesiyle birlikte modern dünyada ortaya çıkan acı tablo iltica edenlerin sayısında artışa sebep olmuştur. Dört milyon insanın kurban edilmesine sebep olan katliamın dışında bugün hala çadırlarda yaşamaya devam eden on dört milyon mülteci iki yeni devlet olan Hindistan ve Pakistan sınırlarında yığılmıştır.

Orta Asya'da da aynı şekilde Tacikistan'da Müslümanlar ile neo-komünistler arasında patlak veren iç savaş, altı yüz bin kişinin yerini değiştirmesine sebep olmuştur. Sosyalist kampların çöküşü sırasında eski Yugoslavya'da etnik savaşlar yedi milyon üç yüz bin insanın yerlerinden edilmelerine sebep olmuştur. Bunlara bugün göçe zorlanan Kosovalılar da eklemekte mümkündür.⁵⁴

Asya kıtasındaki göç ve iltica sayfasını, bazı halkların, yaşadıkları siyasi rejimlerin doğası gereği ödediği yüksek bedele işaret etmeden kapatmak mümkün değildir. Vietnam'ın komünist rejim altında birleştirilmesi, yarım milyon "kano mülteci" ile sonuçlanmıştır. İran devrimi ise iki milyon mülteciyi yerinden edip dünya geneline dağılmasına neden olmuştur.

Arap alemine bakıldığında mültecilerin ilk ortaya çıktığı yerlerden birisi Irak'tır. Ardından Somali, Lübnan ve Sudan gelir. Bugün ise en büyük mülteci krizine yol açan olay Suriye krizidir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, yıl sonuna kadar Suriyeli mülteci sayısının 4,27 milyona ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısının da yaklaşık 7,6 milyon kişiye ulaşmasını beklemektedir.⁵⁵

Mülteciler Yüksek Komiserliği Suriyeli mültecilerin bu sene sonu itibarıyla dört milyon iki yüz yetmiş bine ulaşacağını ön görmektedir. Ayrıca Suriye sınırlarında yerinden edilmiş yedi milyon altı yüz bin kişi de bu sayıya eklenebilir.⁵⁶

2.3. Günümüzde İltica

⁵⁴ Abdulhamîd el-Vâlî, *İşkâliyyetu'l-lücûi 'Ala'sa'ideyni ed-Düvelî ve'l-'Arabî*, 1. Bs., Bisan Yayıncılık ve Dağıtım, 1998, s. 33.

⁵⁵ Abdulhamîd el-Vâlî, *İşkâliyyetu'l-lücûi 'Ala'sa'ideyni ed-Düvelî ve'l-'Arabî*, s. 33.

⁵⁶ Abdulhamîd el-Vâlî, *İşkâliyyetu'l-lücûi 'Ala'sa'ideyni ed-Düvelî ve'l-'Arabî*, s. 33.

Uluslararası istatistikler, dini, mezhepsel, siyasi, sosyal, ekonomik veya diğer nedenlerle maruz kaldıkları zulüm, adaletsizlik ve saldırganlık nedeniyle ülkelerinden kaçan insan sayısının gittikçe arttığını göstermektedir.

Şu anda mülteci tanımına uyan yaklaşık 22 milyon insan var -ki bu sayı kuşkusuz çok büyüktür- ve bu insani olguya uluslararası dikkat çekmek gerekmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Aralık 1950’de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisini kurdu. BM MYK, dünyanın çeşitli yerlerindeki mülteci sorunlarını çözmek için uluslararası eylemleri yönetme ve koordine etme yetkisine sahiptir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi’nin temel amacı, mültecilerin haklarını ve refahını korumak için gerekli önlemleri almaktır. Aynı zamanda BMMYK herkesin başka bir ülkede sığınma talep etme hakkını kullanabilmesi, güvenli sığınak bulabilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte mültecilerin gönüllü olarak geri dönme, buldukları yerlere uyum sağlama ve entegre olma veya üçüncü bir ülkeye yerleşmelerini sağlamak için çaba sarf etmektedir. BM MYK, elli yıldan fazla bir süredir yaklaşık 50 milyon insanın hayatlarına yeniden başlamasına yardımcı olmuştur. 120’den fazla ülkede ise yaklaşık 5.000 BM MYK personeli ile yaklaşık 19,8 milyon kişiye yardım sağlamaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, mülteci sorunu gittikçe büyümeye devam etmekte ve 1970’lerin başlarında yerinden edilen insan sayısı yaklaşık 2 milyon iken bu sayı 1995’te 27 milyonun üzerine çıkmıştır.

2002 yılında, dünya çapında BM MYK’yi ilgilendiren mülteci ve diğerlerinin sayısı 19,8 milyona ulaşmıştır. Buna ek olarak ise kendi ülkelerinde yerinden edilmiş insan sayısı 20 ila 25 milyona ulaşmıştır. Sayıları toplamda elli milyonu bulan bu insanlara “ülkesinde yerinden edilmiş kişiler” olarak isimlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle dünyadaki her 120 kişiden birisi yerinden edilmiş kişilerdendir.⁵⁷

2018 yılında, dünya çapında savaşlar, zulüm ve çatışmalar nedeniyle yerinden edilen insan sayısı 70 milyonu aşmıştır. Bu sayı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yaklaşık 70 yıldır kaydedilen en büyük sayı olmuştur.

⁵⁷ Abdulhamid el-Vâlî, *İşkeliyyetu'l Lucû' Alâ Saîdeyn'id Düvelî ve'l Arabî*, s. 33.

BM MYK tarafından yayınlanan yıllık küresel eğilimler raporuna göre, dünya genelinde zorla yerinden edilmiş kişilerin sayısı geçen yıla göre 2,3 milyon artarak toplam sayıyı yaklaşık 70,8 milyona çıkarmıştır. Bu sayı 20 yıl önceki sayının iki katına ulaşmıştır. Bu sayı günlük ortalamaya göre yerinden edilmiş kişi sayısının otuz yedi bine ulaştığını göstermektedir.

BM MYK'nin en önemli görevi, sığınma talep etme hakları da dahil olmak üzere hiç kimsenin korku ve zulüm gerekçelerinin bulunduğu bir ülkeye zorla geri gönderilmemesini sağlamaktır.

BM MYK, uluslararası mülteci anlaşmalarını teşvik etmek için çalışır, Hükümetlerin uluslararası hukuka uymalarını izler ve kaçan sivillere yiyecek, su, barınak ve tıbbi bakım gibi maddi yardımlar sağlar.

BM MYK gayretleri, örgütün tüzüğünde öngörülen yetki ile hareket etmektedir. Uygulamaları ise Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 1967 Protokollerine göre gerçekleştirilir. Uluslararası mülteci hukuku, BM MYK'nin insani yardım ve faaliyetlerine ilişkin temel bir ilkeler çerçevesini belirler.⁵⁸

İslam hukukçuları, İslam yurduna çeşitli amaçlarla gelen mültecilere nasıl davranılacağı konusunda birçok hüküm istinbat ettiler. Müslüman olmayan birisinin Müslüman ülkelere girişini düzenleyen bu hükümler ve kurallar, eman akdi ile ilgili meseleler, müste'men ile alakalı şartlar, gayri müslimin İslam ülkelerine giriş amaçları, girmesi halinde uyması gereken kurallar, sabit olan hakları, yükümlülükleri ihlal etmesi halinde verilecek ceza ve gayrimüslimlerin İslam ülkelerine sığınmasını düzenleyen vb. fıkhi meseleler eman akdi meselesi ve konularına dâhil edilmiştir.

Aynı zamanda İslam hukukçuları, Müslümanın gayrimüslim ülkelere girişini de ele almış, caiz olup olmaması açısından bunun şartları ile hükümlerini açıklamışlardır. Oturum, vatandaşlık, mali işlemler, evlenme ve boşanma açısından ailevi hükümler, şer'i ceza hükümlerini, İslam fıkıh külliyatında ve siyasi meşrutiyet eserlerinde ifade edilen bunun dışındaki diğer meseleleri de ele almışlardır.

Zamanın değişmesinin gerektirdiği üzere, uluslararası ilişkilerle ilgili sözleşmeler ve siyasi sığınma talep eden sığınmacının yükümlülüklerini ve görevlerini belirleme

⁵⁸ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi İnternet Sitesi, www.unhcr.org

süreçlerini izleyen siyasi sığınma talep edilen ülkenin kanunlarına uymanın gerekliliği, o ülkede görev ve vatandaşlık alma, askeri hizmetlere katılma gibi bazı yeni durumlar ortaya çıktı. Bu konuların dini nasrlar, fıkhi kaideler ve makasidu'ş-şeria açısından çözümlenmesi gerekmektedir.

3. MÜLTECİYİ AĞIRLAMANIN FAZİLETİ VE EKONOMİYE ETKİLERİ

3.1. Mülteciyi Ağırlamanın Fazileti

Özellikle günümüzde iç savaşın ülkelerini böldüğü ve ülkelerini terk etmek zorunda bıraktığı Suriyeliler gibi milyonlarca Müslüman, ülkelerindeki iç koşullara bağlı nedenlerle anavatanlarının sınırları dışında zorlu insani şartlar altında mülteci olarak yaşamlarını sürdürmektedir. 2017 yılında dünyanın dört bir yanındaki mültecilerin ve yerinden edilmiş insanların sayısı yaklaşık Tayland'ın nüfusuna eşit hale gelmiştir. Yani Küresel düzeyde, her 110 kişiden biri yerinden edilmiştir.

İltica terimi Hz. Peygamber ve kendisinden sonraki dönemde kullanılmıyordu. Resûlullah ve sahabeden mültecilere ikram ve onları ağırlamaya yönelik hiçbir rivayet varid olmamış, ancak darda kalana yardım etme, yolda kalanı ağırlama ve sıkıntılı durumda olan insanların ihtiyacını giderip yardım etmenin fazileti gibi farklı hususlar nakledilmiştir.

Sıkıntılı olanlara yardım etme, darda kalanların imdadına yetişme, muhtaç olana iyilik yapma ve ihtiyaç sahibi olanın yardımına koşmak, şahsiyet ve cesaretin ortaya konduğu samimi kardeşliğin gereği olarak İslam ahlakının prensiplerinden kabul edilmiştir.

Bu konuyla ilgili olarak kaynaklarda yer alan “İğase” kelimesi “ğıyas” kelimesinden türemiş olup yardım etme, yardıma koşma manasında olup Cenab-ı Allah'ın onunla senin imdadına koşması manasına gelir. “İğase”nin bir manası da sevindirme ve yardım sunmaktır. Ayrıca İğâse, sıkıntıları giderme, sıkıntı ve musibetten kurtulma ve darlıktan çıkış için yardım etmek anlamlarına da gelir.

İslam, bu sorumluluğu yerine getirme hususunda Müslümanları teşvik etmiş ve onu birbirleriyle güzel bir rekabet içinde yerine getirmeleri gereken hayırlı bir amel

kılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Kim kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir.*”⁵⁹

3.2. Darda Kalanların İmdadına Koşmak

Resûlullah, darda kalanların yardımına koşmayı emretmiş ve insanların geçtiği yollarda oturmayı yasaklamıştır. Bununla birlikte yolun hakkının verilmesi gerektiğini ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur; “*Darda kalana yardım edin ve yolunu kaybetmiş olana rehberlik edin.*”⁶⁰

İyilik yapma ve darda kalanın imdadına koşma konusunda ilk öncümüz Hz. Peygamberdir. Bunun en büyük şahidi Hz. Hatice validemizdir. Nitekim Resûlullah Hira mağarasında başından geçen olayları Hz. Hatice validemize anlatmış ve şöyle buyurmuştur: “Kendimden endişe ettim” bunun üzerine Hz. Hatice Resûlullah’a; “Allah’a yemin ederim ki, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabanla ilgilenirsin, işini görmekte âciz olanların yükünü yüklenirsin, yoksula kazanç kapısı sağlarsın, misafiri ağırlarsın, başlarına gelen her türlü musibet sebebiyle yardım edersin” der.⁶¹

Enes İbn Malik şöyle demiştir: "Resûlullah, insanların en güzeli ve en cesuru idi. Bir gece Medinelilere korku salan büyük bir gürültü kopmuştu. İnsanlar sesin geldiği tarafa doğru giderlerken Resul-i Ekrem olayı araştırmış dönüyordu. Ebu Talha'ya ait eğersiz bir atın sırtında boynunda kılıcı ile gelenleri karşılayıp: “*Korkulacak bir durum yok, tasalanmayınız*” dedi. Sonra da Ebu Talha'nın atı için: “*Bu at adeta bir fırtına gibi esiyor*” buyurdu.⁶² Bu durumda Hz. Peygamber, insanların korku ve dehşet anında yardıma koşmaktan geri kalmadığı ve çıplak bir atın üzerinde atı hızlıca koşturup olay mahalline varıp geri dönüp sahabelerine güven vererek korkulacak bir durum olmadığını ifade ederken görülmektedir. Resûlullah'ın bu davranışı konumu ne olursa olsun bir lider ve komutan için cesaret ve önderlik konusunda büyük bir ibret ve örnektir.

Yine Amr b. Sâlim, Kureyş anlaşmayı bozup ihanet ettiklerinde Resûlullah'tan yardım istemiş, Resûlullah da ona yardım etmiştir.

⁵⁹ İbn Hacer, *Fethu'l Bârî fi Şerhi Sahîhi'l Buhârî*, Thk. Abdulkadir Şebîh, 1. Bs., Riyad: Mektebetu'l Melik Fahd, 1421/2001, C., V, s. 117.

⁶⁰ Ebî Dâvûd Süleyman b. El-Eşas es-Sicistânî, *Süneni Ebû Dâvûd*, Edeb, 13.

⁶¹ ,BuhariMuhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhi Buhari*, Tâ'bîr, 1.

⁶² Buhari, Cihad, 165.

Tarih, zorda kalanlara yardım eden, insanlara ihsanda bulunan ve darda kalanın yardımına yetişmekte öne çıkıp hayırda yarışan pekçok Müslüman hayır sahibinden bahseder. Bunlar, Cenab-ı Allah'ın “*Hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz*”⁶³ ve “*Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın*”⁶⁴ emrine uyup icabet edenlerdir.

Toplumda fertler arasında günlük ilişkiler dairesinde yakınlık emaresi; faydalı işler yapma, ihtiyaç sahiplerine icabet etme ve erdemli işler yapmaktır. Şüphesiz ki bunların en büyüğü ve en kalıcı olanları imanın tesiri ile kalplerde iz bırakan şeylerdir. Kim kendisine verilen bir emanetten dolayı rahatsızlık duyarsa, insanların yüzlerine oflayıp puflarsa, Allah'ın kendisine bahsettiği faziletleri inkâr edip kendisinden iyilik talep edilince iyilik yapmayı terk ederse bu davranış üzerinde bulunan nimetin kaybedilmesine sebep olur. Resûlullah şöyle buyurmuştur: “*Allah'ın kendisine nimet verip de bunu bolca ihsan ettiği ve daha sonra insanların ihtiyaçlarından biri kendisine iletiğinde memnuniyetsizlik gösteren hiçbir kul yoktur ki bu nimeti yok olmaya terk etmiş olmasın.*”⁶⁵

Darda kalana yardım etmek güzel ve iyi bir sadakadır. Resûlullah şöyle buyurmuştur: “*Her Müslümanın sadaka vermesi gerekir.*” Bunun üzerine oradaki sahabeler, “Ya Resûlullah! Ya sadaka verecek bir şey bulamazsa?” diye sordu. Resûlullah, “*Bu durumda eliyle çalışır, (kazandığı mal) kendisine faydası olduğu gibi (ondan) sadaka da verir*” buyurdu. Sahabeler, “Buna da gücü yetmezse?” diye sorunca Resûlullah “*Bunu da yapamayan yardım isteyen kimseye yardım etsin*”⁶⁶ buyurdu.

Cenab-ı Hak, dünyada iken darda kalanların sıkıntısını giderenlerin kıyamet günü sıkıntısının giderileceğine kefilidir. Resûlullah bu konuda şöyle buyurmuştur: “*Kim bir Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır...*”⁶⁷

Darda kalana yardım etmek, yardım isteyen kişinin yardımına koşmak, muhtaç olanın ihtiyacını gidermek, ihtiyaç sahibi insanların ihtiyaçlarını gidermek imanın ve kardeşliğin güçlenmesinin delillerindendir.

⁶³ Hac, 22/ 77.

⁶⁴ ElBakara, 2/ 237.

⁶⁵ HeysemiAlî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmaü'z-Zevaid ve Menbau'l Fevâid*, Thk. Hüsameddîn el-Kudsî, Kahire: Mektebetu'l Kudsî, 1994, C., VIII, 195.

⁶⁶ Buhari, Zekat 34.

⁶⁷ Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58, Yahya b. Şeraf en-Nevevî, *Riyâzu's Sâlihîn*, Thk. Muhammed Nâsuriddîn Albânî, 1. Bs., el-Mektebetu'l İslâmî, 1412/1992, s.100.

3.3. Mültecilerin Ev Sahibi Ülkelerin Ekonomilerine Olumsuz Yansımaları

Mülteciler, ev sahibi ülkeler üzerinde büyük bir ekonomik yük ve mali kaynakları üzerinde ciddi baskı oluşturmaktadır. Ayrıca mültecilerin, ev sahibi ülkeler üzerinde birçok olumsuz yansıması da vardır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

-Mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler, sağlık, eğitim, ulaşım gibi çeşitli sektörlerde kamu harcamalarını önemli ölçüde ve ani bir şekilde artırmak zorunda kalmaktadır. Bunun sebebi, bütçesi üzerinde büyük bir yük oluşturan ve sürekli ekonomik açığa neden olan hizmetlerden faydalananların sayısının artmasıdır. Bu durum o ülkeleri genellikle Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası finans kuruluşlarından yardım almaya zorlamaktadır.

- Mülteci krizi, ev sahibi ülkelerin ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü bu ülkeye mülteci akını nedeniyle, sayısı artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaç duyulan çeşitli ürün ve emtia ithalatında artışa yol açmaktadır. Bu durum, Lübnan ve Ürdün gibi düşük kaynaklara sahip ülkelerde açıkça görülmektedir.

- Mülteci krizi, ev sahibi ülkelerdeki fiyat seviyelerini de etkilemekte ve artan tüketim malları ve konut talebinin bir sonucu olarak yüksek enflasyon oranlarına yol açmaktadır.

- Mültecilerin varlığı, kendileri ve ev sahibi ülkenin insanları arasında çeşitli ekonomik kaynaklar için bir rekabet durumu yaratmaktadır. Bu durum ülke tarafından sağlanan sağlık, eğitim, barınma, ulaşım ve diğerleri dâhil olmak üzere altyapı ve çeşitli hizmetler üzerindeki baskının artmasına neden olmaktadır. Bu durum, mülteci statüsünden yararlananların sayısı, planlanan sayının üzerine çıkması nedeniyle bu hizmetlerin kalitesini düşürmekte ve ev sahibi ülke halkının bu hizmetlerden yararlanma şansını azaltmaktadır.

- Mülteci krizi, kayıt dışı ekonominin veya gölge ekonomi olarak bilinen durumun büyümesine yol açmaktadır. Bu durum, ev sahibi ülkenin ekonomisini olumsuz etkilemekte ve kayıt dışı faaliyetlerin yaygınlaşması sonucunda büyük miktarda vergi geliri kaybetmesine neden olmaktadır.

- Mültecilerin varlığı, çeşitli iş fırsatları için ev sahibi ülkenin insanların dışlanmasına neden olmaktadır. Bunun sebebi ise özellikle mültecilerin genellikle düşük ücretle işleri kabul etmeleridir. Neticede bu ülkedeki kayıtlı işsizlik oranı artmaktadır.

- Mülteciler, ev sahibi ülkelerin, özellikle etnik veya mezhepsel farklılıklara dayalı iç çatışmalardan muzdarip olan ev sahibi ülkelerin, toplumsal dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Mültecilerin bu etnik gruplardan birine bağlanması nedeniyle etnik gruplardan birisinin diğer gruptan fazla olması; toplumda, iç olayların ve bölünmelerin şiddetlenmesine yol açabilecek bir dengesizliğe yol açacaktır.

3.4. Mültecilere Ev Sahipliği Yapan Devletlerin Bunu Ekonomik Fırsata Dönüştürmesi

Çok sayıda uluslararası rapor, mültecilerin ev sahibi ülkelerin ekonomilerine nasıl katkıda bulunabileceklerine işaret ederken, mültecileri ekonomik bir yük olarak görmeyen yanlış bir fikir olduğunu vurgulamaktadır. Kâr amacı gütmeyen bir Amerikan kuruluşu olan The Tent Foundation, “mültecilerin çalışması: insani yatırım ve ekonomik kazanımlar sağlıyor” başlıklı bir rapor yayınladı. Rapor, Uluslararası Para Fonu istatistiklerine dayanmakta ve dünyanın dört bir yanından akademisyenler tarafından yayınlanan mültecilerin ekonomik etkisine ilişkin çeşitli çalışmalara atıfta bulunmaktadır. Rapordaki hesaplara göre mültecilere yardım için yapılan bir avroluk yatırım, o ülkeye beş yıl içinde 2 avroluk bir ekonomik fayda sağlamaktadır.

Bu nedenle, bir grup analist ve ekonomistler mültecilerin olumsuz etkilerini vurgularken, pek çoğunun ise mültecilerin uyum sürecinin ev sahibi ülkelerin ekonomisine birçok olumlu yansıması olduğunu belirtmiş ve bu varsayımları alt üst etmişlerdir. Bunlardan en önemlilerini şu şekilde zikredebiliriz:

- Bir ülkenin çok sayıda mülteciyi kucaklaması, bu ülkeye sağlanan uluslararası fon, insani ve ekonomik yardım hacminde artışa neden olmaktadır. Bu durum o ülkenin kapasitesini her düzeyde artırmak, altyapısını geliştirmek, iş fırsatlarının yaratılmasına ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunacak yeni projeler başlatmak için bir fırsat olarak görülmektedir. Bu projeler, hizmetlere en az sahip olan marjinalleşmiş bölgeleri hedeflemelidir. Böylece bu hizmetlerden hem yerel halk hem de mülteciler aynı şekilde istifade edebilir.

- Mültecilerin varlığı, başta gıda olmak üzere çeşitli mal ve ürünlere olan talebin artması sonucunda ev sahibi ülkelerdeki iç ticaretin artmasına katkıda bulunmaktadır.

- Ev sahibi ülkenin ekonomisi, mültecilerin varlığından faydalanabilir. Bunlardan bazıları kendi başlarına yeni projeler geliştirebilir. Bu da yeni iş fırsatlarının yaratılmasına katkıda bulunur. İstihdam yaratma, sermaye akışı, yatırım, mültecilerin en iyi bildiği küçük ile orta işletmeleri desteklemede katkısı olur. Buna ek olarak vergi ödemeleri de ev sahibi ülkenin kaynaklarının artmasına ve ekonomik refaha kavuşmasına katkıda bulunur.

- Mülteciler ayrıca insan sermayesinin zenginleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Zira toplum, mültecilerin ev sahibi ülkenin işgücü sektörüne entegre olmasıyla onların becerilerinden ve deneyimlerinden yararlanmaktadır. Mülteciler ev sahibi ülkenin işgücü sektörüne entegre olmasıyla yerel işçilerin mülteci işçilerle etkileşim kurması, ekonomik sektörleri olumlu yönde etkileyecektir.

- Mültecilerin ev sahibi toplumlarla entegrasyonu, ev sahibi ülkeler için büyük tehlike oluşturan radikal terör örgütleri ve diğer aşırılık yanlısı terörist gruplara katılmalarını azaltır. Bu nedenle, ev sahibi ülkelerin mültecilere kapılarını kapatması, onları marjinalleştirilmesi, topluma entegre etmemesi, ihtiyaçlarını karşılamaması, onlara çoğunlukla şiddet, aşırılık ve terörist grupların kontrolü ile dolu anavatanlarına geri dönmekten başka seçenek bırakmamaktadır. Bu durum onların bu terörist gruplarına katılma zeminini hazırlamaktadır. Sonuçta bölgenin güvenliği, politikası ve ekonomik istikrarı olumsuz yönde etkilenmektedir.

- Mültecilerin varlığından yararlanmak için, ev sahibi ülkelerin onları kucaklayabilmelerinin ve farklılıklarını kabul etmelerinin gerekli olduğu unutulmamalıdır. Aynı zamanda ev sahibi ülkelerin kurumları mültecilerin ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KLASİK FIKİH KAYNAKLARINDA İLTİCA VE MÜLTECİLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

1. İLTİCA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

1.1. İltica Talebi

Savaş halinde olan ülkelerden bir kimse, eman almadan hiçbir şekilde İslam yurduna giremez. Çünkü o kişiye casusluk, müslümanlara zarar verme veya hırsızlık gibi konularda güvenilmez.

“Dâru’l-harpten birisinin İslâm devletine, devlet yetkililerinin izni olmadan girmesi uygun görülmemiştir. Çünkü dâru’l-islâm’a gelen dâru’l-harp vatandaşının casusluk ve Müslümanların durumları hakkında bilgi edinmek gibi maksatlarla gelmiş olma ihtimali vardır. Yine bu şekilde gayrimüslimlerin dâru’l-islâm’ın belli bir bölgesinde toplanması da Müslümanların zararına olacağı için uygun değildir. Ancak Müslümanların faydasına olan bir çalışma için gelirlerse hiçbir şeye gerek olmadan girebilir.”⁶⁸

Eğer gayrimüslim birisi “Allah’ın kelamını işitmek için girdim” veya yanında mektup olmadığı halde “elçi olarak girdim”, “bir Müslümanın emanıyla girdim” derse o kişiye itibar edilir ve hiçbir engele maruz kalmadan İslam ülkesine girer. Çünkü iddia ettiği şeyde doğruluk ihtimali vardır. Bu Şafiilerin görüşüdür.⁶⁹ Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır. “Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır”.⁷⁰

Hanefilere göre, eğer gayrimüslim birisi kendisine eman verildiğini iddia ederse ona itibar edilmez, delil istenir. Çünkü kanıt çoğu zaman mümkündür. Delil ile sabit olan bir şey muâyene ile sabit olan bir şey gibidir.⁷¹

Hanbelîlere göre, gayrimüslimlerden (Harbî) birisi emansız bir şekilde İslam ülkesine girer de kendisinin elçi veya malları yanında olduğu halde tüccar olduğunu iddia ederse onun iddiası kabul edilir. Bu durumda o kimse ülkeye bir tüccar olarak girer ve öylece muamele görür.

⁶⁸ Osman Durmaz, *İslam’da Mülteciler Hukuku*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2014, s. 60.

⁶⁹ Şirbînî, a.g.e., C.IV, s.236.

⁷⁰ EtTevbe, 9/ 6.

⁷¹ İbn Âbidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddü’l-Muhtâr ‘ale’d-Dürri’l- Muhtâr*, Âlemü-l-Kütüb, Riyad, 2003, C.III, s. 226.

Kendisinde ticaret yapacağı bir mal varsa ona inanılır. Kendisini elçi olarak tanıtan kişi ise beraberinde taşıdığı bir mesajı varsa yine iddiası kabul edilir. Eğer “Bir Müslüman bana eman verdi” derse öldürülmeme adına genel olarak iddiası kabul edilir. Elçi ve tüccar için de aynı durum söz konusudur. Diğer görüşe göre ise delil gösterme mümkün olmasına rağmen gösteremeyen kişinin emanı kabul edilmez. Eğer bir Müslüman: “Ben eman verdim” derse emanı kabul edilir. Çünkü bir Müslüman aynı hâkim “Falan kişinin hakkının, falan kişinin olması için hükmettim” demesi gibi bir Müslüman da eman verme yetkisine sahiptir.⁷²

Malikiler ise eğer gayrimüslim birisi İslam topraklarına doğru gelirken gayri Müslim toprakları üzerinde yakalanır da; “Ben sizden eman istemeye geldim” ya da İslam topraklarında yakalanır ve üzerinde de ticaret malı olduğu halde: “Ben sizin toprağınıza eman üzere girdim çünkü sizin ticaret yapanlara karışmadığınız zannına kapıldım” derse, ya da gayrimüslimlerin ve bizim sınırimızda yakalanır da aynı şeyleri söylerse bu durumlarda ona itibar edilir ve kendisi güven içinde olacağı yere ulaştırılır. Şayet yalan söylediği ortaya çıkarsa gideceği yere gitmesi için izin verilmez.⁷³

Eğer gayrimüslim birisi İslam topraklarına girer de yukarıda zikredilen durumlar gerçekleşmez ise cumhura göre esir veya casus gibi muamele görür. Artık onun durumu devlet yöneticisinin takdirine kalmış olup ya maslahata göre öldürülür veya köle olarak alınır ya da fidye karşılığı serbest bırakılır. İmam Azam Ebû Hanife’ye göre alınan fidye bütün Müslümanların kabul edilir.⁷⁴

1.2. Sığınma Hakkı

1.2.1. Birey Tarafından Sığınma Hakkının Verilmesi

İster devlet başkanı olsun, isterse Müslüman halktan bir kişi olsun, her Müslümanın eman vermesi caizdir.⁷⁵ Herkesin birlikte eman vermesi şart değildir bir kişinin eman vermesi yeterlidir.

⁷² İbn Kudâme, el-Muğni, C.VIII, s. 399.

⁷³ Mevvâk, Muhammed b. Yûsuf, *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muhtaşarı Halil*, Daru'l Fikr, 3. Bs. 1992, C.IV, s.562.

⁷⁴ *El-Mevsu'atu'l-Fıkhiyyel-Kuveytiyye*, 2. Bs., Kuveyt Evkaf Bakanlığı 1983, C., VII, s. 106.

⁷⁵ Seyyid Sâbık, *Fıkhu's Sünnel*, 1. Baskı, Kahire: Dâru'l Hadîs, C.III, s. 645, Vehbe Zuhaylî, *El-Fıkhu'l İslâmî ve Edilletuhu*, 1. Bs., Şam: Daru'l Fikr, C.,V, s. 524.

Allah Teâla şöyle buyurmuştur: “Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır”.⁷⁶

Ümmü Hânî bint Ebi Tâlib rivayet etmiştir: Fetih senesinde Resûlullah’ın yanına gittim. Onu yıkanır halde buldum. Kızı Fatıma O’nu perdeliyordu. Selam verdim. Allah Elçisi “Bu kadın kimdir?” diye sordu. Ben: Ebû Tâlib’in kızı Ümmü Hâni dedim. Bunun üzerine: “Hoş geldin Ümmü Hâni” dedi. Yıkanmayı bitirince, bir kumaş içinde, kumaşı sırtında çaprazlamasına bağlamış olduğu hâlde namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman: “Ey Allah Elçisi, anamın oğlu benim emân verdiğim falânı, İbnu Hubeyre’yi öldüreceğini söylüyor” dedim. Resûlullah, “Ey Ümmü Hâni, senin ahd ve emân verdiğine biz de ahd ve emân verdik” buyurdu. Ümmü Hâni “bu kıldığı namaz duha namazı idi” dedi.⁷⁷

Her Müslüman için eman akdi şu şartlarda geçerlidir:

Müslümanın akıl sahibi olması, ergenlik çağına ulaşması gerekir; mecnun ve çocuğun eman vermesi caiz değildir. Kişinin kendi ihtiyarının olması, mükreh, sarhoş veya baygın olmaması gerekir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “kalem üç gruptan kaldırıldı; akli başından gitmiş akıl hastasından, uyanıncaya kadar uyuyandan ve baliğ oluncaya kadar çocuktan”⁷⁸

Yukarıda zikredilen hadiste Resûlullah’ın: “Ey Ümmü Hâni, senin ahd ve emân verdiğine biz de ahd ve emân verdik” buyurmasıyla kadının da eman verebilir olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde kölenin de eman vermesi caizdir: Allah Resulü şöyle buyurmaktadır: “Müslümanların zimmeti birdir, en düşük seviyeden olanı da bunu sağlayabilir.”⁷⁹

Devlet başkanı veya Hâkimin verdiği eman geneldir tüm müşrikler için geçerlidir, ya da belde idarecisi kendi beldesinde bulunan herkese eman verebilir. Özel anlamda baktığımızda ise Müslümanlardan birinin müşrik olan bir kimseye eman vermesi caizdir. Genel olan eman ülke hâkiminin tasarrufundadır, onun onaylamadığı hiç kimse böyle genel bir eman veremez.

Hanefiler emanın verebilmek için bazı şartları öne sürmüşlerdir.

⁷⁶ EtTevbe, 9/ 6.

⁷⁷ Buharî, Salat, 4.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, Melâhim 17.

⁷⁹ Buhari, Ferâiz 21.

- 1- Müslümanların zayıf, kâfirlerin ise güçlü olması halinde
- 2- Akıl: Çocuk, deli ve temyiz çağına ulaşmayan kimselerin eman vermesi caiz değildir. Çünkü akıl, tasarruta bulunabilme ehliyeti için şarttır.
- 3- Kişinin buluğa ermiş olması ve aklının yerinde olup sağlıklı olması gerekir.
- 4- Müslüman olmak: Zimmi olsa dahi kâfirin eman vermesi caiz değildir. Eğer Müslümanlarla savaşıyorsa, kâfir maslahatı takdir etme konusunda şüpheye düşebilir.
- 5- Ebu Hanife'ye göre eman verecek kişi hür olmalıdır. Hür olmayan kölenin eman vermesi caiz değildir. Çünkü eman bir sözleşme akdidir. Köle ise hür değildir. Dolayısıyla onun yaptığı sözleşme caiz değildir. Ancak efendisinin savaşmasına izin vermesi halinde eman vermesi caizdir. İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed dâhil olmak üzere cumhura göre kölenin eman vermesi caizdir. Çünkü o mü'mindir ve onda korkutma gücü vardır, eman ise korkudan kaynaklanmaktadır.⁸⁰

Daru'l-harb'de bulunan bir tüccarın, esir olan kimsenin, Daru'l-harb'de Müslüman olan harbî'nin eman vermesi caiz değildir. Çünkü bu durumda olanlar eman vermenin maslahatını yerine getiremezler. Onlar düşmanların hâkimiyeti altındaki yerlerde bulduklarından dolayı mücahitlerin gözünde onlar düşmanın hükmü altında olmalarından dolayı şüphelidirler.⁸¹

Kısaca fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre akıl sahibi, baliğ ve bir şeyi ayırt etme gücü olan her Müslümanın eman vermesi caizdir. Bu durumda köle, fasık, sefih olmasından dolayı hacr altında olan, kadın, kör, sakat, hasta, bulaşıcı hastalığı olan, imama karşı ayaklanan insanların emanı caizdir. Nitekim imama karşı ayaklanmalarına rağmen Hz. Ali hariciler hakkında, kardeşlerimiz bize karşı ayaklandılar demiştir.⁸²

1.2.2. Mülteciye Sığınma Hakkının Verilmesi İçin Gereken Şartlar

İltica verilebilmesi için yerine getirilmesi gereken bazı şartlar ve hükümler vardır. Aşağıda İslam hukukuna göre bu şartları ve hükümleri ele alacağız.

Birinci Şart: Kişinin İslam diyarında veya İslam devletine ait bir yerde bulunması: Bir kimseye sığınma hakkının verilebilmesi için kişinin İslam topraklarında yani Daru'l-

⁸⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-Sanâ'i' fi Tertibi's-Şerâ'i'*, Thk. Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdul Mevcûd, 2. Bs., Daru'l Kutubu'l İlmiyye, C.VII.s.106, Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C.IV.s.294.

⁸¹ Seyyid Sâbık, a.g.e., C.,II, s. 524.

⁸² Seyyid Sâbık, a.g.e., C.,II, s. 525.

İslam'da bulunması gerekir. Daru'l-İslam, İslam şeriatının uygulandığı bölgeleri kapsar ve burada yaşayan müslüman, zimmi ve müste'menler de İslam'ın emanı içinde yaşarlar. İmam Ebû Hanife'ye göre bir yerin Daru'l-İslam olması için şu üç şartın olması gerekir⁸³:

-İslam hükümlerinin orada ortaya çıkması

-Müslüman bölgelere sınır olması

-O bölgedeki bütün sakinlerin Müslümanların emanından faydalanması.

Malikiler şöyle demiştir: Daru'l-İslam Müslümanların hükümlerinin uygulandığı yerlerdi. İmam Şafî⁸⁴ şöyle demiştir: Müslüman nüfusun İslam'ın hükümlerini uygulayabildiği yerdir. Hanbelilere göre ise, İslam hükümlerinin her evde uygulandığı yerdir. Eğer bir yerde kâfirlerin hükmü galip geliyorsa orası diyar-ı küfürdür.⁸⁵

İkinci Şart, iltica için herhangi bir sebebin olmasıdır. Bir kişinin İslam diyarına ilticasının kabulü için herhangi bir etken veya sebep olması gerekmektedir. Ancak kişinin maruz kaldığı zulüm sebebiyle veya zimmet ehlinde olma isteği şart değildir.⁸⁶ İslam'a girmek isteyen herkese sığınma hakkı verilebilir. Mülteci kavramını, zulüm korkusuyla buldukları yerden kaçanlarla sınırlayan 1951 Sözleşmesi ve mülteci statüsüne ilişkin 1967 mülteci Protokolünün aksine İslam, mülteci kavramını daha da geniş bir şekilde ele almıştır.

Üçüncü Şart, bir mültecinin ülkesinin korumasından yararlanmasındaki isteksizliği veya yararlanamamasıdır. Bir kimsenin İslam diyarına gelmek istemesi ve orada kalma arzusu bu durumu kapsamaktadır. Bu mesele de asıl olan Allah'ın şu ayetidir: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır"*.⁸⁷

⁸³ Kâsânî, a.g.e., C.VI, s. 12.

⁸⁴ El-Ensârî, İbn Zekerriyya, *Esna'l-Metâlib Fi Şerhi Ravdi't-Tâlib Bi Hâmişihî Hâşiyeti'r-Remlî*, IV, 204.

⁸⁵ El-Makdisî, İbn Muflih, *el-Âdâbu's-Şerî'a ve'l-Menhu'l-Murîy'a*, 2. Bs., Thk. Şuayb el-Arnâvut, 2. Bs., Muessesetu'r-Risâle, 1999, s. 2013.

⁸⁶ Müslüman fakihlerin mültecilerin yardım talebine olan saygılarına İbn Abdusselam'ın şu görüşü delildir: *"Öldürülmesi kesinleşen herhangi bir kişi devlet başkanından kaçarsa, devlet başkanı onu öldürmesi için birisine o kişiyi takip edip öldürmesini emreder de o kişi öldürmesini engellemek için bizden yardım isterse olayı bilmesek bile bizim ona yardım etmemiz vacip olur. Çünkü olayı bilmediğimiz halde o kişinin içini de bilemeyiz. Dolayısıyla bize düşen ona yardım etmektir."* (Ahmed Ebû'l Vefâ, *Hakku'l Lucûi Beyne's-Şerâti'l İslamiyyeti ve'l-Kâni'd Düvelî li'l Lâciîn Dirâseten Mukâraneten*, 1. Bs., Riyad, 2009, s.39).

⁸⁷ EtTevbe, 9/ 6.

Dördüncü şarta göre sığınma islam hukukuyla çelişmemelidir. İltica mahiyeti, sonuçları ve etkileri açısından İslam Hukuku hükümleri ile çelişmemelidir. Bu durum İslam hukukunun tüm alanlarında temel katedir. İlticanın mahiyeti makasıdu'ş-şeria ve İslam'ın korunmasını emrettiği beş temel esasa aykırı olması durumunda reddedilir.⁸⁸

1.3. Mültecinin Kimliğinin Tespit Edilmesi

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yayınlanan Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1951'deki sözleşme metninin 27. Maddesi şu şekildedir: “Sözleşmeye taraf devletler, kendi topraklarında bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteciye bir kişisel kimlik kartı verir.”

28. madde ise şu şekildedir: 1. Anlaşma Devletleri, ülkelerinde muntazam surette ikamet eden mültecilere, millî emniyet veya âmme nizamına ait ciddî sebepler mâni olmadıkça, bu ülke haricine seyahatlerini temin edecek seyahat belgeleri verirler. Mezkûr belgeye bu sözleşme ekindeki hükümler tatbik edilir. Anlaşma Devletleri bu nevi belgeyi ülkelerinde bulunan diğer herhangi bir mülteciye verebilirler; ülkelerinde bulunup muntazam surette ikamet ettikleri memleketten bir seyahat belgesi almak imkânından mahrum olan mültecilerin vaziyetini bilhassa müsait surette tetkik ederler.

2. Evvelce kabul edilmiş milletlerarası anlaşmalara taraf olan devletler tarafından verilmiş seyahat belgeleri anlaşma devletlerince tanınır ve mültecilere işbu madde mucibince verilmiş gibi muamele edilir.

1.4. Müslüman Olmasa da Mültecinin Onurlu Bir İnsan Olması

İslam dini insanları hak ve hukukta eşitliğe davet eder. Allah bütün insanları yaratmış, hepsini aynı hak ve özgürlüklere sahip kılmıştır. Bunun böyle olması Allah'ın hikmetlerindedir. Hakkın nazarında halk her zaman eşittir. Takva ve salih amel dışında hiç kimse kimseden üstün değildir. Nitekim Kur'an-Kerim'de şöyle buyrulmuştur. “*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...*”⁸⁹ “*Ey insanlar!*

⁸⁸ İbnu'l Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, C., IV, s. 458.

⁸⁹ EnNisa, 4/ 1.

*Şüphesiz ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık...*⁹⁰

Allah, yaratırken insanlara eşit davranmış ve onları bir anne ve bir babadan yaratmıştır. Şu ayet buna delildir: “*Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık*”.⁹¹ Bu ayette “insanoğlu” ifadesi hususi değil genel bir lafız olarak zikredilmiştir. Bu nedenle bu ayette Müslüman olanla Müslüman olmayanın yaratılırken her ikisinin de eşit yaratıldığı belirtilmiştir. Cenab-ı Hakk insanlardan, vatandaşlığı olmayanı, vatandaşlığı olana, mülteciyi mülteci olmayana tercih etmemiştir.

1.5. Müslüman Olmayan Mültecilerin Haklarına Riayet Edilmesi

Adaletin terazi dengesi birdir, Müslüman ile gayrimüslim arasında ayırım yapmamak gerekir. Mülteci farklı bir inanca sahip olsa bile adalet bu açıdan farklı değildir. Herkese eşit muamelede bulunmak gerekir.

İbn Abdulhakem Hulefa-i Râşidin’den Ömer b. Hattab’ın bir hutbesinde şöyle dediğini nakleder: "Ey insanlar! Ben şu memurlarımı ancak sizin için iyilik önderleri, hak müdafileri olarak gönderiyorum. Kesinlikle sizi dövmeleri, öldürmeleri ve haksız yere mallarınızı almaları için göndermiyorum, sizi yönetmek üzere gönderdiğim bir memurdan eziyet görürseniz, hemen bana bildirin. Allah’a yemin ederim ki, bu durumda kısas uygularım” Bu esnada, Amr b. As ayağa kalkarak: “Ey Müminlerin Emiri! Valilerinden biri, bir vatandaşı incitirse gerçekten kısas uyguluyor musunuz?” diye sordu. Hz. Ömer: “Elbette” dedikten sonra, “Nasıl uygulamam? Ben Resûlullahı kendi nefesine kısas yaparken gördüm. Sakın ha Müslümanlara vurup onları aşağılamayın, onların haklarını engellemeyin, onların arasına fitne sokmayın, onlara surat asmayın ki onları kaybetmeyin” bunun üzerine Mısırdan gelen bir adam ayağa kalkar ve “Ey mü’minlerin emîri, zulümden kaçıp sana sığındım.” der. Hz. Ömer bunun üzerine “Tam bir sığınağa sığındın!” der. Adam, Amr b. Âs’ın oğlu ile yarış yaptık, ben onu geçtim. O “Soylu anne babanın soylu çocuğuyum!” diyerek bana kırbaçla vurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer Amr b. Âs’a mektup yazarak oğluyla beraber Medine’ye gelmesini istedi. Amr oğluyla Medine’ye ulaşır

⁹⁰ ElHucurat, 49/ 13.

⁹¹ Eİsra, 17/ 70.

huzura çıkınca Hz. Ömer Mısırlı şahsı çağırıp eline bir kamçı verdi ve "Sen de ona vur!" dedi. Mısırlı Amr b. Âs'ın oğlunu dövmeğe başladığında Ömer, "İki soylunun çocuğuna vur!" diyordu. Ravi şöyle devam etti: Vallahi Mısırlı, Amr'ın oğlunu iyi bir dövdü. Doğrusu bu durum bizim de hoşumuza gitmişti. Biz yeter diyene kadar onu dövdü. Ömer, sonra Mısırlıya dönerek "Kamçıyı Amr'ın çıplak kafasına da indir!" deyince adam: Ey Mü'minlerin emiri bana oğlu vurmuştu bende ondan intikamımı aldım. Sonra Ömer, Amr'a dönüp, "Analarının hür olarak doğurduğu çocukları ne zaman köleleştirdiniz!" diye sordu. Amr, "Ey müminlerin emîri benim bu durumlardan haberim yok" dedi."⁹²

1.6. Gayri Müslimlerin İnançlarını Değiştirme Konusunda Zorlanmaması

Allah Teâla şöyle buyurmuştur: “*Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır...*”⁹³ Fahrettin er-Razi tefsirinde şöyle der: Allah Teâla tevhidin delillerini çok açık, gönüllere şifa verici ve her türlü mazereti sona erdirecek bir şekilde beyan etmiştir. Bu delillerin izah edilmesinden sonra kâfirin imana zorlanması ve mecbur edilmesi durumu hariç, küfrünü sürdürme hususunda bir mazereti kalmamıştır. Bu da bir imtihan yurdu olan şu dünyada tatbik edilmesi caiz olmayan şeylerdendir. Çünkü dine icbar ve zorlama, imtihan ve sınamanın yok olması anlamını taşır. Buna benzer başka bir delil de Cenâb-ı Hakk'ın “*İsteyen iman etsin, isteyen de inkâr etsin*”⁹⁴ mealindeki ayetidir. Yine bir diğer ayette Allah şöyle buyurmuştur: “*Eğer Rabbin dileyseydi yeryüzündeki kimselerin hepsi topyekûn muhakkak ki iman ederdi. Böyle iken sen, hepsi mü'min olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?*”⁹⁵ Allah Teâla Şuara suresinde ise şöyle buyurmaktadır. “*Onlar mü'min olmayacaklar diye, nerdeyse kendini helak edeceksin.*”⁹⁶ el-Kâsimî şöyle söylemektedir: “Allah, iman işini, zorlama ve mecbur etmeye bina etmemiş, temkin ve seçme üzerine bina etmiştir.”⁹⁷

Allah Teâlâ'nın “*Onlar mü'min olmayacaklar diye, nerdeyse kendini helak edeceksin*” dedikten sonra akabindeki ayette “*Biz dilesek, onlara gökten bir mucize indiririz de, ona boyun eğmek zorunda kalırlar.*” buyurmuş olması da bu görüşü tekit

⁹² İbn Abdülhakem, *Futûhu Mısır ve 'ş Şâm*, Thk. Abdu'l-Munta'im 'Âmir, Kahire: Daru't Teâbun, 1961, s. 224-226.

⁹³ ElBakara, 2/ 256.

⁹⁴ Kehf, 18/ 29.

⁹⁵ Yunus, 10/ 99.

⁹⁶ Şuara, 26/ 4,5.

⁹⁷ Râzî, Fahrüddîn, *Tefsiru'r-Râzî*, 1.bs., Şam: Dâru'l Fikr, 1981, c.2 s.319, Kiya el-Harrâsî, *Ahkâmu'l Kur'an*, C, I, s.339.

etmektedir. Bundan sonra geriye, ancak zorlama, mecbur etme ve icbar etme durumu kalır ki, teklife aykırı olur gerekçesiyle bu durum caiz değildir.

İmam Muhammed Siyerü'l-Kebîr isimli eserinde bu konuda şöyle demektedir. “Küfür en büyük cinayetlerdendir. O, Allah ile kulu arasındadır. Böyle bir suçun cezası ahirete ertelenir”.⁹⁸

Dinde zorlama yoktur. Ancak gerçek bir saldırıyı veya zulmü engellemek gibi nedenlerle kafirlerle savaşmak halkın yararı için yapılır.

2. İLTİCA HAKKI VERMENİN SONUÇLARI

Eman vermek müste'min için güven ve huzuru sağlamayı gerektirmektedir. Eman verdikten sonra erkeklerin öldürülmesi kadın ve çocuklarının esir alınması, mallarının ganimet olarak gasp edilmesi veya onlardan cizye alınması haramdır. Bunlardan herhangi birinin yapılması onlara yapılan bir zulüm olarak kanul edilmektedir. Çünkü onlar huzur ve güven talebiyle sığınmış ve eman dilemişlerdir. Dolayısıyla onlara haksızlık yapılması haramdır. Allah Teala şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler akitlerinize bağlı kalın*”⁹⁹

Hanefi ve Hanbelîlere göre birine verilen eman, Müste'menin istihşanen canını, küçük çocuklarını ve mallarını da kapsamaktadır. Çünkü ona verilen izin bunu gerektirir.¹⁰⁰

Şafiîler ise şöyle demiştir. Eğer eman imam tarafından verildiyse herhangi bir şarta bağlı olmaksızın müste'menin malları da eman kapsamına girer.¹⁰¹ Malikilere göre ise eman verme şarta bağlıdır. Müslümanların eman verilen kişilere eziyet etmemeleri gerekir.¹⁰²

2.1. Mültecilerin İkamet Süresi

Gayrimüslimlere İslâm ülkesinde verilen geçici koruma durumunun süresinin ne kadar olduğu hususu da İslâm hukukunda tartışma konusu olmuştur. Süresi tartışmalı olsa da emanın tanımı yapılırken açıkça anlaşıldığı gibi geçici süre üzerine yapılan bir anlaşma

⁹⁸ Serahsi, Şemsüleimme, *Şerhu Siyeri'l Kebîr*, Ma'hedü ihyâi'l-mahtûtât bi Câmia ed-Düvelü'l- Arabiyye, Kahire, 1972, C. III, s.182

⁹⁹ El-Maide, 5/ 1.

¹⁰⁰ Şevkânî, a.g.e., C. IV, s. 345. İbn Kudâme. a.g.e., C. VIII, s.397.

¹⁰¹ Şirbînî, a.g.e., C.,IV. s. 238.

¹⁰² Âliş, Muhammed, *Menhu'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasarı Seyyid Halîl*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1989, C. I. s.731; Vehbe Zuhayli, *El-Fıkhu'l-İslâmi*, C., VIII, s. 5867.

yapılmaktadır. Bu süre dolduğunda anlaşma hükümleri de doğal olarak ortadan kalkmış olur. Bunun dışında eman akdini çok ciddi durumlar haricinde Müslüman tarafın tek taraflı fesih yetkisinin olmadığı kabul edilmiştir. Gayrimüslim taraf ise kendisine verilen emanı dilediği zaman sonlandırma konusunda serbesttir. Bunu bizzat fesih talebinde bulunarak yapabileceği gibi ülkesine geri dönmek suretiyle de yapabilir. Eman sözleşmesini sonlandıran diğer bir durum ise çeşitli suçların işlenmesidir. Bazı suçları irtikâp eden müste'menlerin eman sözleşmesi kendiliğinden son bulur. Eman sözleşmesi son bulunca müste'mene ne olacağı konusu suçunun cinsine göre değişiklik arzedeabilmektedir. Buna göre emanı son bulan müste'men için sınır dışı edilme, köleleştirme, esir kabul edip fidye talep etme ve öldürme şeklindeki dört yoldan birisi seçilebilmektedir.¹⁰³

Temel kurala göre gayrimüslim olan birisinin eman akdinin gereği olarak İslam ülkesinde sürekli ikamet etmesi mümkün değildir. Aksine kolay ikamete sahip olur ancak ona verilen emanın süresi sınırlıdır. Kendisine eman verilen kimseye müste'men denir. Malikiler dışındaki fıkıh âlimlerine göre müste'men olan kimsenin İslam diyarında ikamet süresi bir seneye ulaşamaz. İslam ülkesinde bir sene veya daha fazla süreyle kalması halinde O kişi zimmi olur ve devlet kendisinden cizye almaya başlar. Gayrimüslimlerin İslam devletinde uzun süre ikamet etmeleri, kalıcı ikamete rıza gösterdiklerinin ve zimmiler ile alakalı koşulları kabul ettiklerinin bir göstergesidir.

Hanefilerin çoğunluğuna göre; gayrimüslime eman verildiğinde belli bir süre tayin edilmemişse o kişi İslam ülkesinde zimmi statüsüne girer.¹⁰⁴ Bazıları ise şöyle demiştir. Kendisine eman verilen kişi ikamet süresini uzatırsa çıkması emredilir. Bundan sonra imamın o kişiyi ülkeyi terk etmesi için uyardığı tarihten itibaren bir yıl daha kalırsa cizye ödemekle yükümlü olur. Eğer imamın veya devlet başkanının gayrimüslim bir kişinin ülkeden çıkmasını istediği halde İslam ülkesinde yıllarca kaldığı anlaşılırsa o kişinin daru'l harbe (ülke dışına çıkması) dönmesi gerekir. Bu durumda o kişi zimmi olmaz. Malikilere göre, müste'menin eman süresinin takdiri ve zimmi haline gelmesiyle alakalı herhangi bir nas ve görüş yoktur.¹⁰⁵

¹⁰³ Osman, a.g.e., s. 76.

¹⁰⁴ Ebu Yusuf, Yakup b. İbrahim, *Kitabu'l-Harac*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan 1979, s. 189; Şevkânî, a.g.e., C. V.s. 272.

¹⁰⁵ *el-Mevsu'atu'l-Fıkhiyye'l-Kuveytiyye*, C, VII, s. 106.

İslâm devletine geçici ikamet ile gelen müste'menler kalıcı ikamet etme hakkı da kazanabilirler. Kalıcı ikameti kimlerin kazanabileceği konusu üzerinde tartışılmış bir konudur. Genel kabule göre herkese kalıcı ikamet sağlanabilir. İslâm hukuku açısından kalıcı ikamet sağlanması zimmet sözleşmesi ile mümkün olmaktadır. Zimmet sözleşmesi yapmış olan zimmiler İslâm ülkesinin vatandaşı kabul edilmektedir. Dolayısıyla vatandaş kabul edildikleri için onların mülteci ve sığınmacı olarak değerlendirilmeleri mümkün değildir.¹⁰⁶

2.2. Zimmet Akdi

Müste'men, İslam ülkesinde yerleşme niyeti ve sürekli olarak ikamet niyeti olmayan, daha ziyade bir yılı aşmayacak şekilde o ülkede ikamet etmesi için kendisine eman verilen harbîdir. Eğer harbî o ülkede kalıcı olarak ikamet etmeye niyetlenirse, o zaman zimmî olur. Bu durumda ona zimmî hükümleri uygulanır ve İslâm devletinin mensubu olur. Kendisine verilen emanla o ülkede yaşar. Kendisine eman verilen harbî İslam ülkesinde yaşadığı sürece eman verilen kişinin karısı ve çocukları, babası, annesi, büyükanneleri ve hizmetkârları da ona katılır.¹⁰⁷ Allah şöyle buyurmuştur: *“Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır”*.¹⁰⁸

2.2.1 Zimmînin Hakları

Harbî, İslam ülkesine eman akdiyle girerse, eman akdine bağlı kaldığı ve ondan sapmadığı sürece kendisini, malını ve tüm hak ve menfaatlerini koruma hakkına sahip olur.

Bu durumda o kişi sırf düşmanların tebaası olduğu ya da onlar ile bizim aramızda bir savaş durumu ortaya çıktığı için onu yakalama ya da tutuklama niyetiyle onun özgürlüğünün kısıtlanması ve esir edilmesi helal değildir.

Serahsi şöyle demiştir: *“Zimmîlerin malları eman hükmüyle garanti altındadır. Mubahlık hükmüyle o mallara el konulması caiz değildir. Hatta o kişi daru'l harbe dönse emanı bozulur fakat bu eman İslam ülkesinde kalan malı için devam eder.”*¹⁰⁹

¹⁰⁶ Osman, a.g.e., s. 76

¹⁰⁷ Seyyid Sâbık, a.g.e., C.III, s. 858.

¹⁰⁸ Tevbe, 9/ 6.

¹⁰⁹ Serahsî, Şemsülemme, *el-Mebsût*, 1. Bs., Beyrût: Dâru'l Marife, 1989, C. X. s. 95.

İbn Kudame el-Muğni isimli eserinde şöyle der: Eğer bir harbî İslam ülkesine eman akdiyle girer ve malını bir Müslüman veya zimmiye bırakıp ya da borç verip geri daru'l harbe dönerse bu durumda bakılır; şayet bu durum ticaret, elçilik, seyahat veya ihtiyaç duyduğu bir şeyden dolayı ise tekrar İslam ülkesine döndüğünde o kişinin canı ve malı garanti altındadır. Zimmînin durumu da buna benzemektedir. Eğer zimmî olan kimse daru'l harbe gitse eman akdi bozulur ancak malındaki eman akdi devam eder. Çünkü o İslam diyarına eman akdiyle girmiş ve kendisine malının eman altında olacağı güvencesi verilmiştir. Daru'l Harbe girerek eman akdi nefsi geçersiz hale gelse bile bu eman malı için devam eder.¹¹⁰

Zimmî kendisine verilen eman akdine uymak, güvenliği ve kamu düzenini korumak, ihlal etmemek, casusluk yapmamakla sorumludur. Eğer zimmî olan bir kimse Müslümanların aleyhine casusluk yaparsa öldürülmesi helal olur.

2.2.2. Zimmînin Hükümlere Tabi Olması

Müste'mene mali muamelelerle ilgili olarak fıkhi hükümler uygulanır. Böylece satış, kira ve diğer işlemler İslami sisteme göre tatbik edilir. Tabii olarak İslam hukukuna aykırı olması bakımından faiz ile işlem yapması men' edilir.¹¹¹ Çünkü faiz haramdır. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: “Allah, alım-satımı helal, faizli işlemi haram kılmıştır.”¹¹²

Ancak cezai müeyyideler konusunda ister Müslümanın, ister zimmînin, isterse de müste'menin hakları çiğnenmiş olsun, çiğneyen İslam hükümlerine göre cezalandırılır. Çünkü mazlumun hakkını zalimden almak, adaleti tesis etmek gibi konuların göz ardı edilmesi caiz değildir. Eğer Müste'menin işlediği bir suç zina gibi Allah hakkının galip geldiği suçlardan ise tıpkı Müslümanın cezalandırıldığı gibi cezalandırılır. Çünkü bu tür suçlar İslam toplumunun düzenini bozmaktadır.¹¹³

Müslümanlarla savaşmadıkça müste'menin malına el konulmaz. Eğer Müslümanlarla savaşmaya kalkarsa esir edilir ve o kişi artık köle olur. Bu durumda malın mülkiyeti ondan düşer. Çünkü o, İslam'ın hükümlerine muhalefet ettiğinden bu durumda artık mülkiyet ehli değildir. Aynı zamanda o kişinin mirasçıları da olmaz. Bu durumda Müslümanlarla savaşan bir harbî konuunda olduğundan malları ganimetlerden sayılır ve

¹¹⁰ İbn Kudame, a.g.e., C. IV. S. 245.

¹¹¹ Seyyid Sâbık, a.g.e., C.,II, s. 598.

¹¹² ElBakara, 2/ 275.

¹¹³ Seyyid Sâbık, a.g.e., C.,II, s. 598.

beytü'l-mal'e devredilir. Eğer müste'menin bir Müslümana veya zimmiye borcu varsa bu durumda borcu sahiplenecek kimse olmadığı için bu borç düşer. ¹¹⁴

Bir Müslüman, Müslüman olmayan bir ülkeye sığırsa, o ülkedeki kanunlara ve genel yasalara aykırı davranma hakkına sahip değildir. Sahabelerin Habeşistan'a hicreti bunun güzel bir örneğidir.

Müste'men İslam ülkesinde veya daru'l-harpte ölürse Şafîler hariç cumhur ulemaya göre malları onun varislerine geçer. Onun mallarının varislerine ulaştırılması İslam devletinin görevidir. ¹¹⁵

¹¹⁴ Seyyid Sâbık, a.g.e., C.,II, s. 599.

¹¹⁵ Kâsânî, a.g.e., C. VII. s. 341; Şirbînî, a.g.e., C. III. s. 42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUKTA MÜLTECİLERİNİN HAK VE SORUMLUKLARI

1. İSLÂM HUKUKUNDA MÜLTECİLERİNİN HAKLARI

İslam, zayıflara, güçsüzlere yardım etmemizi ve onları savunmamızı emretmektedir. Bu kapsam içerisine zulüm korkusuyla kaçan siyasi mültecilerde girmektedir. Eğer o kişi Müslüman ise bu yardım ve savunma, İslam kardeşliğinden ötürü olur. Şayet gayrimüslim ise bu durum insanlıktan ve zayıf olan birine yardım edip ona destek olmaktan ötürü olur.

İslam Hukukuna göre mülteciler, kendilerine yardım etme ve barınak sağlama gibi Müslüman ve zimmilerin de sahip olduğu insani hakların yanında adaletsizlik veya fitne durumu olmasa bile ülkelerine teslim edilmeme gibi pekçok hakka sahiptir.

Kuveyt'te İslam kültürü alanında çalışmalar yapan Şeyh Hamid el-Ali bu konuda şunları söylemektedir. Kafir bile olsa mazlum, çaresiz ve zayıf kişilere yardım etmek müstehaptır.¹¹⁶ Nitekim Hz. Aişe Resûlullah'a ilk vahiy geldiğinde onun endişelenip durumu Hz. Hatice'ye anlattığını ve Hz. Hatice'nin de Resûlullah'a şöyle dediğini rivayet eder: *“Öyle deme, Allah'a kasem ederim ki Allahu (Zü'l-Celal) hiç bir vakit seni utandırmaz (mahzun etmez). Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten aciz olanların yüklerini yüklenirsin, fakire verir, kimsenin kazandıramayacağını kazandırırısın, misafiri ağırlarsın, Hak yolunda zuhur eden havadis ve mühimmatta (halka) yardım edersin.”*¹¹⁷

Hiç şüphe yok ki İslam'da mazlum olan, zayıf olan ve Müslümanlardan kendisini koruması konusunda yardım isteyen ve eman verilmesini talep eden bir siyasi mültecinin, Müslümanlar veya diğer milletler arasında yapılan anlaşmalar, şer'î kurallar ve dini nasslara ters düşmedikçe talebinin kabul edilmesi ve o kişiye sığınma hakkı vermesi müstehaptır. Bu aynı zamanda Allah'ın emrettiği adalet ve iyiliği de kapsamaktadır. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: *“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar...”*¹¹⁸

Şüphesiz İslam, zayıf olan kimselere, başlarına gelen zulüm, baskı ve adaletsizlikten kaçmak için vatanlarını terk etmek zorunda kalanlara yardım etmeyi emreder. Günümüzde hiç şüphe yok ki, mültecileri barındırmak ve yeni bir emnü emân

¹¹⁶ www.h-alali.net.isimli hamid el-Ali'nin internet sitesinde yer alan 2007 tarihli Vesim Fethüllah'a ait “Hidayatü'l- Hayara fi Müameleti'l- Yahudi ve'n Nasara isimli makaleden.

¹¹⁷ Buhari, Bedyu'l Vahy, 1, 3.

¹¹⁸ Nahl, 16/ 90.

içinde hayatlarını yeniden inşa etmelerine yardımcı olmak Müslümanların en önemli görevlerinden biridir. Bu kişinin Müslüman olup olmaması arasında fark yoktur. Eğer sığınma talep eden kimse Müslüman ise Yüce Allah'ın; *“Müminler ancak kardeşirler.”*¹¹⁹ Emrine uygun olarak bu durum kardeşliğin gereğidir. Müslümanların kardeş olması; onların tek yürek olmaları, birbirlerine destek olmaları ve haklarını savunmaları manasına gelmektedir.

Kâfirle ilgili olarak da Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur: *“Onlar (iyilik sahipleri), seve seve yiyeceğini yoksula, yetime ve esire yedirirler.”*¹²⁰

Tarihe bakıldığında, müslümanların savunmasızları desteklemek ve muhtaçlara yardım eli uzatmaktan asla geri durmadıkları görülür. Aynı zamanda birçok İslam ülkesinde bulunan İslamî vakıf sistemi mültecileri yardıma müstahak olanlar listesine dâhil etmişlerdir.

Hz. Peygamberin hayatını okuduğumuzda ve dinin emirlerine göz attığımızda, İslam, uyruğu ve dini ne olursa olsun mültecilere iyilik yapmayı, barınma ve insan hakları ile ilgili her hususta onlara yardım etmeyi teşvik ettiğini görmekteyiz. Buna delil olarak Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce iştirak ettiği Hılfu'l-fudûl cemiyeti hakkındaki sözleri gösterilebilir. Hılfu'l-fudûl Kureyş önderlerinin mazluma yardım, zayıfa destek ve bunun dışındaki başka ahlaki değerler için yaptıkları bir anlaşmadır. Resûlullah bu anlaşma ile alakalı şöyle buyurmuştur; *“Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan antlaşmaya amcalarımla birlikte katılmışım. Bu ittifakta yer almış olmanın mutluluğunu güzel ve kızıl develere değişmem. Bugünde böyle bir antlaşmaya çağrılısam tereddüt etmeden giderim.”*¹²¹

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi mülteci kavramı temel İslami kaynaklarda varid olmamıştır. İslam hukukunda bu terimin karşılığı olarak müste'men ve emân akdi ifadesi kullanılmıştır. Bununla alakalı olarak aşağıda müste'menen hakları ele alınacaktır.

¹¹⁹ El-Hucurât, 49/ 10.

¹²⁰ El-İnsân, 76/ 8.

¹²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C., I, s., 128-129.

1.1. İslam Hukukunda Müste'men Hakları İle İlgili Genel Kurallar

Müste'men, müslüman değildir. O, Daru'l-İslam'a ancak emanla girebilir. Eğer Daru'l-İslam'a emanla girerse onun dokunulmazlığı ve güvenliği sabit olur. Artık ona kimse ilişemez, malına el koyamaz, ailesine karışamaz.

Ayrıca onların haklarına riayet etmek gerekmektedir. Hatta bazı fakihler, zimmiler için söz konusu olan garanti ve hakların, müste'men kimseler için de söz konusu olduğunu söylemektedir. Bütün bu haklar iltica sözleşmesinin bir gereğidir. Müslüman birinin müste'mene haksızlık yapması ona zulüm etmesi doğru değildir. Hatta fakihler, İslam ülkesinin muhatabı tarafından savaş ile tehdit edildiği durumda bile, Müslüman bir esirle karşılıklı değiştirme durumu dahi olsa, rızası dışında mülteci birini ülkesine teslim etmenin caiz olmadığını söylemişlerdir.¹²²

Abdülkerim Zeydan bu konuyu şöyle açıklamaktadır: İslam devleti kendi ülkesine sığınan müste'men kimselere, zimmilere tanıdığı hakları tanımaya karar vermiştir. Çünkü fakihlerin de söylediği gibi mülteci ya da müste'men, zimmiler gibi değerlendirilmektedir. Genel kaide şudur: Müste'men hukukta zimmî gibidir.¹²³

1.2. İslam Hukukunda Mültecilerin Genel Hakları

Yabancıların kamu haklarından yararlanmasına ilişkin uluslararası hukukun kararları nelerdir? Bu meseleyi ileride ele alacağız. İslam hukuku bu meseleyi bin yıl önce dile getirmiş, fakihler ise bu hakları beyan etmişlerdir. İslam ülkesindeki bir mülteci (müste'men), modern uluslararası hukuk tarafından tanınan aynı genel haklara sahiptir. Aşağıda İslam hukuku ile uluslararası hukukun karşılaştırmasını yaparak bu hakları beyan edeceğiz. Bu haklar şunlardır.

1.2.1. Mültecilerin Bireysel Özgürlük, Seyahat Özgürlüğü ve Konut Dokunulmazlığı

Müslümanların halifesi/yöneticisi zimmîlerin haklarını koruduğu gibi ülkede kaldığı müddetçe mültecilere yardım etmesi ve onlara zulüm edilmesine mâni olması da gerekmektedir.

¹²² Serahsi, *Şerhu Siyeri'l Kebîr*, C.,IV, s. 1612-1613.

¹²³ Abdülkerim Zeydan, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn ve'l-Muste'minîn*, 2. Bs., Müessesetu'r Risale, 1402/1982, s. 73.

Müslümanların, mültecinin hayatını, ailesini ve malını koruması gerekmektedir. Mültecinin vefat etmesi halinde, mirasını ailesine vermek zorundadır. Ancak İmam Şafî'ye göre zimmilere yapılan muamelenin aynısı mülteciye de uygulanmalıdır.¹²⁴

Konut dokunulmazlığı ve korunması, eman akdi ile güvence vermenin gereklerindedir. Mültecinin bu haklarını çiğnemek eman veren kişinin haklarını çiğnemek gibidir. Bu nedenle onlar müsamaha göstermeden hiç kimsenin evine girmesine izin verilmez. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: *“Ey iman edenler kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur, umulur ki düşünüp anlarsınız. Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız – size izin verilmedikçe- oralara girmeyin.”*¹²⁵

Ulaşım ve seyahat özgürlüğü ile ilgili fakihler şunları söylemişlerdir: Mülteci, Hicaz bölgesinde bulunan harem bölgeler istisna olmak kaydıyla hür iradesiyle herhangi bir yerde ikamet edebilir ve istediği yere seyahat edebilir. Şer'i hüküm böyledir. Mescid-i Haram'a girmenin yasak olması konusundaki bu hüküm onları kısıtlayıp sıkıntıya sokma amacı taşımamaktadır. Ayrıca bu tarz bir güvenlik uygulaması günümüzde de pek çok ülke tarafından alınan bir güvenlik önlemidir.¹²⁶

1.2.2. Mültecilerin Ülkelerine Teslim Edilmesi

Eğer İslam devletiyle diğer devletler arasında yapılan bir anlaşmanın şartı ise ya da Uluslararası sözleşme ve anlaşmaların bir parçasıysa bunlara bağlı kalınarak, uluslararası yasa maddeleri kapsamında, şer'i hükümlere de ters düşmemek şartıyla sığınmacıların kendi ülkelerine iade edilmesi, fakihlerin karşı çıktıkları bir durum değildir. Maliki,¹²⁷ Şafî¹²⁸ ve Hanbeliler¹²⁹ bu görüştedirler. İlave olarak Şafiiler, onu koruyacak bir aşiretinin de olmasını şart koşmaktadır.

Fakihler gayr-i müslim bir ülkeden gelip İslam ülkesine sığınan Müslüman bir kadının kâfir ülkeye iadesinin caiz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir. Aynı şekilde

¹²⁴ Şevkânî, a.g.e., C. IV, s. 300, Şirbînî, a.g.e., C. IV, s. 238.

¹²⁵ En-Nûr, 24/ 27-28.

¹²⁶ Şevkânî, a.g.e., C. IV, s. 300, Şirbînî, a.g.e., C. IV, s. 238. İbn Kudâme, a.g.e., C. VIII, s. 529.

¹²⁷ Mevâk, a.g.e., C. III, s. 364, Dusûkî, *Hâşiyetu'd-Dusûkî*, C.,II, s. 206.

¹²⁸ İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Feyrûz Abâdî Ebû İshâk eş-Şirâzî, *El-Muhezzeb fî Fıkhu'l İmâm eş-Şafî*, Muhakkik: Muhammed ez-Zuhaylî, 1. Bs., Beyrut: Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, 1992, C. II, s. 260; Şirbînî, A.g.e. C.,IV, s. 264-265, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Umm*, thk. Fevzî Abdulmuttalip, Daru'l Vefâ, 2001, C., IV, s. 117.

¹²⁹ İbn Kudâme, a.g.e. C., X, s. 517.

herhangi bir Müslümanın gayr-i müslim bir ülkeye teslim edilmesi de caiz değildir. Zira bu durum kafiri Müslümanın üzerine musallat etmek anlamına gelmektedir.

1.2.3. Mültecinin Gönüllü Olarak Ülkesine Dönüş Hürriyeti

Mültecinin istediği zaman çıkıp kendi ülkesine geri dönmesine mâni bir durum bulunmamaktadır. Ancak o kişi zimmî statüsüne girmiş ise Daru'l Harbe dönme hakkı yoktur. Çünkü zimmet akdi o kişinin kendi ülkesine dönmesine engeldir. Ülke idaresindeki kişilerin, mültecinin Müslümanlara bir zararının dokunması veya ihanet etmesinden endişelenmesi durumunda onları İslam yurdundan çıkarıp sınır dışı etmesi caizdir.¹³⁰

1.2.4. Mültecinin İnanç ve İbadet Hürriyeti

Din ve inanç hürriyetini ilk defa tanıyan İslam Hukukudur. İslam aynı zamanda bu özgürlüğü sonuna kadar korumuş ve korumaya devam etmiştir. Allah şöyle buyurmuştur. “*Dinde zorlama yoktur*”.¹³¹ İslam Hukukuna göre, her insan farklı inançları dilediği gibi benimseme hakkına sahiptir ve hiç kimse onları inançlarından vazgeçmeye veya başka bir dine geçmeye zorlama hakkına sahip değildir. İslam, gayrimüslimlere inanç özgürlüğü vermiş ve bu özgürlüğünün İslam ülkelerinde de korunmasını üstlenerek özgürlük konusunda en üst seviyeye ulaşmıştır.¹³² Nitekim Allah Resülü'nün Necran halkı için yazdırdığı emanda “Necran halkının canları, dinleri, toprakları, malları, aşiretleri ve onlara tâbi olanlar Allah'ın himayesi (civâr) ile O'nun peygamberi ve elçisi Muhammed'in emanı (zimmet) altına alınmıştır”¹³³ buyurmuştur.

1.2.5. Mültecinin İfade, Örgütlenme, Eğitim ve Çalışma Özgürlüğü

İslam Hukuku, mülteci için ifade, toplantı, eğitim ve çalışma özgürlüğü gibi hakları en geniş şekilde tanımıştır. Ancak bu haklar tanınırken İslam akidesini muhafaza etmek, devletin genel durumunu korumak ve Müslümanların yanlış yollara gitmemeleri kaydını koyar. İslam'a dil uzatmadıkları ve İslam Hukukuna muhalefet etmedikleri sürece

¹³⁰ Kemal İbn Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Thk. Abdurrezzak Galib el-Mehdî 1. Bs., Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2003, C., VI, s. 23; el-Mubdi', C., III, s. 401; Abdülhakim El-Afgani El-Kandehari Ed-Dimaşki El-Hanefi, *Keşfu'l-Hakâik Fi Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, 1. Bs., Thk. Mahmud b. Raşid et-'Attar, Dâru'n-Nevâdir, Dimaşk, 2013, C., I, s.319.

¹³¹ ElBakara, 1/ 256.

¹³² Abdulkadir Udeh, a.g.e., C., I, s. 31-32.

¹³³ Ebu Yusuf, a.g.e., s. 72-73; Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Thk. Ali Muhammed Ömer, 1. Bs., Mektebetu'l Hâncî, 2008, s. 287-288

dinleri hakkında rahatça fikir beyan etme hakkına sahiptirler. Onlar tamamen hayır amaçlı gayelere ulaşmak için hayır kurumları kurmakta özgürdürler. Öte yandan kendi okullarında eğitim yapma hakları vardır. Ancak Müslümanları ilgilendiren meselelerde genel kurallara muhalefet etmemelidirler. Ayrıca İslam Hukuk kuralları çerçevesinde Müslümanların okullarında da eğitim alma özgürlüğüne sahiptirler.¹³⁴

1.2.6. Mültecinin Kamu Hizmetlerinden ve Devletin Güvencesinden Faydalanması

Uluslararası kanun koyucular, vatandaşların yararına olan iletişim, elektrik, su ve alt yapı gibi hizmetleri kamu hizmeti olarak görmüşlerdir. İslam Hukukuna ve uluslararası yasalara göre hiçbir mültecinin bu hizmetlerden alıkonulması caiz değildir. Zira insan olmanın gereği olarak mülteciler de tüm bu haklara sahiptir. Onların bu haklardan mahrum bırakılması hukuki kişiliğini inkâr etmek anlamına gelir.

Aynı zamanda mülteciler sosyal yardım ve hizmetlerden de yararlanma hakkına sahiptirler. Aslında devlet bu tür yardımları mültecilerin yararına sunmak zorunda değildir. Mültecilerin ise o ülkenin vatandaşlarıyla eşit olmayı talep etme gibi bir hakları da yoktur. Ancak devletler kendi aralarında anlaşmalar yaparlar. Mülteci ile yerli halk arasındaki eşitlik buradan ileri gelmektedir.¹³⁵

Burada İslam ülkelerinde mültecinin istifade ettiği bir kısım haklar ve yardımlar konusunda bazı örnekler zikredeceğiz:

1- Fakihler gayr-i müslimlere sadaka verilmesini caiz görmüşlerdir.¹³⁶ Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: “Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever”.¹³⁷ Başka bir ayette ise: “Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler”¹³⁸ buyurmuştur.

¹³⁴ Reşad Tahun, *Hürriyetü'l- 'Akîde Fi Şeri'ati'l-İslâmiyye*, s. 47.

¹³⁵ Na'im Suyûfi, *el-Hukuku'd-Duveliyetü'l-Hasse*, s. 192.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebcut*, C., III, s.11; Serahsi, *Şerhu Siyeri'l Kebîr*, C.I, s. 96, Şirbînî, a.g.e.,C.III, s.121.

¹³⁷ Mümtehine, 60/ 8.

¹³⁸ Elİnsan, 76/ 8.

2- Fakihler, mültecilere kefarete, adak ve sadakaların verilebileceğini söylemişlerdir.¹³⁹

3- Hanefi mezhebi alimlerinden Serahsi, müşrik olan akrabalara sılayı rahim yapmaya cevaz vererek; ister yakın akraba olsun ister uzak akraba olsun, zimmi veya savaş tarafı olsun bir Müslümanın müşrik akrabasını ziyaret etmesinde bir beis yoktur. Nitekim Allah Resulü Mekke’de kıtlık olduğunda Ebu Süfyan b. Harb b. Ümeyye ve Mekke’de bulunan fakirlere beş yüz dinar göndermiştir diyerek konuya açıklık getirmiştir.¹⁴⁰

1.3. İslam Hukukunda Mültecilerin Özel Hakları

Mülteciler Daru’l-İslam’da evlilik, boşanma, akrabalık, vesayet ve mali haklar gibi aile ile ilgili özel haklardan da tam olarak yararlanabilmektedirler. Hz. Ömer, mültecilerden olan kişiler, daru’l-harpteki tüccarlarla ticaret yaparken yağ ve buğday gibi Müslümanların en çok ihtiyaç duyduğu bazı malları beraberlerinde getirmeleri için teşvikte bulunmuş ve onlara öşür vergilerinde yarı oranında indirim yapmıştır.¹⁴¹ Aynı şekilde mülteciler sığındıkları ülkelerde mal sahibi olabilirler. Bu durum saygı gösterilmesi gereken bir haktır. Bu konuda herhangi bir kimsenin karşı çıkması caiz değildir.¹⁴²

2. ULUSLARARASI HUKUKTA MÜLTECİLERİN HAKLARI

Mültecilere ev sahipliği yapan ülkeler, uluslararası sözleşmelerde belirtilen belirli yükümlülüklerle tabidir. Bütün bu yükümlülükler, doğası gereği herhangi bir keyfilik veya uzlaşmazlık durumunda mültecilerin yararınadır. Nitekim bazı ülkeler kapılarını kapatıp mültecilerin ülkelerine geri dönmeleri için bahaneler uydurmakta veya mazeretler bulmaktadır. Elbette bu durum, uluslararası insani yardım ilkeleriyle tam bir çelişki içindedir. İşte bu gibi durumlarda uluslararası sözleşmeler yürürlüğe girmektedir.

¹³⁹ Serahsi, *Mebcut*, C.,III, s. 111; İbnu’l-Hümmam, a.g.e., C., VI, s. 200; Şirbini, a.g.e.,C., III, s. 121.

¹⁴⁰ Serahsi, *Şerhu Siyeri’l Kebir*, C., I, s. 96-97.

¹⁴¹ Şirbini, a.g.e., C, III, s.193, Şâfiî, *el-Umm*, C.V, 51, İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l Meâd fi Hedyi Hayri’l İbâd*, Müessesetur’ Risale, C.V., s.116, İbn Kudâme, a.g.e., C.,VII, 531, Takuyyiddin Muhammed b. Ahmed el-Futûhî en-Nebî el-Halebî İbn en-Neccâr, *Münthe’l-İrâdat*, Thk. Abdullah b. Abdu’l Muhsin et-Türkî, 1. Bs., Daru’l Kutubi’l İlmiyye, 2000, C., III, s.191.

¹⁴² Alî, es-Saîdî el-Advî, *Haşiyetu’l-’Advi Alâ Kifâyeti’t Tâlibi’r Rabbânî*, Thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâî, Beyrût: Daru’l Fikr, C., II, s.191; Mevvâk, a.g.e., C., III, s. 364.

Genel uluslararası hukuk, bir devletin, yabancıнын hukuki kişiliğini tanımasını gerekli kılmaktadır. Nitekim bu onun insan olmasının gereğidir.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 6. Maddesi şöyledir: “Herkesin, her nerede olursa olsun hukuksal kişiliğinin tanınma hakkı vardır.” Devletin bir yabancıyı hukuksal kişilik olarak tanıma yükümlülüğü, bu kişiliğe saygı göstermeyi ve o kişiye düşmanlık etmeme taahhüdünü gerektirir. Ayrıca bu durum, yabancıнын hukuki kişiliğinin unsurları olan haklardan yararlanmasını tanıma yükümlülüğünü de gerektirir. Bunlar insan için de gerekli haklardır ve onu bu haklardan mahrum bırakmak insanlığın itibarsız kılınmasına neden olacaktır. Uluslararası Hukuk Enstitüsü, 1929'da New York'taki oturumunda, bu hakları uluslararası insan hakları olarak kabul etti ve insan kişiliğinin unsurları olan hakları, genel haklar veya genel özgürlükler olarak adlandırıldı. Yabancılar bu haklardan yararlanma konusunda vatandaşlar gibi değerlendirilmelidir. Bu temel bir benzetmedir, yoksa uluslararası yasaların belirlediği ve garanti altına aldığı haklardan yabancıların asgari düzeyde yararlanması bir zorunluluk değildir.¹⁴³

Ev Sahibi Ülkelerin Genel olarak sorumlulukları şunlardır:

1- Ayrımcılık yapmama: Ev sahibi ülkeler, mültecilere eşit şekilde muamele etmekle yükümlüdür. Onların bir kısmını diğerlerinden üstün tutma ya da muamele noktasında ırk, din ve vatanları nedeniyle onlara herhangi bir ayrımcılık yapma hakkına sahip değillerdir. Herkes kanun önünde eşittir. Ayrımcılık yapmak caiz değildir. Bunun dayanağı ise her türlü ayrımcılığı yasaklayan mülteci yasasıdır.

2- Ev sahibi ülkeler, mültecileri kucaklamak ve ellerinden geldiğince onları gözetmekle yükümlüdür. Ayrıca ev sahibi ülkeler, onları tehlike bölgelerinden kaçtıkları anavatanlarına iade etmemekle de yükümlüdür. Çünkü mültecileri geldikleri ülkelere zorla göndermek insani ilkelerle tamamen çelişmektedir. Bu nedenle ev sahibi ülkeler, ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçeleri dışında topraklarında bulunan bir mülteciyi yasal olarak sınır dışı edemez.¹⁴⁴

3- Ev sahibi ülke, mültecilerin himayesini destekleyen ve haklarının korunmasını teşvik eden uluslararası sözleşmelere taraf olmalı ve bunları yerine getirmek için gerekli adımları atmalıdır. Ayrıca mültecilerin statüsünün iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin

¹⁴³ Zeydan, a.g.e., s.190.

¹⁴⁴ Kuveydir İbtisam, “Konstantinopolis”, *Mecelletu'l-Cil Li'd-Dirâsâti's-Siyasiyye ve'l-'Alâkâti'd-Düveliyye*, S. 20, s. 57.

uygulanması amacıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile özel anlaşmalar yapılmalıdır.

4- Ev sahibi ülke, mülteciye kendi topraklarında bulunan mahkemeler önünde dava açma hakkı tanınmalıdır. Bir mülteci, adli yardım, muafiyet ve diğerleri dahil olmak üzere, bulunduğu ülkenin vatandaşlarının çeşitli derecelerdeki davalarda sahip olduğu haklardan yararlanma hakkına sahiptir.

5- Özellikle vatandaşlık hakkını elde etme süreçlerini kolay hale getirmek için mültecilerin entegre süreçleri desteklenmelidir.

6- Her ülke, geçerli pasaportu olmayan her mülteciye bir kimlik kartı vermelidir. Bir mültecinin kimlik belgesine sahip olması, günlük yaşamdaki idari prosedürleri ve diğer faaliyetleri kolaylaştırmak için son derece önemlidir. Zorlu sığınma koşulları göz önüne alındığında, kimlik belgelerine sahip olmamaları, kaçışları sırasında kaybetmeleri, ya da geçerlilik süresinin sona ermesi ve ilişkilerinin kesintiye uğraması nedeniyle, pasaportların yenilenmesi için ülkeleriyle iletişime geçmenin imkansızlığı nedeniyle mültecilerin sığındıkları ülkede kimliklerini kanıtlamaları genellikle imkansızdır. Bu nedenle, sığınma ülkesi topraklarında bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her mülteci için bir kimlik kartı vermek zorunludur. (1951 Sözleşmesi, Madde 27). Sığınma ülkesi, ülke topraklarında kalışlarının meşru olup olmadığına bakılmaksızın tüm mültecilere kimlik kartları verir. Ancak bu, onları topraklarında tutma zorunluluğu getirmez.¹⁴⁵

7- Ev sahibi ülke, eğer mülteciler için daha istikrarlı, daha emniyetli olan ve onları kabul eden başka ülkelere onları iade etmek mümkün değilse, mültecilerin asıl vatanlarına gönüllü dönüşünü teşvik etme gibi onlar için kalıcı çözümler bulmaya çalışmalıdır.

8- Mültecilerin ülkelerinde işlerin istikrara kavuşması durumunda, ev sahibi ülke, ilgili hükümetlerle yakın iştişare ederek ve temel af kararlarının uygulanması konusunda teminatlar alarak yurtlarına dönen mültecilerin yeniden entegresini yapması gerekir.

9- Dini törenlerin uygulanmasına zarar vermektan kaçınmak: Ev sahibi ülkenin, mültecilerin kendi ülkelerinde uyguladıkları dini törenleri uygulamalarını engellemesi kesinlikle caiz değildir. 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne taraf olan ev sahibi ülkeler,

¹⁴⁵ Selim Ma'rûf, *Himayetu'l-Lâciîne Zemenu'n-Nizâ'âti'l-Maslahati'd-Düveliyye*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hac Lahdar Üniversitesi, Batine, Cezayir, s. 68.

mültecilere dini törenlerini uygulama fırsatı tanımak açısından kendi vatandaşlarıyla eşit muamele etmekle yükümlüdür. Onların dini inanç ve uygulamalarında devletin güvenliğini ihlal eden bir durum görmedikleri sürece onlar inanç faaliyetlerini yapabilirler. Kamu düzenini ve güvenliğini ihlal eden inançsal uygulamalar tespit edildiği takdirde ise sadece bu uygulamalara engel olunmalıdır.¹⁴⁶

10- Sözleşmeye taraf olan devletler, özellikle mültecilerin o devletin topraklarında hukuka aykırı olarak bulunmalarının nedenlerini ortaya koyduktan sonra yasadışı girişleri veya topraklarında bulunmaları nedeniyle onlara ceza vermemelidirler.

3. İSLAM HUKUKUNDA MÜLTECİLERİN SORUMLULUKLARI

Mülteciler, İslam ülkesine girdiklerinde İslam'ın kendilerine garanti ettiği haklardan yararlanırlar. Çünkü onların Daru'l-İslam'a girdikten sonra hem İslam'ın hukuki kuralları hem de kanunlarına karşı birtakım sorumlulukları vardır. İşte bunun içindir ki fakihler, zimmîlerin İslam devletine karşı uymaları gereken birtakım sorumlulukları olduğunu beyan etmişlerdir. İslam ülkesinde geçici olarak ikamet eden bir mültecinin, kalıcı olarak İslam devletinde ikamet eden zimmîlere uygulanan kanunlara uymaları ve onları uygulamaları gerekir. Aşağıdaki bölümde bu konular üzerinde ayrıntılı olarak duracağız.

3.1. Mali Sorumluluklar

Gayrimüslimlere uygulanan mali vergiler İslam devletinde cizye olarak bilinmektedir. Cizye, ister zimmi ister müste'men olsun, sahip oldukları mallardan dolayı vermeleri gereken miktarın adıdır.

Fakihler öşürün meşruiyeti hakkında sünnetten, Hz. Ömer'in fiillerinden ve icmadan delil getirmişlerdir.¹⁴⁷

Hz. Ömer, Enes b. Malik'i öşür toplamak için vergi memuru olarak göndermişti, Hz. Enes, "Ey Müminlerin emiri sen beni vergi işlerine atadın" dedi bunun üzerine Hz. Ömer: "Resûlullah'ın beni atadığı şeye seni atadım" dedi ve sözlerine şöyle devam etti.

¹⁴⁶ Kuveydir, a.g.m. S. 20, s. 57.

¹⁴⁷ İbn Kudâme, el-Muğnî, C. VIII, s. 522; Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, C.IV, s. 247.

Resûlullah beni öşür vergileri için atadı ve Müslümandan öşrün dörtte birini, zimmilerden yarısını, harbîlerden ise öşrün tamamını almamı emretti”¹⁴⁸.

Ziyad b. Cübeyr, Hz. Ömer’in onu öşür vergilerini toplamak üzere görevlendirdiğini, Müslümanlardan öşrün dörtte birini, zimmilerden yarısını ve harbîlerden (gayrimüslim) de tamamını almasını emrettiğini aktarmıştır.¹⁴⁹

Hz. Ömer vergi memuruna savaş durumunda olan kimselerden öşür vergisini almasını emretmiş, bu olay birçok sahabenin huzurunda gerçekleşmiştir, hiçbir sahabe bu duruma itiraz etmediğinden bu mesele icma mahiyetini almıştır.¹⁵⁰

3.2. İslâm’ı Hayırla Yâd Etmek, Kınamamak

Mültecilerin sorumluluklarından bir tanesi de İslâm’ı hayırla anmak, dine, Allah ve Resulüne sövmemek, onları kötü anmamaktır. Zira bunları yapmak Müslümanların dinine saygısızlık ve Müslümanları küçümsemektir. Mülteci, İslâm inanç gelenek ve göreneklerine saygı göstermeli, Müslümanları küçük düşürücü ve toplumun ahlak ve hissiyatına saldırı sayılabilecek tüm eylemlerden kaçınmalıdır. Aynı durum başka devletlere iltica etmiş Müslüman kimseler için de geçerlidir. Müslümanlarda sığındıkları ülkenin eğitimine, milliyetine, gelenek ve göreneklerine saygısızlıktan uzak durmalıdır.

3.3. Müslümanların Zararına Olan Eylemlerden Kaçınmak

Mülteci olan kimse toplumda yaşayan insanlara zarar verebilecek söz ve fiillerden kaçınmak zorundadır. Nitekim Allah Resulü “*İslâm’da zarar görmek de zarar vermek de yoktur*”¹⁵¹ buyurmuştur. Çünkü bu, Müslümanların buldukları yerde barındırılmaları için temel şartlardan bir tanesidir. Müslümanları öldürmek veya düşman devletlere Müslümanların sırlarını vermek, casusluk yapmak, casuslara yardım etmek, Müslümanları dinlerinde şüpheye düşürmek ya da Müslümanların yolunu kesmek gibi kötü söz ve eylemlerden uzak durmalıdırlar.¹⁵²

3.4. Devletin Kanun ve Hükümlerine Boyun Eğmek

¹⁴⁸ Ebu Yusuf, a.g.e., s. 135; Serahsi, *Mebcut*, C.,II, s. 199.

¹⁴⁹ Ebu Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Emval*, s. 637-640; Muhammed Ruvas Kal‘aci, a.g.e, s. 506.

¹⁵⁰ Serahsi, *Şerhu Siyeri'l Kebîr*, C., III, s. 285.

¹⁵¹ Şeybânî, Muhammed b. Abdulkadir b. Ömer ve İbrahim b. Muhammed b. Divyân, *el-Mu‘temed*, Dârül-hayir, Dimâşk, 3. Baskı. 2001, C.I, s. 391.

¹⁵² Şirbini, a.g.e., C.,IV, s. 258; İbn Kudame, a.g.e., C.,X, s. 598; Serahsi, *Şerhu Siyeri'l Kebîr*, C.,I, s. 623.

Mültecî, canı, malı ve ırzının garanti altına alınması için İslam devletinin yasa ve hükümlerini kabul etmek, uyguladığı cezalara da boyun eğmek zorundadır. Bugün ülkeler, yabancıların, onların inançlarına hakaret etmelerine, saldırmalarına, hatta başkanlarına ve liderlerine dil uzatmalarına, kamu güvenliğine zarar verecek başka şeylerde bulunmalarına izin vermemektedir. Öte yandan devletler, mültecileri ülkedeki kamusal düzeni korumaya mecbur etmekte ve ülke vatandaşlarının kamuoyundaki manevi his ve duygularını kaşımalarına izin vermemektedir.¹⁵³

4. ULUSLARARASI YASALARDA MÜLTECİLERİN SORUMLULUKLARI

4.1. Ev Sahibi Ülkelerin Hakları

1951 yılındaki Mültecilerin Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin girişinde, çok sayıda mülteci alan ülke veya ülkelerin pek çok haklara sahip olduğu belirtilmiştir. Bu hakları şöyle sıralayabiliriz:

Mülteci kabul eden ülkelere, mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için iki taraflı gerekli mali desteğin sağlanması. Birinci taraf Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, ikinci taraf olarak da mülteci kabul etmeyen diğer ülkeler tarafından yapılacak mali yardımlardır. Böylece farklı uluslararası durumlarla yüzleşmek için devletlerarasında bir uluslararası iş birliğinin resmi ortaya çıkacaktır.

Ev sahibi ülkenin finansal konudaki ihtiyaçlarının, buradaki mülteci sayısına göre belirlendiğini zikretmek faydalı olacaktır. Gerekli yardımların elde edilmesi bu devletlerin hakkıdır ancak mültecilerin taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılarken talep ettiği tüm yardımların onlara verilmesi gerektiğini söylemek mümkün değildir.

Tecrübeli uluslararası kuruluşların birden fazla ilgi alanı vardır. O kuruluşlar tarafından yardımların sadece belli bir tarafa veya bir yere hasredilmesi doğru değildir. Mülteciler Yüksek Komiserliği, bütün iltica durumlarını yaşamaları muhtemel ülkeleri kapsayan faaliyetleriyle bilinmektedir. Bundan dolayı Mülteciler Yüksek Komiserliği,

¹⁵³ Abdulkadir Udeh, a.g.e., C., I, s. 290.

çeşitli bölgelerde ve devletlerarasında sunduğu hizmet dağılımını sağlamak için hiç kimseyi birbirinden üstün tutmaksızın, ayırt etmeden politikalar ve düzenli programlar ile faaliyetlerini düzenleyip gayretlerini göstermek zorundadır. Ev sahibi devletlerin elde etmesi muhtemel yardımlar Mülteciler Yüksek Mali Komiserliğinin takdirinde olup onun planladığı programlara bağlıdır. Öte yandan Kızılay ve diğerleri gibi mültecilere ev sahipliği yapan ülkeleri desteklemeye yardımcı olabilecek uluslararası insani yardım kuruluşlarının rolü de inkâr edilemez. Ancak yardımların hakkaniyetli bir şekilde gerektiği şekilde yapılmasının zorunlu olduğunu burada hatırlatmak gerekir.

Mültecileri koruma ve onlara yardım etme misyonunu sadece bir örgüt veya kuruluşun üstlenmesi mümkün değildir. Bunun içindir ki;

- Ev sahibi ülke, kendi vatandaşlarına uyguladığı çalışma ve sosyal güvenlik mevzuatını aynı şekilde mültecilere uygulama hakkına sahiptir. Dolayısıyla mülteciler, ücretler, mesai saatleri ve sosyal güvenlikle ilgili olarak buldukları ülkenin yasalarına uymak zorundadırlar. Tabi bu durum o ülkenin içinde bulunan iş olanakları ve mültecinin de güç yetirebilme kapasitesine bağlıdır.

- Ev sahibi ülke ayrıca bir savaş suçu veya insanlığa karşı herhangi bir suç işleyen kişileri misafir etmeme hakkına sahiptir. Çünkü herhangi bir ülkenin böyle kişileri kabul etmesi o ülkeyi suçlular ve kanun kaçakları için bir yuva haline getirecektir. Aynı zamanda bu durum mültecilerin vatandaş oldukları asıl ülkeleri ve uluslararası toplum arasında problemler yaşanmasına sebep olacaktır.

- Büyük mülteci akınına uğrayan devletler, seyahat özgürlüğü, tüm çocuklara uygun eğitim ve çalışma gibi mültecilerin bazı mülteci haklarını kısıtlama hakkına sahiptir.

- Ev sahibi ülke, 1990'ların başında Yugoslavya'daki çatışmalarda olduğu gibi, ani kitlesel bir mülteci akını ile karşı karşıya kaldığında geçici koruma sağlama hakkına sahiptir.

- Ev sahibi ülkeler, kendi yasalarına göre mültecileri vergilendirme hakkına sahiptir. Bu konuda uluslararası kanun şu şekildedir: Yabancılar normal vatandaşlar gibi

devletin yüklediği mali yükümlülükleri almak ve vergileri vermek zorundadırlar, çünkü buna karşılık devletin düzen ve işleyişinden istifade ederler.¹⁵⁴

4.2. Mültecinin Ev Sahibi Ülkeye Karşı Sorumlulukları

Mültecilere ilişkin uluslararası belgeler sadece onlara karşı yerine getirilmesi gereken sorumlulukları içermemektedir. Aynı zamanda mülteciler bir dizi haklardan yararlanırken ev sahibi ülkelere karşı yapmaları gereken birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Mültecilerin bu sorumlulukları temelde milli güvenlik ve kamu düzeni ile ilgilidir. Bu yükümlülükler, mültecilerin sığındıkları ülkelerde yürürlükte olan mevzuat ve kanunlara bağlılık yoluyla devletin kamu düzenini ve ulusal güvenliğini sağlama esaslarına dayanmaktadır. Bir mülteci, diğer ülkelerdeki bölgelere veya özellikle asıl vatanındaki hükümet sistemlerine zarar verecek hal ve durumlardan kaçınmalıdır. Bu kural, mültecinin sığındığı ülkenin diğer ülkelerle iyi ilişkilerini sağlamak içindir.

Mültecilerle ilgili uluslararası anlaşmalar, bir mültecinin sığındığı ülkede geçerli olan yasa ve yönetmeliklere, kamu düzenini sağlamak için alınan tedbirlere uyması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla mültecinin, sığındığı ülke ile ilişkisinin, devletin bireyle ilişkisi çerçevesinde karşılıklılık ilkesine dayandığını söylemek mümkündür. Mülteci, kamu düzenini korumak için düzenlenen kanunlara ve tedbirlere uymaması veya devletin kendi güvenliğine ya da vatandaşlarının güvenliğine zarar veren eylemlerde bulunması durumunda, o ülke, mülteciye verilen hakların yükümlülüğünden feragat etme veya bunları kendisine bildirmekten vazgeçme hakkına sahiptir. Bu durum, devletin kamu düzenini ve ulusal güvenliğini sağlamak için bu mültecileri sınır dışı etmeme ilkesinin yürürlüğünü ortadan kaldırır.¹⁵⁵ Bu hususlar mülteci olarak kabul edilmeden önce iltica konusu ile doğrudan ilgilidir. 1951 yılında imzalanan sözleşmenin 33. Maddesinin ikinci fıkrasında mültecilerin sınır dışı edilme veya edilmeme ilkesinin sınırları belirlenmiştir. Bazı mültecilerin, bulunduğu memleketin emniyeti için tehlikeli görülmesi hususunda ciddî sebeplerin olması veya bilhassa vahim bir suçtan ötürü kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olması halinde o ülke, sınır dışı etmeme veya geri göndermeme ilkesini uygulama kapsamı dışında bırakma hakkına sahiptir. Öte yandan, devlet, uluslararası

¹⁵⁴ Ahmed Müslim, *el-Kânûnu'd-Düveliyü'l-Hass*, 1. Bs., 1954, S. 320; Suyûfi, a.g.e., s. 396.

¹⁵⁵ Selim Ma'rûf, *Himayetu'l-Lâciîne Zemenu'n-Nizâ'âti'l-Maslahati'd-Düvliyye*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hac Lahdar Üniversitesi, Batine, Cezayir, s.68.

sözleşmeler uyarınca yükümlülüklerinin ihlalini oluşturmadan, o kişiye sığınma hakkı vermeyi reddedebilir.

1951 Sözleşmesi'nin 9. Maddesi ayrıca şunu belirtir: “İşbu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir taraf devletin savaş zamanında veya diğer vahim ve özel hallerde, belli bir kimse hakkında, bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri geçici olarak almasını engellemeyecektir.”

Herhangi bir devlet tarafından kabul edilen ve mülteci sözleşmeleri uyarınca haklarının tanındığı mülteciye gelince; mülteci sığındığı ülkede güvenlik ve kamu düzenini sağlamak için yasalara, yönetmeliklere ve alınan önlemlere uymak zorundadır. Bu yükümlülüğe tabi bir mülteci, ülkedeki diğer yabancılarla eşittir. Öte yandan mültecinin iltica hakkının devletin sosyal dokusunda zararlı bir araca dönüşmemesini sağlamak için devletin mültecilere sunduğu şartlara uymak zorundadır.¹⁵⁶

Mülteciler yukarıda zikri geçen sorumlulukları yerine getirmedikleri takdirde, devlet özellikle 1951 yılında imzalanan ve diğer uluslararası sözleşmelere uygun olarak kişilere cezai yaptırımlar uygulayabilir. Bu cezalar infaz edilirken uluslararası sözleşmelerde mültecilere tanınan garantiler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yaptırımlara, ulusal güvenlik ve kamu düzeni için bir tehdit olarak kabul edildiğine karar verildiğinde, bir mültecinin devlet tarafından gözaltına alınması veya sınır dışı edilmesi de dâhildir.

Ev sahibi ülke, mültecinin kendi güvenliği ve kamu düzeni için oluşturduğu tehlikenin boyutunu değerlendirme ve yaptırım gücüne sahip olmasına rağmen, bu hak mutlak değildir. Mültecinin oluşturduğu tehlike ve tehdit, ciddi bir tehdit ve somutlaşmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla ev sahibi ülkenin yetkili makamları, tehdidin varlığını ve mültecinin ülke sınırları içerisinde kalamayacağını ispat etmek için tüm gücünü kullanmalıdır.

¹⁵⁶ Kasım Muhyiddîn, “İltizamâtü'l-Lâciî Fi'l-Kanûnu'd-Düvelî”, *Amâlu Nedveti Himâyeti'd-Düveliyye (Mültecilerin uluslararası korunması sempozyumunun çalışmaları)*, Editör: Ahmed Ruşeydî, Siyasi Çalışmalar, 1997, s. 154-312.

5. MÜLTECİLERİNİN İSLÂM HUKUKUNDA VE ULUSLARARASI YASALARDA HAK VE SORUMLULUKLARI (BİR KARŞILAŞTIRMA)

Önceki dört başlığın muhtevasında da açıklandığı üzere, mültecilerin haklarını koruyan tüm uluslararası anlaşmalar, onları adaletsizlikten koruyor ise, onlara insan haklarının verilmesini destekliyorsa bütün bu yasalar İslam Hukuku tarafından kabul edilmektedir.

Mültecilerin İslami hukukundaki haklarına gelirsek bu haklar Müslümanların ve zimmilerin sahip olduğu insan haklarıdır.

Şüphesiz İslam, insanları zayıflara yönelik olarak her türlü yardımı kapsayacak şekilde yardım etmeye çağırır. Hatta gayrimüslimlerden olan güçsüz ve yardıma muhtaç kimselere de her türlü sadaka ile yardımı teşvik etmiştir.

Devletlerarasında anlaşmalar söz konusu olduğunda her devlet bu anlaşmalara uymak zorundadır. Ancak biz şöyle diyoruz: Eğer bir ülke İslam ülkesi olup orada şer'î hükümler uygulanmakta ise— başka ülkelerle anlaşma olsa dahi- siyasi mültecilerin adaletsizliğe veya zulme maruz kalacağı anlaşılması halinde o ülkenin siyasi mültecileri ülkelerine teslim etmesi caiz değildir. Abdülkerim Zeydan'ın da dediği gibi; İslam devleti, mültecilerin ve yabancıların haklarını diğer ülkelerle yapılan anlaşmalara göre düzenleyen modern uluslararası yasalara tabidir. Ancak bu bir şarta bağlıdır. Bu uluslararası anlaşma ve kanunların, İslam kanunlarına ve genel ilkelerine aykırı olmaması gerekmektedir. Nitekim fakihler ticaret için ülkeye giren gayrimüslimlerin malları üzerinde yapılan ticari vergiler konusunda mukabeleyi bi'l-misl şeklinde alınacağını belirtmişlerdir.¹⁵⁷

Mültecileri kabul etme yönünden İslam Hukukunun kapsam alanı daha geniştir. Nitekim mülteci, devlete herhangi bir zarar vermeyecekse o mültecinin ülkeye kabul edilmesinde bir beis yoktur. Uluslararası hukuka gelince, devletlerin uygun gördükleri nedenlerle mültecileri kabul etmemelerine izin verilmektedir. Bununla birlikte, İslam hukuku, örneğin AIDS gibi öldürücü hastalıkları taşıyanlar ve casusluk yapanların ülkeye girişini önleme açısından uluslararası hukukla uyumludur. Yabancıların ve mültecinin kişiliğinin himaye edilmesi, malı ve dokunulmazlığıyla ilgili mevcut uluslararası kanunlarda, İslam hukukundaki gibi onları koruyan kanun ve yasalar bulunmamaktadır.

¹⁵⁷ Zeydan, a.g.e., s.74.

Bu da bize açıkça gösteriyor ki İslam hukuku bu hakkı gözetmede bu ve bunun gibi meselelerde uluslararası hukuktan çok daha ileridedir.

Mültecinin sığındığı ülkeden çıkışı ile ilgili durumda ise; modern uluslararası hukukun, İslam hukukuyla uyumlu olduğu görülmektedir. Zira hukuk, yabancı bir ülkede ikamet eden bir yabancının başlangıçta istediği zaman ülkeyi terk etmekte özgür olduğunu belirtmektedir. Ancak o kişi hakkında herhangi bir hüküm varsa o kararın uygulanması gerekir. Benzer şekilde, uluslararası hukuk, devletin güvenliğini tehdit eden ve iç düzeni için tehdit oluşturan yabancıları sınır dışı etme hakkını tanır. Buradan, uluslararası hukukun kendisinden yaklaşık bin yıl önce gelen İslam hukukuyla uyumlu olduğu görmekteyiz. Eğitim, çalışma, toplanma ve ifade hürriyeti gibi hakların ev sahibi ülkenin yasaları çerçevesinde mültecilere tanınması mevzuunda İslam hukuku ile modern uluslararası yasalar uyum halindedir.¹⁵⁸

6. İSLAM HUKUKU VE ULUSLARARASI YASALARA GÖRE MÜLTECİLERİN TOPLUM İLE ENTEGRASYONU

6.1. İslam Hukukuna Göre Gayrimüslimlerin İslam Diyarına Entegrasyonu (Zimmet Akdi)

“Zimmet ehli” statüsünü elde eden mültecinin çağdaş uluslararası hukukta (Yerel Entegrasyon) ile eşdeğer olduğuna inanmaktayız.¹⁵⁹ Zira zimmet kişiyi İslam ülkesi vatandaşı yapmakta ve Müslümanların sahip oldukları veya sorumlu oldukları haklara sahip yapmaktadır. Yani müste'men böylece tam anlamıyla daru'l-islam'a entegre olmakta ve İslam'ın Müslümanlara olan muamelesine yakın bir muameleye sahip olmaktadır.¹⁶⁰

Bu meseleyi açıklığa kavuşturmak için, zimmîlik akdine terettüp eden bazı meseleleri şöyle zikredebiliriz. Zimminin canının haram olması, Zimmî'nin malının haram olması, bu bir önceki mesele ile bağlantılıdır. Çünkü malın korunması canın korunmasına bağlıdır. Rivayete göre Hz. Ali şöyle demiştir: “Onlar zimmet akdini kabul ettiler. Böylece onların canları canımız, kanları kanımız, malları malımız gibi koruma

¹⁵⁸ Suyûfi, a.g.e., s. 389.

¹⁵⁹ İslam fıkhdaki bir görüş, zimmet akdinin gayrimüslimlere verilen bir sığınma biçimi olarak kabul edildiği görüşündedir. Bu nedenle bu görüşe göre; zimmet akdinin veya eman akdinin verdiği bir himaye yabancılar için İslam diyarını bir sığınma ülkesi yapmaktadır.

¹⁶⁰ Ahmed Ebu'l-Vefa, *Hukûku'l-Lâci' fi'l Fıkhi'l ve'l Kânûn*, s.196.

altındadır”¹⁶¹ Dolayısıyla Müslümanlar için zimmet akdinin hükmünün şu olduğu söylenmiştir: Onlardan uzak durmak, onlara haksızlık etmemek canlarını ve mallarını korumak farzdır.¹⁶²

Zimmi İslam Vatandaşlığını Kazanabilir mi?

Genel kaideye göre İslam ülkesi vatandaşlığı gayri müslimlere zorla kabul ettirilmez. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır. “*Dinde zorlama yoktur doğru eğriden açıkça ayrılmıştır...*”¹⁶³ Gayrimüslimler ya İslam dinine girip Müslüman olurlar veya İslam ülkesinin vatandaşı olurlar ya da zimmî akdine tabi olarak vatandaş (İslam ülkesinde ikamet almış gibi) olurlar.

Bazı alimler Müslümanların yararlandıkları tüm haklardan yararlanmadığı ve tüm sorumlulukları taşımadıkları için zimmet akdinin kişiye vatandaşlık vermeyeceği görüşüne sahiptir. Örneğin siyasi haklar ve benzeri durumlar böyledir. Müslüman zekât ödemekle yükümlü iken onlar haraç ödemekle yükümlüdürler.¹⁶⁴ Bu görüş zayıf bir görüştür. Çünkü din, bazı istisnalar dışında haklar ve sorumluluklar konusunda Müslüman ve zimmileri eşit tutmaktadır.

Bazıları ise zimmilerin cizye vermelerinden hareketle tam aksi görüştedir. İbn ‘Âbidin şöyle demiştir: Cizye vermeyi kabul ettiklerinde lehimizde ve aleyhimizde olan uygulamalar onlar için de söz konusu olmalıdır. Onlara karşı adil olmak gerekir ve adalet ile hükmedilmelidir.¹⁶⁵ Bu görüşün savunucuları zimmîlerin İslam ülkesi vatandaşlığını kazanma konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları zimmînin İslam hükümlerini kabul edip tabi olması halinde vatandaşlık verilebileceğini savunurken¹⁶⁶, diğerleri bu durumun; İslam ülkesinde süresiz ikamet almasıyla ilgili olduğunu söylemişlerdir.¹⁶⁷ Üçüncü gruba göre açık sözleşme ile yani zimmîlik sözleşmesi ile yükümlülük altına giren kişilere vatandaşlık verilebilir. Serahsî şöyle demiştir. Kişi zimmîlik akdi ile İslam ülkesinin bir bireyi olur. Eğer zimmî ile açık bir sözleşme yok ise o zaman zimmî için vatandaşlığın

¹⁶¹ Kâsânî, a.g.e., C.,IX, s. 433.

¹⁶² Gazaliel-Vecîz Fi'l-Fıkhı Mezhebi İmam Şafî, c. 2, s. 21. Thk: Alî Muavvid ve Adil Abdu'l Cevad, 1. Bs., Beyrût, Daru İbnu'l Erkam b. Ebî'l Erkam, 1418/1997; C.II, s. 21.

¹⁶³ Bakara, 2/ 256.

¹⁶⁴ Muhammed el-Lâfi, *Nazatâtun Fi Ahkâmi'l-Harbi ve's-Silm Dirâseten Mukâreneten*, Trablus: Dâru İkra, s. 342.

¹⁶⁵ İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, C. III, s. 307.

¹⁶⁶ Abdulkadir Udeh, *et-Teşrî' el-Cinâi el-İslâmî*, Kahire: Nedî'l Kudât, 1988, C., I., s. 307.

¹⁶⁷ Ahmed Müslim, a.g.e., s.326.

verilip verilemeyeceğine dair İslam devleti kendisi karar verir.¹⁶⁸ Bu, zimmînin –İslam devletinin öne sürdüğü şartları kabul etmesi vb.leri gibi- rızasını gösteren veya fetih gerçekleşmesi sonucu İslami vatandaşlığı kazandığına işaret eden durumlarda ortaya çıkar. Bu durumda bir kişiye vatandaşlık verilip verilemeyeceği İslam devletinin irade ve takdirine dayanmaktadır.¹⁶⁹

Bize göre zimmîler İslam vatandaşlığına giremez, onlar İslam ülkesinin bir vatandaşı olabilirler. Çünkü İslam vatandaşlığı kişisel bir bağdır, bu da İslam dinine girmek ile mümkündür. Yoksa mekânsal bir bağ ya da belli bir mekânda bulunmak değildir. Müslümanlığı benimseyen bir kimse nerede olursa olsun İslam vatandaşı olarak kabul edilir. Gayrimüslim ise İslam ülkesinin bir vatandaşıdır, Müslüman için geçerli olan hüküm ve sorumluluklar onlar için de geçerlidir. Ayrıca onlar pasaport almak ve bundan kaynaklanan benzer bazı durumlara tabidirler. Onlar İslam dininin kuralları ve külli kaideleri uyarınca istisna tutuldukları dışındaki tüm haklardan yararlanırlar. Bunun anlamı şudur. Gayrimüslimler İslam ülkesi vatandaşlığından yararlanabilirler ancak İslam vatandaşlığından yararlanamazlar.¹⁷⁰ Kısacası onlar ülke vatandaşı olabilirler din vatandaşı olamazlar.

İslam, zimmilere muamele konusunda bazı temel esaslar belirlemiştir. Ebû Yusuf, Halife Harun Reşit'e nasihatlerinin olduğu mektubunda şöyle der: Ey Mü'minlerin Emîri! Allah size güç versin. Zimmîlere şefkatle yaklaşmalısınız. Peygamberin Hz. Muhammed'in zimmetinde bulunan kişilerin eziyete ve zulme uğramamaları, takatleri üstünde bir şey yaptırılmamaları, kendilerine farz olanlar dışında mallarından bir şey alınmaması gerektiğini söylemiştir. Nitekim rivayet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: "*Dikkatli olun. Kim bir zimmiye zulme ederse yahut onu(n hakkını) kısarsa, veya o'na gücünün yetmeyeceği bir vergi yüklerse, ya da gönülsüz olarak ondan bir şey alırsa, kıyamet gününde onun hasmı benim.*"¹⁷¹

¹⁶⁸ Serahî, *Mebcut*, C. IX. s. 58.

¹⁶⁹ Abdülğani Abdulhamid, *Asâru'l-İstihlâfi'd-Duvelî Fi'l-Kânûni'd-Duvelî el-'Âmm ve eş-Şerî'atu'l-İslâmiyye*, Doktora Tezi, Ezher Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1980, s. 357

¹⁷⁰ Bunun başka bir anlamı da şudur; Zimmiler, İslam devletine değil, devlete bağlıdır: İslam, bir inanç olması bakımından tüm Müslümanları akidede kardeş kabul eder. Vatandaşlık olarak ise zimmîler ve müslümanları vatan kardeşi olarak sayar. (Muhammed Selâm Medkûr, *Meâlimu'd Devleti'l İslâmiyye*, Kuveyt: Mektebetu'l Fellâh, 1403/1983, s.106-107).

¹⁷¹ Ebû Dâvud, Harac, 3, 7.

Hiz. Ömer vefatı sırasında kendisinden sonra gelecek halifeye Allah Resulü'nün bahsettiği bu meseleyi anlatmış ve kendisinden sonraki halifeye Resûlullah'ın zimmetini yerine getirmelerini, onlarla yapılan ahide bağı kalmalarını, onların arkasında olanlarla savaşmamalarını ve takatleri üzerinde onlara yük yüklememelerini vasiyet etmiştir.¹⁷²

İslam, zimmilere saygı göstermiş, onlara iyilikte bulunulmasını şu şekilde tavsiye etmiştir; *“Allah; sizi, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmaktan, onlara karşı hak neyse onu yapmaktan alıkoymaz. Allah haktan ve haktan yana olanları sever.”*¹⁷³

Zimmilerin haklarının ihlal edilmesi şu hadisler de yasaklanmıştır. *“Dikkatli olun. Kim bir zimmiye zulüm ederse yahut onu(n hakkını) kısarsa veya o'na gücünün yetmeyeceği bir vergi yüklerse, ya da gönülsüz olarak ondan bir şey alırsa, kıyamet gününde onun hasmı benim.”*¹⁷⁴ ; *“Bir zimmet (eman) altında olan herhangi bir adamı başka bir adam öldürürse öldürülen kâfir olsa bile ben o öldüren kişiden beriyim.”*¹⁷⁵

Zimmîler için genel kaide şudur; *“Hukuki olarak onların hak ve sorumlulukları bizim hak ve sorumluluklarımız gibidir. Onlar, zimmet akdini malları bizim mallarımız, kanları bizim kanlarımız gibi olsun diye kabullenmişlerdir”*.¹⁷⁶ *“Onlar malları ve hakları, Müslüman malları ve hakları gibi olsunlar diye zimmet akdini kabul etmişlerdir”*.¹⁷⁷

Ancak din farklılığından dolayı onlarla Müslümanlar arasında farklılıklar vardır. Zimmî cizye ödemekle mükelleftir. Müslümanlar ise zekât ile mükelleftir. Müslümanlar savaşmakla ve ülkenin sınırlarını korumakla yükümlü iken zimmînin böyle bir yükümlülüğü yoktur. Ayrıca zimmîlerin üstlenemeyecekleri görevler de vardır. Bunlar Hilafet, cihad vb. sorumluluklardır. Çünkü bu gibi sorumlulukların temel şartı İslam'ı benimsemektir.

Müslümanların Gayrimüslim Ülkelerdeki Yerel Entegrasyonu

¹⁷² EbuYusuf, a.g.e., s. 125.

¹⁷³ El-Mümtehine, 60/ 8.

¹⁷⁴ İbn Erzak el-Endülüsi, *Bedâi' u's-Selk Fi Tabai' i'l-Melik*, Thk. Muhammed b. Abdu'l Kerim, Tunus – Libya: İbnu'd Dâri'l Arabiyye Li'l Kuttâb, 1980, C., II, s. 688.

¹⁷⁵ İbn Hibbân, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed el-Busti, el-Müsnedü's-Sahih, Thk., Şuayib Arnaut, 2. Bskı, Beyrut, 1993, C., XIII, s. 319.

¹⁷⁶ Kâsânî, a.g.e., C., VII, s. 111.

¹⁷⁷ Serahsi, *Şerhu Siyeri'l Kebîr*, C. III, s. 250.

Fakihler, bir Müslümanın gayrimüslim bir ülkede vatandaşlık elde etmesinin meşruiyeti hakkında araştırmalar yapmışlar. Bu bağlamda Washington'daki Uluslararası İslami Düşünce Enstitüsü'nden İslam Fıkıh Akademisine, bazı sorular sorulmuştur. Bu sorulardan bazıları şunlardır:

Amerika'da olsun Avrupa da olsun yabancı bir ülkede vatandaşlık almanın hükmü nedir? Bilindiği üzere vatandaşlığa kabul edilen veya vatandaşlık başvurusu yapanların çoğu ülkelerinde mallarının müsadere edildiği, hapse atılmak ile tehdit edildikleri ve zulüm gördüklerinden dolayı bu ülkelerde vatandaşlık başvurusu yaptıklarını vurgulamaktadırlar?

Bazıları, yerleşmek istedikleri ülkede şer'î hükümler ve had cezaları aksamış olmasına rağmen kişisel hakları, canları, malları ve insan onurunun korunduğu, suç işlemediği sürece kişinin hapisane ile tehdit edilmediği bir diaspora ülkesine vatandaşlık alma veya yerleşmenin doğru olduğu görüşündedirler.¹⁷⁸ Bu konuda Mecma' u'l-fıkhî'l-İslâmî'nin verdiği bazı cevapları şöyle zikredebiliriz.

Abdurrahman Bâh şöyle demektedir: Amerika veya Avrupa ülkelerinden birinin vatandaşlığını almak zaruret halinde caiz olabilir. Ancak küfür ehline benzemek, onların isimlerini almak veya onlara hizmetkarlık etme durumu olursa caiz değildir. Bu durum vatandaşlığa girmesi halinde dinine ait bir şeyin bozulmasına veya eksikliğine yol açacaksa, ya da onlara taraftarlık edecekse böyle bir durumda vatandaşlık alması caiz değildir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır. *“Kalbi iman ile yatışmış olduğu halde (baskı ile zorlanan kimse hariç) imanından sonra Allah'ı inkâr ederse ve kim küfre göğüs açarsa bilsin ki Allah'ın gazabı onların üzerindedir, onlar için büyük bir azap vardır”*.¹⁷⁹

Muhammed Takiyuddîn el-Osmânî ise şöyle demiştir. Müslüman olmayan ülkelerin vatandaşlığını almanın hükmü; şartlar, durumlar ve amaçlara göre farklılık arz

¹⁷⁸ İslâm Konferansı Teşkilâtı, Mecm' u Fıkhî'l-İslâmî Dergisi, ikinci cildinde Şeyh Ahmed b. Hamed el-Halîlî bu soruya şu şekilde cevap vermiştir; Müslüman olmayan bir ülkenin vatandaşlığının alınması, Hakkında fetva olmayan ve çeşitli yönlerini göz önünde bulundurulmuş bir meseledir. Vatandaşlığa geçmek yani tam olarak o ülkenin vatandaşı olmak anlamına gelmektedir, haklar ve sorumlulukları normal vatandaşların hak ve sorumlulukları ile aynı olur. Vatandaşlığı alınan ülkede bir Müslüman ülkesine savaş açması veya mukavemet göstermesi gerektiğinde orada yaşayan Müslüman oradaki sistem ve yasalar gereği üzerine düşen şeyi yapmak zorunda kalacaktır. Bundan dolayı gayrimüslim bir ülkenin vatandaşlığına geçmek zaruret halinde yapılması gereken bir durumdur. Örneğin Müslüman kendi ülkesinden kovulduğunda kendi canı, ırzı, malı ve çocukları tehlikede olduğunda ve Müslüman bir ülkeler ona kapılarını kapatması durumunda zaruret hali olduğu için gayri müslim bir ülkeye sığınabilir. (Kararat ve Tevsiyat Mecme' i'l Fıkhî'l-İslâmîyyi'd-Duveliyi, 1987, S. 2, s. 1095.)

¹⁷⁹ En-Nahl, 16/ 106.

etmektedir. Vatandaşlık almanın sebepleri şunlardır: Bir Müslüman kendi ülkesinde zulüm görürse, suçsuz yere hapsedilirse, herhangi bir suçu olmadığı halde malları müsadere edilirse, kendisine bu ülkeler dışında sığınacak ülke bulamaz ise ve ameli hayatında dini yaşantısına dikkat etmesi ve kendisini çirkin işlerden uzak tutması şartıyla baskı altında kalmadan Müslüman olmayan bir ülkenin vatandaşlığını alabilir. Buna delil olarak sahabelerin Mekke ehlinden zulüm ve işkence görmeleri sebebiyle Habeşistan'a hicret etmeleridir. O dönemde Habeşistan'da küfür ehli yaygındı. Sahabeler orada ikamet ettiler. Hatta bazı sahabeler Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra bile orada ikamet etmeye devam ettiler. Ebu Musa el-Eş'arî Hayber gazvesinde yani hicretin yedinci senesinde Habeşistan'dan dönmüştü.¹⁸⁰

Diğer yandan kişinin kendisini her türlü baskıdan korumak nefsin haklarından biridir. Bir kimse, küffar beldeleri dışında kendine güvenli bir yer bulamazsa, dini yükümlülüklerini yerine getirdiği, haram ve kötülüklerden kaçındığı sürece o ülkelere hicret etmesinde herhangi bir mâni yoktur. Bir Müslüman gayrimüslim bir ülkede yaşayan insanları İslam dinine davet etmek veya orada yaşayan Müslümanlara dini anlatmak için vatandaşlık alıyorsa caiz olmasından ziyade bundan dolayı sevap alır. Sadece bu övülmüş amaç için nice sahabe ve tabiin küffar diyarlarına yerleşmişlerdir. Bu zatlar hakkındaki menkıbeler ve faziletler muhtelif eserlerde anlatılmaktadır.¹⁸¹ Netice olarak Müslüman olmayan bir ülke vatandaşlığını almak ve toplumu ile entegre olmak için temel iki kural söz konusudur:

Birincisi, Müslüman olmayan ülkelere iltica etme ancak zaruret halinde mümkündür. Bu zaruret hali; kişinin nefsi, malı, canı ve ailesini tehdit eden bir durumun oluşmasıdır.

İkincisi, bu sığınma veya vatandaşlık, herhangi bir İslam devletine karşı bir savaşa katılmak veya ona karşı komplo kurmak ve entrika çevirmek gibi İslam'ın yüksek ilkelerinin ihlaline sebep olmamalıdır.

6.2 Uluslararası Yasalara Göre

¹⁸⁰ İbn Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Abdumelik el-Hamîr el-Muâfirî, Thk. Abdusselam et-Tedmürî, Daru'l Kutubu'l Arabî 1410/1990, C. II, s. 328.

¹⁸¹ *Kararat ve Tevsiyat Mecme'i'l Fıkhi'l-İslâmîyyi'd-Duveliyi*, 1987, S. 2, s. 1129-1130,

1951 Sözleşmesinin 1/H Maddesi, hariç tutulanların uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan kişiler olduğunu belirtir. İkamet ettiği ülkenin yetkili makamları tarafından o ülkenin vatandaşlarına tanınan haklara sahip olan ve o ülkenin vatandaşları ile bütünüyle entegrasyon içinde olan kimseler kastedilmektedir.

6.3. Mültecinin Gönüllü Olarak Ülkesine Dönmesi

Mültecinin ülkesine geri dönmesi anavatanındaki olayların seyri hakkında kendisine sunulan bilgilere dayanarak kendi vereceği bir karardır. Kişinin gönüllü olarak asıl vatanına dönmesini teşvik eden pek çok delil vardır. 1990 yılında Kahire’de açıklanan “İslam’da İnsan Hakları Bildirgesi” zulüm gören her insanın başka bir ülkeye sığınma hakkı olduğunu kabul etmiştir. Kişinin göç edip başka devletlere sığınmasına zorlayacak bir suç işlemediği müddetçe kendi güvenli yerine varana kadar sığındığı devlet o kişiyi himaye etmekle yükümlüdür.

Habeşistan’daki Müslüman mültecilerin dönüşü ile ilgili olarak İbn Hişam şöyle demektedir; Mekkelilerin İslam’a girdiği haberi onlara ulaştığında, bu haberden yola çıkarak Mekke’ye doğru yola çıktılar. Mekke yakınlarına geldiklerinde ise Mekkelilerin İslam’a girdikleri haberlerinin yalan olduğunu öğrendiler. Hiçbiri Mekke’ye girmedi sadece gizlenerek yakınlarına kadar geldiler.¹⁸²

Hz. Peygamber ülkesinde bulunan Müslümanları geri göndermesi için ‘Amr b. Umeyye ed-Damrî’yi Necaşi’ye gönderdi, O Hudeybiye’den sonra Hayber’de iken iki gemi ile onları gönderdi, onlar on altı kişilerdi. Aralarında Cafer b. Ebu Talib de vardı.¹⁸³

Huveytıb b. Abdüluzza şöyle demiştir: Fetih günü Hz. Peygamber Mekke’ye girdiğinde evimdeydim, çok korktum, evimden çıktım. Ailemi güvenli olacakları bir yere bıraktım, Avf’ın duvarına kadar geldiğimde birden Ebu Zerr el-Ğıfârî’yi gördüm, aramızda bir problem vardı hemen oradan kaçtım. Bana Ebu Muhammed dedi ben de lebbeyk dedim, neyin var dedi, ben de korkuyorum dedim. Bugün sana korku yoktur sen Allah’ın güvenliği altındasın dedi. Ben de ona doğru gittim ve selam verdim. Bana evine git dedi, gerçekten evime gidebilir miyim? Vallahi evime vardığımda orada bir canlı görürsem veya biri evime girmeye çalışırsa öldürürüm dedim. Ailem farklı farklı

¹⁸² İbn Hişam, a.g.e., C. I, s. 463.

¹⁸³ İbn İshak, *es-Siyeru ve'l-Meğâzî*, Muhammed b. İshak el-Matlabî, Thk. Dr. Süheyl Zakâr, 1. Bs., Şam: Daru'l Fikr, 1978, C. II, s. 359.

yerlerdeydi. Aileni bir araya getir ve ben de sizinle evinize kadar gelirim dedi. Eve ulaştığımızda Huveytıb'a eman verilmiştir ona artık düşmanlık edilmez diyerek bağırды. Daha sonra Ebu Zer, Hz. Peygamber'e giderek ona bu durumu anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, öldürölsün dediklerim dışında tüm insanlar eman içerisindedirler. Ben bu cevapla tatmin oldum ve ailemi geri evime getirdim.¹⁸⁴

Hatem et-Tâî'nin kızı esir düştüğünde Allah Resulü'nden eman dilemiş ve O'ndan ailesine dönmesi için izin istemişti. Hz. Peygamber: *“Seni ölkene ulaştıracak kavminden güvendiğın birini bulana kadar acele etme! Böyle birini bulduğunda gel benden izin iste”* dedi. Hatem et-Tâî'nin kızı: *“Kavminden bir grup geldiğinde Hz. Peygamber'e gittim beni bindirdi bana para verdi, o grupla yola çıktım ve Şam'a geldim dedi.”*¹⁸⁵

Uluslararası hukukta mültecinin gönüllü olarak ölkelerine geri dönüşü, mülteci sorunlarına en ideal bir çözümdür. Mültecinin kendi ölkесinin topraklarına güvenlik, barış ve onurlu bir şekilde dönmesi topluma hızla entegre olmasına yardımcı olur. Gönüllü geri dönüşü insanlar kendi hür iradeleri ile karar verirler.

6.4. Mülteciyi Yerleştirmek

İslam'a göre hiçbir şey, bir mültecinin dilemesi halinde başka bir ölkeye yerleştirilmesine engel değildir. Bu durum, kişinin istediğı yerde hareket ve ikamet etme özgürlüğü çerçevesine girer. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: *“Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur, artık onun üzerinde dilediğinizce dolaşın ve O'nun rızkından yiyin Sonunda dönüş O'nadır.”*¹⁸⁶ *“O Yer yüzünü sizler için beşik yaptı, orada yollar yaptı umulur ki hidayete erersiniz”*¹⁸⁷

Mülteciler için yeniden yerleşim, öngörölen daimî çözümlerden biridir. Başka bir ölkeye yeniden yerleşimin, ölkе yetkilileri tarafından yeniden yerleştirilmek üzere verilmiş bir karara tabi olduğu için bir hak veya kendiliğinden gerçekleşen bir durum olmadığı malumdur. Bu durum birkaç şarta bağlanmıştır. Kişinin hali hazırda bulunduğu ölkede sığınmacı olması, yerelde çözemeyecekleri maddi ve yasal cezalarla karşılaşması,

¹⁸⁴ Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayâtu's-Sahâbe*, Thk. Dr Beşşâr İvad Ma'rûf, 1. Bs., Beyrüt: Müessesetu'r Risâle, 1999, C., I, s. 136-137.

¹⁸⁵ Taberî, *Tarihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, Kahire: Dâru'l Meârif, C., III, s. 309-3010.

¹⁸⁶ El-Mülk, 67/ 15.

¹⁸⁷ Zuhruf, 43/ 10.

yeniden yerleşimin onun için tek çözüm olması, yerleşmek istediği ülkede birinci derecede aile yakınlarının orada yasal olarak ikamet ediyor olması.

7. MÜLTECİLİĞİN SONA ERMESİ

7.1. Mültecinin Müslüman olması.

İslam'a göre mültecilik aşağıdaki durumlarda sona erer:¹⁸⁸

1- Mültecinin Müslüman olması. Bu durum sadece İslam Hukukuna özgüdür. Mültecinin Müslüman olması, İslam'da sığınma hakkının sona ermesine neden olan sebeplerden birisidir. Diğer sebepleri şöyle zikredebiliriz.

1- Ülkelerinin farklılığına ve çokluğuna rağmen Daru'l-İslam'ın tek olması

2- Tüm Müslümanlar arasında eşitliğin sağlanması. Mülteci olarak yaşayıp daha sonra Müslüman olan kimselerin mülteci olarak kalması ve diğerleri gibi İslam vatandaşı olmaması onlara haksızlık olur. Tüm vatandaşlık hakları onun için geçerlidir. Burada görüyoruz ki, fertler arasındaki vatandaşlıkta adalet ölçütü, İslam'ı benimsemektir.

3-Resûlullah'ın şu hadisi sabit bir kaidedir: *“Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulüm etmez, onu teslim etmez, kendi kardeşinin ihtiyacını gideren Allah da onun ihtiyacını giderir”*.¹⁸⁹ İslam'ı benimseyen bir mültecinin mülteci gibi muamele görmesi bir zulümdür. Yine İslam'ın temel kurallarından bir tanesi de şudur. İslam'ı benimseyen kimse Müslüman olmadan önce yaptıklarından sorumlu değildir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: *“Kâfirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse geçmişte yaptıkları bağışlanır, eğer tekrar küfre dönerlerse evvelkilerin başına gelen ortadadır.”*¹⁹⁰ Resûlullah da konuyla ilgili şunu söylemiştir. *İslam kendisinden önce olan şeyleri siler*¹⁹¹

7.2 Mültecinin Tehlike Arz Etmesi

Mülteci, İslam Devletinin güvenliğine zarar veren tehlikeli eylemlerde bulunması durumunda onun sığınma hakkı sonlandırılabilir.¹⁹² Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: *“Ancak Allah'a ortak koşanlardan, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz, sonra da*

¹⁸⁸ Ebu'l-Vefâ, a.g.e., S. 209.

¹⁸⁹ Buhâri, Mezâlim, 3.

¹⁹⁰ Enfal, 8/ 38.

¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, s. 315.

¹⁹² Şevkânî, a.g.e., C. IV, s. 300.

*antlaşmalarında size karşı hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiç kimseye yardım etmemiş olanlar, bu hükmün dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın”.*¹⁹³ Başka bir ayette ise: “Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa, küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riayet etmeyen kimselerdir. Umulur ki, vazgeçerler”

Mültecinin ihanet etmesinden korkulması durumunda ona, sığınma hakkının feshedildiği veya bozulduğu bildirilmelidir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: “(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez.”¹⁹⁴

Buradan hareketle;

- Mülteci sözleşmesinin mazeretsiz olarak ona bildirilmeden sona erdirilmesi caiz değildir.

- Mülteciye, başka bir yere intikal edebilmesi için makul bir süre tanınmalıdır.

Uluslararası hukukta, Afrika Birliği Örgütü (OAU) sözleşmesi şunların gerekliliğini şart koşmaktadır.

a- Mülteci davranışları, ikamet ettiği ülkede geçerli olan yasa ve düzenlemelerin yanı sıra kamu düzenini sağlamak için alınan yönetmelik ve tedbirlere uygun olmalıdır.

b- Mültecinin, Afrika Birliği Örgütü’nün herhangi bir üye devletine karşı yıkıcı faaliyetlerden kaçınması gerekmektedir.

c- Mülteci, üye devletler arasında, özellikle silah kullanımı gibi ve basın veya radyo yoluyla gerilime neden olacak her türlü faaliyetten kaçınmalıdır.¹⁹⁵

7.3. Mültecinin Sığınma Talebini Geri Çekmesi

Kendisine sığınma hakkı veren kişi veya ülkeler Mülteciyi himaye edemeyecek ve güvenliğini sağlayamayacak odurunda olduklarında mülteci, Itica talebini veya sözleşmesini geri iade edebilir. Bu mesele hakkında iki örnek zikretmemiz mümkündür:

Birincisi: Hz. Ebû Bekir İbnü’l-Dügunne’nin himayesine girdiğinde Kureyş, Hz. Ebû Bekir’in Kuran okuması sebebiyle kadınları ve çocukları etkilemesinden endişe

¹⁹³ EtTevbe, 9/ 4.

¹⁹⁴ ElEnfal, 8/ 58.

¹⁹⁵ Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi. 3. Madde, s. 6 . www.unhcr.org

duydu. Bunun üzerine İbnü'd-Dügunne Hz. Ebû Bekir'e gelerek: "Ben sana kavmine eziyet edesin diye himayeme almadım. İçinde bulunduğun durum Kureyş'in hiç hoşuna gitmedi. Onlar bundan rahatsız oldular. Evine gir ve istediğini yap". Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir: "Himâyeni sana iade edip Allah'ın himâyesine girmeyeyim mi?" dedi. İbnü'd-Dügunne: Sana verdiğim emanı bana geri ver deyince Hz. Ebû Bekir: "emanını sana iade ettim" dedi. Bunun üzerine İbnü'd-Dügunne kalkıp: Ey Kureyş topluluğu! İbn Kuhafe kendisine verdiğim emanı bana geri iade etti. Bundan sonra arkadaşınıza ne isterseniz yapabilirsiniz" dedi.¹⁹⁶

İkincisi örnek, Osman b. Maz'um'un el-Velîd'in sağladığı sığınma hakkını geri iade etmesidir. İbn Hişam bu olayı şu şekilde rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber'in sahabelerinin maruz kaldığı imtihanlara Osman b. Maz'ûn da maruz kalıyordu. Ancak O, Velid b. Muğîre'nin verdiği eman ile gidip geliyordu. Osman b. Maz'ûn şöyle dedi: Vallahi müşrik birinin emanı altında güvenli bir yere gidip gelecekssem ve arkadaşlarım, dindaşlarım benim başıma gelmeyen belalarla Allah için müptela olurlarsa bu benim için büyük bir eksiklikler." Daha sonra Velid b. Muğîre'ye gitti ve: "Ey Abduşşems'in babası, şimdiye kadar bana sağladığın emana riayet ettim, şu an sana iade etmek istiyorum" deyince Velid: "Ey kardeşimin oğlu neden emanı geri iade etmek istiyorsun, yoksa benim kavimden biri sana eziyet mi etti"? dedi. Bunun üzerine Osman: "Hayır! Ben Allah'ın emanı altında kalmak istiyorum, başka bir zimmet ile değiştirmek istemiyorum" dedi. Bunun üzerine Velid b. Muğîre: "öyleyse hadi mescide gidelim sana aleni olarak eman verdiğim gibi yine aleni olarak bana geri iade et" dedi. İki yürümeye başladılar ve nihayet mescide vardıklarında Velid şöyle dedi:" Bu Osman'dır, verdiğim emanı geri vermek için gelmiştir" Bunun üzerine Osman: "evet doğrudur" O, cömert ve ahdinde vefa gösteren birisidir. Ben Allah'tan başka kimsenin emanı altına girmek istemediğimden bana sağladığı emanı ona iade ediyorum" dedi.¹⁹⁷

İslam Hukukunda Reddu'l-Civâr (emanı geri iade etme) olarak adlandırılan bu mesele¹⁹⁸ Uluslararası hukukta, bir mültecinin iltica ettiği ülkeden asıl vatanına ihtiyari ve gönüllü geri dönmesine yakın bir manadadır.

¹⁹⁶ İbn Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, c. I, s. 373-374.

¹⁹⁷ Rukam el-Basri, *Kitâbu'l-'Afi ve'l-İ'tizâr*, Riyad: Muhammed b. Suud Üniversitesi, 1401/1981, C., II, s.447- 451.

¹⁹⁸ Ebu'l-Vefâ, a.g.e., s. 213.

7.4. İlticaya Götüren Sebeplerin Ortadan Kalkması

Sebepler ortadan kalktığında musebbeb de ortadan kalkar. Dolayısıyla, iltica nedenleri ortadan kalkarsa, iltica hakkı da sona erer. Ülkesi tarafından çıkarılan mültecilerin işlediği suçlara genel bir af çıkması veya mültecinin özür talep etmesi ve bu talebin yetkili makamlar tarafından kabul edilmesi ya da savaşın tamamen sona ermesi bu nedenlerden bazılarıdır.

Bunun bir örneği Hz. Peygamber'i hicveden ve kaçan Ka'b b. Zühre'nin durumudur. Ka'b tevbe ederek Resûlullah'a geldi. Neredeyse yeryüzü ona dar gelmişti. Kabilesi arasında bulunan bazıları onun hakkında olumsuz dedikodu yayıyordu. O, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir'in yanına geldi. Sabah namazında beraber Resûlullah'ın yanına geldiler. Ka'b'ın yüzü peçeyle kapalıydı. Hz. Ebû Bekir "Ey Allah'ın Resûlü, bir adam Müslüman olup sana biat etmek istiyor." Deyince Resûlullah elini ona uzattı. Ka'b yüzünü açarak şöyle dedi: Annem ve babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Burası sana sığındığım yerdir. Ben Ka'b b. Zühre'im. Ensar'dan bazıları ona hücum etti ve kötü ,sert davrandılar. Bu durum Resûlullah'a ulaştınca Resûlullah ona eman verdi. Kureyş ona yumuşak davrandı ve Müslüman olması onların hoşuna gitti. Ka'b b. Zühre medhiyesini Resûlullah için okudu. O'nun Methiyesi şu şekilde başlamaktadır:

"Suâd benden uzaklaştı; bugün gönlüm karasevdaya duçar ve yaralıdır,

Gönlüm onun izinde kurtulması imkansız, ayağı bağlı bir esir!."

Kendisinden ümit beklediğim her dostum bana;

Sana bir şey yapamayız benden uzaklaş dedi

Babası ölesiceler Beni rahat bırakın dedim

Rahman'ın takdir ettiği her şey olur,

Bir insanın ömrü uzun olsa da

Bir gün naaş olarak taşınacaktır

Resûlullah'ın beni azab ile tehdit ettiği bana haber verildi

Resûlullah'ın yanında af düşünülür.¹⁹⁹,

¹⁹⁹ Rukam el-Basrî, *Kitâbu'l-'Afvi ve'l-İ'tizar*, C., II., s. 447-451.

7.5. Mültecinin Dönüşünü Güvence Altına Almak

Mülteci kaçtığı ülkenin yetkililerinden ona zulmetmeyeceklerine ve tutuklamayacaklarına dair eman alması halinde iltica durumu sona ermektedir. Bununla alakalı kaynaklarda şöyle bir örnek vardır: Bu tür bir müzakere h. 372 yılında Adudüdevle ve Rum kralı arasında vuku bulmuştur. Bu müzakerelerin nedeni, (Verd) olarak adlandırılan bir kişinin İslam Devleti'ne iltica etmesidir. Müzakereler sırasında Rum Kralı bu kişinin iadesini talep etti. Müzakereyi yapan İbn Şehrâm şöyle dedi: “Ben böyle birinin varlığını duymadım. Zaten, bunun yapılması da mümkün değildir” der. Mülteciye verilen iltica hakkının ya da verilen emanın zarar görmemesini istemeleriyle birlikte iki devlet arasında müzakere başarıya ulaşmıştır. Müslümanlar, Rum Kralından ona ve kardeşine eman verilerek onlara iyi davranılması konusunda garanti verilmesini ve onlara eski maaşlarını ve durumlarının iade edilmeleri konusunda eman aldılar. Ayrıca devletin güvenlik mensupları tarafından tehdit edilmemeleri şartıyla ikisini anavatanlarına gönderdiler.²⁰⁰

7.6. İltica Süresinin Sona Ermesi

İltica süresinin bittikten sonra Müslüman hâkim, müste'mene kendisi, ailesi ve malı için güvenli bir yer bulması için tebliğde bulunur. Cumhura göre mülteci ihanet etmediği müddetçe veya verilen emanı kaldırmayı gerektirecek bir durum olmadıkça eman akdinin sonlandırılması caiz değildir.²⁰¹

Bazı Fıkıh alimlerine göre eğer devlet başkanı mülteciye sağlanan emanın sonlandırılmasında maslahat görürse veya kalması halinde kötü bir durum ortaya çıkacaksa onun eman hakkını sonlandırabilir.²⁰² Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır. “...sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir...”²⁰³

Uluslararası hukuka göre de şu durumlarda iltica hakkı sona erer²⁰⁴:

- Mültecinin davranışı, ikamet ettiği ülkede geçerli olan yasa ve yönetmeliklerin yanı sıra kamu düzenini sağlamak için alınan yönetmelik ve önlemlere uymaması,

²⁰⁰ İbn Miskeveyh, *Kitâbu Tuccâri'r-Rûm*, Ts., C., II, s. 396-397.

²⁰¹ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, C.,VIII, s. 5867; Vehbe Zuhayli, *Âsaru'l Harbi fi'l Fıkhi'l İslâmi*, Şam, Dâru'l Fikr, 1962, C.,I, s. 293.

²⁰² Kâsânî, a.g.e., C. VII, s. 700, Şevkânî, a.g.e.,C. IV, s. 300, Vehbe Zuhayli, *Âsaru'l Harbi*, C.I, s. 361.

²⁰³ Enfal, 8/ 58.

²⁰⁴ Afrika'daki mülteci sorunlarının çeşitli yönlerini düzenleyen 1969 yılındaki OAU Sözleşmesi'nin 1/4 maddesinde belirtildiği gibi.

- Afrika Birliği Örgütü'ndeki herhangi bir üye devlete karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunmak.

- Üye devletlerarasında gerilime neden olabilecek her türlü faaliyet, özellikle silah kullanımı, basın veya radyo yoluyla bunu yapmak.

- İslam hukukunda 'Reddu'l-Civâr' (emanı geri iade etme) olarak adlandırılan, mültecinin sığınma hakkını geri iade etmesi, uluslararası yasalara göre mültecinin gönüllü olarak asıl vatanına geri dönmesine mukabil gelmektedir.

- Kaybettiđi vatandaşlığı kendi seçimiyle tekrar geri almak

- Yeni bir vatandaşlık hakkını kazanıp bu haktan yararlanmaya başlamak

- Kalıcı olarak ikamet ettiği ya da zulmünden kaçtığı ülkesine kendi isteği ile geri dönerse,

- Mülteciyi, mülteci yapan sebepler ortadan kalkarsa,

- Herhangi bir vatandaşlığı olmayan ve asıl vatanından göç etmesine sebep olan iltica nedenlerinin ortadan kalkması ve tekrar oraya gitme imkânının olması durumunda.

İlticası sonlandırılan kişiler (uluslararası korumaya ihtiyaç duymayan kişiler); bulunduğu ülkenin yetkili makamları tarafından tanınan ve bulunduğu ülke vatandaşlığına sahip olanlara tanınan hak ve yükümlülükleri kazanarak orada ikamet yeri edinen kişilerdir. Böylelikle o kişi ilgili ülkenin vatandaşları ile entegre olarak onlardan biri gibi olur. Bu insanlara, onlara sığınan ülke sakinleri ile yerel olarak entegre oldukları için Ulusal Mülteci / Mülteci Vatandaş denilmektedir.²⁰⁵

²⁰⁵ Afrika'daki mülteci sorunlarının çeşitli yönlerini düzenleyen 1969 yılındaki OAU Sözleşmesi'nin 1/4 maddesinde bu şekilde belirtilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmamızda mültecilerin uluslararası hukuktaki yasal statüsünün beyanına ek olarak uluslararası hukuk kuralları ile İslam hukuk kurallarının karşılaştırmasını yaparak iltica kavramını, iltica çeşitlerini ve buna yol açan sebepleri araştırdık.

İltica, daha önce karşılaşılmamış yeni bir durum ve olay değildir. Eskiden beri var olan bir uygulamadır. Nitekim antik çağlardan Firavun dönemine kadar hatta Hz. Peygamber dönemine kadar pek çok iltica vakası yaşanmıştır. Nitekim pek çok Müslüman gayrimüslim ülkelere sığındığı gibi pek çok gayrimüslim de eman akdiyle, müste'men sıfatıyla Müslüman ülkelere sığınmıştır. Ayrıca bu araştırmanın başında da detaylı olarak bahsettiğimiz gibi 20 ve 21. Yüzyılda gelişmekte olan ülkelere gelişmiş olan ülkelere pek çok iltica olayı gerçekleşmiştir.

Geçtiğimiz yüzyılda ve içinde bulunduğumuz çağdaki tarihsel olayları incelediğimizde Savaşlardan, zulümden ve yoksulluktan kaçan mülteci sayısının insani bir krize işaret ettiği mülhaza edilmektedir. Bu durumu kontrol altına almak ise, uluslararası dikkat çekme ve yoğun bir çaba gerektirmektedir. Bu insani krizin sebebi, başta Orta Doğu ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde savaşların artması, diğer yandan ise insani ve uluslararası düzeyde bir kriz sebebi olan kıtlıkların, yoksulluğun ve hastalıkların ortaya çıkmasıdır.

Araştırmada iltica kavramı fıkhi istinbat yoluyla açıklanmıştır. Çünkü iltica kavramı İslam şeriatinde açık şekilde varid olmamıştır. Fakat eman akdi, hicret, 'abiru's sebîl vb. konularda olduğu gibi başka bir siga ve şekilde varid olmuştur. Bu terimlerin ve kavramların anlamları birbirine yakındır. Ancak iltica kavramına en doğru ve en yakın kavram ise eman akdidir. Eman akdi daha ziyade iltica akdiyle aynıdır. Sonuç olarak uluslararası hukuktaki iltica kavramı İslam hukukunda eman akdine tekabül etmektedir. Sadece sebeplerinde, koşullarında ve sonuçlarında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Uluslararası hukukta iltica, bir devletin belirli koşullar yerine geldiğinde himaye talebinde bulunan kişilere verdiği korumadır. İslam Hukukunda bu durum eman talebiyle ifade edilmektedir. Mesela, İslam Hukuku, "kim beytu'l-harama girerse o kişi eman

içindedir” tanımlamasını yapmış ve bu konuda Kur’an-ı kerim ve Sünneti delil göstermiştir.

İslam hukuku bir kişi ile diğerleri arasında ayırım gözetmeksizin her kесе sığınma hakkı tanımaktadır. Nitekim İslam Hukuku gayrimüslim için iltica sözleşmesine cevaz vermiştir. Hatta İslam ülkesinin düşmanlarına dahi İslam hukukunun gözettiği şartlarda, İslam ülkelerine girdikleri sürece eman verilmesine izin vermiştir.

İslam dini üzerinden yaklaşık 15 asır geçmesine rağmen mültecilerin himaye edilmesi, genel olarak onların haklarının korunması, bunun temel ilkelerini, koşullarını, nedenlerini ve sonuçlarını tanımlamış ve sınırlarını da belirlemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki; İslam Hukukunun hükümleri her zaman ve her yerde geçerlidir, zaman ve şartlara göre ise yenilenebilir olduğu da aşıkardır. Allah bu konuda Maide suresi 3. Ayette şöyle buyurmuştur: *“Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm’ı seçtim”*.

Uluslararası hukukun kanun koyucularının yirminci yüzyılda iltica hakkının olmasına karar vermesinden sonra, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Ancak bahsettiğimiz gibi İslam Hukuku, şer’î naslar, fihki içtihatlar yoluyla ilticanın meşruyetini belirleyerek uluslararası hukuktan yüzlerce yıl önce bu hakkın tesis edilmesine öncülük etmiştir.

Uluslararası hukukta, mültecilerin korunması devletlerin sorumluluğundadır ve bu hakkın tanınması, Mülteci Sözleşmesine bağlı olsun ya da olmasın onlar için bağlayıcıdır. İslam Hukukuna gelince, gayrimüslimlere sığınma hakkı vermek sadece devletle sınırlı değildir. Daha ziyade, hem devlet başkanı ve yardımcılarının, hem de Müslüman erkek ve kadınların sabit haklarındandır. Bununla birlikte devlet başkanı, maslahata göre İslam devleti vatandaşlarının bu hakkı kullanmasını men edebilir.

İslam Hukuku ve uluslararası hukuk, eman talep eden kişinin statüsüne ilişkin koşulları ve kriterleri yerine getirmesi konusunda aynı görüştedir. Belirlenen şartlardan bazılarının ihlali halinde, bu hakkın verilmesi men edilmiştir.

İslam Hukuku ve uluslararası hukuk, bir mültecinin asıl vatanına gönüllü olarak kendi iradesiyle dönmesi halinde mülteci sıfatının kalkacağı ve bu sıfatın sonuçlarından yararlanmaması gerektiği gibi konularında aynı görüştedir. Ancak İslam Hukukuna göre,

mültecinin kendi ülkesine dönmesi onun sadece kendi emanını ortadan kaldırmaktadır. Malları ve ailesi Daru'l-islam da kaldığı sürece onların dokunulmazlığı devam etmektedir.

Mülteci ile ilgili bazı konu ve meselelerin hala hukuki olarak uluslararası düzeyde tartışılması gerekmektedir. Bu konu ve meselelerden bazıları; sığınma kazandığı ülkede ilim hizmeti, sığınılan ülkelerde kişisel durumlarla alakalı hükümler, mültecinin hayır kurumlarından aldığı malları satması vb. gibi meselelerdir.

KAYNAKÇA

KURA'N-I KERİM

ABDÜLHAKİM EL-AFGANI EL-KANDEHARI Ed-Dımaşki El-Hanefi, *Keşfu'l-Hakâik Fi Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, 1. Bs., Thk. Mahmud b. Raşid et-'Attar, Dâru'n-Nevâdir, Dimaşk, 2013.

ABDULHAMÎT, Abdulğani, *Âsâru'l-İstihlâfi'd-Duveli Fi'l-Kânûni'd-Duveli el-'Âmm ve eş-Şeri'atu'l-İslâmiyye*, Ezher Üniversitesi Hukuk Fakültesi Doktora Tezi, Kahire, 1400/1980.

ADEVÎ, Ali es-Sa'idî, *Hâşiyetu'l-'Adevi 'Ala Kifâyeti't-Talibi er-Rabbânî*, Thk. Yusuf Şeyh Muhammed el Bukâ'î, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2013.

AHMED MÜSLİM, *el-Kânûnu'd-Düveliyyu'l-Hass*, 11. Bs., 1954.

ÂLIŞ, Muhammed, *Menhu'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasarı Seyyîd Halîl*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1989

ALMOMANÎ, Ahmad, İslam Hukukunda Göç ve İltica, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

AVDE, Abdulkadir, *et-Teşri'u'l-Cinâi Fi'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabi, 2006.

BA'MER, Ahmed, Sami, *ed-Diplûmasıyye*, Dâru'n-Nefâis Li'n-Neşri ve't-Tavzî' 1421/2001.

BMMYK, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği web sitesi www.unhcr.org.

BURHAN Emrullah, *Dirâsetun Fî Nazariyyeti Hakki'l-Melcei Fi'l-Kânûni'd-Düvelî*, Dâru'n Nehdatu'l Arabiyye, Kahire 1. baskı

EBÛ HABÎB, *el-Kâmûs el-Fıkhî*, Yayınevi; Daru'l Fikr, Dimeşk, ikinci baskı. 1988. 1408h.

EBÛ'L HAYR, Ahmed, *el-Himâyetü'l-Kânûniyye li'l-Lâcii fî Hukuku'd-Düveliyye*, Dâru'n Nahda el-Arabiyye, 1997.

EBU UBEYD, el-Kâsım b. Sellâm, *Kitabu'l-Emval*, ts.

EBÛ'L VEFÂ, Ahmed, *Hakku'l Lucûi Beyne's- Şerâti'l İslamiyyeti ve'l-Kânuni'd Düvelî li'l Lâciîn Dirâseten Mukâraneten*, 1. Baskı, Riyad, 2009.

EBU YUSUF, Yakup b. İbrahim, *Kitabu'l-Harac*, Dâru'l-Ma'rife, Lübnan 1979.

- DESÛKÎ, Muhammed b. Arafe, *Haşiyetu'l Şerhî'l Kebîr*, nşr: İsa elbâb el-Halebî.
- EL-BASRÎ, Rukam, *Kitâbu'l-'Afvî ve'l-İ'tizâr*, Muhammed b. Suud Üniversitesi, Riyad, 1401/1981.
- EL-ENDULÛSÎ, İbnü'l-Ezrak, *Bedâ'î'u's-silk fî tabâ'î'l-mülk*, Thk. Muhammed b. Abdu'l Kerîm, ed-Daru'l el-Arabiyya lil Kuttâb, Tunus-Linya, 1980.
- EL-ENSÂRÎ, İbn Zekeriyya, *Esna'l-Metâlib Fi Şerhi Ravdi't-Tâlib Bi Hâmişihî Hâşiyeti'r-Remlî*, Mim Baskısı.
- EL-Mevsu'atu'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye, Kuveyt Evkaf Bakanlığı 1983, 2. Baskı.
- EMÎR SEYF, *Hukûku'l-İnsân*: Medhal ilâ Va'yi'l-Hukûkî.
- FANGLAN, Gerhard, *el-Kânûnu Beyne'l-Umem*, 2. Bs., Dâru'l-Cîl Li't-Teb'i ve'n-Neşr, 1970.
- FÎRUZÂBÂDÎ, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Thk. Muhammed Naim el-Arksusî, 8. Bs., Muessesetu'r-Risâle, 1426/2005.
- FÎRUZÂBÂDÎ, İbrahim b. Ali b. Yusuf Ebu İshak eş-Şîrâzî, *el-Muhezzeb Fi Fıkhi İmam Şaifî*, 1. Bs., Thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- GAZALÎ, *el-Vecîz Fi Fıkhi Mezhebi İmam Şaifî*, 1. Bs., Thk. Ali Mu'avvid ve Adil Abdulcabbar, Daru İbn Erkam, Beyrut, 1418/1997.
- HALEBÎ, Muhammed Mustafâ el-Bâbî, *İbn 'Âbidîn: Hâşiyetu Reddi'l-Muhtâr*, Kahire, 1386/1966.
- HEREVÎ, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *Kitâbü'l-Emvâl*, Thk: Seyyid b. Recep, 1 bs., 2007.
- HERRÂSÎ, Kiyâ, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Daru'l Kutubu'l Hadîse, Kahire, 1. Baskı, 1974.
- HEYSEMÎ, Ali b. Abu Bekr b. Süleyman, *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, Thk. Husamuddin el-Kudsî, Mektebetu'l-Kudsî, Kahire, 1414/1994.
- HİNDÎ, Alâuddin Ali el-Muttaki ed-Dîn İbn Husamuddin, *Kenzu'l-'Ummâl Fi Sunei'l-Akvâli ve'l-Ef'âl*, Thk. Mahmud Ömer ed-Dimyâtî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2016.

- İBN ABDULHAKEM, *Futûhu Mısır ve Ş-Şâm*, Thk. Abdu'l-Munta'im 'Âmir, Dâru't-Te'avun, Kahire, 1961.
- İBN ÂBİDİN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Âlemü'l-Kütüb, Riyad, 2003.
- İBNU'L- ARABÎ, *Ahkâmu'l Kur'an*, Daru'l Ma'rife, 3. Baskı, 1972.
- İBN DÂYE, *Kitâbü'l-Mükâfe'e ve hüsnü'l- 'uqbâ*. Dâru'l Bâz, Mekke 1987.
- İBN FÂRİS Ahmed b. Zekeriyya, Mu'cemu Mekâyisi'l-Luga, Thk. Abdusselam Muhammed Hârûn, Daru'l Fikr, 1399/1979.
- İBN HACER, *Fethu'l-Bârî Fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Thk. Abdulkadir Şeybe, 1. Bs., Mektebetu Melik Fehd, Riyad, 1421/2001.
- İBN HAZM, Ali b. Hazm ez-Zahirî, *el-Muhalla Bi'l-Âsâr*, Thk. Abdulğaffar Süleyman el-Bendârî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, Ts.
- İBN HİBBÂN, Ebu Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed el-Busti, el-Müsnedü's-Sahih, Thk., Şuayib Arnaut, 2. Baskı, Beyrut, 1993.
- İBN HİŞAM, Abdulmelik b. Hişam el-Humeyr el-Meâfirî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1. Bs., Thk. Ömer Abdusselam et-Tedmirî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabi, 1410/1990.
- İBNÜ'L HÜMMAM, Kemaluddin, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, 1. Bs., Thk. Abdurrezak Ğalib el-Mehdî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003.
- İBN İSHAK, Muhammed b. İshak el-Matlabi, *es-Siyer ve'l-Meğâzî*, 1. Bs., Thk. Dr. Suheyl Zekar, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1498/1978.
- İBN KAYYIM, el-Cevziyye, *Zâdu'l Meâd fi Hedyi Hayru'l İbâd*, Müessetu'r Risale.
- İBN KESİR, *Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm*, Daru'l Ma'rife 1982.
- İBN KUDÂME, El-Muğnî,
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mukrim el-Afrîkî, *Lisanu'l Arab*, Yayınevi: Daru Sâdır, Beyrût.
- İBN MİSKEVEYH, *Kitâbu Tuccâri'r-Rûm*, Ts.
- İBN NECCAR, Takiyuddin Muhammed b. Ahmed el-Futûhî en-Nablî el-Halebi, *Munteha'l-İrâdât*, 1. Bs., Thk. Abdullah b. Abdulmusin et-Turkî, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2000.

- İBN ZEKERİYYA, Ahmed b. Faris, *Mekâyîsi'l-Luğa*, Thk. Abdusselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1399/1979.
- İBTİSAM, Kuveydir, *Mecelletu'l-Cil Li'd-Dirâsâti's-Siyasiyye ve'l-'Alâkâti'd-Düveliyye*.
- İSÂM ATİYYE, *el-Kânûnu'd-Düveliyyi'l-Âmm*, Dâru al-Sanhouri el-Kânûnî ve'l Ulûm'I es-Siyâse, 1. Baskı 2015.
- İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI, *Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî Dergisi*, 3. dönem, Sayı 2, 1408h.
- KAL'ACÎ, Muhammed Ruvas, *Mevsu'atu Fikhi Ömer b. Hattab*, 4. Bs., Dâru'n-Nefâis, 1989.
- Kararat ve Tevsiyat Mecme'i'l Fikhi'l-İslâmîyyi'd-Düveliyyi*, 1987, S. 2,
- KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf, *Hayatu's-Sahâbe*, 1. Bs., Thk. Dr. Bişar 'Avad Ma'ruf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1420, 1999.
- KARADÂVÎ, Yusuf, *Fikhu's Zekat*, Müessesetu'r Risâle, 4. Baskı, 1393/1973.
- KÂSÂNÎ, Ebu Bekr, *Bedâi'u's-Sanâi' Fî Tertîbi's-Şerâi'*, 2. Bs., Thk. Ali Muhammed 'Avd ve Adil Muhammed Abdulmevcud, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- KİYÂLÎ, Abdulvehhab, vd. *Mevsu'atu's-Siyâsî*, Muessesetu'l-'Arabiyye Li'd-Dirâseti ve'n-Neşr, Beyrut, Ts. 1990.
- LÂFÎ, Muhammed, *Nazarâtun Fi Ahkami'l-Harbi ve's-Silm Dirâseten Mukâreneten*, Dâru'l-İkrâ' Trablus, Ts.
- MAKDÎSÎ, İbn Muflih, *el-Âdâbu's-Şeri'a ve'l-Menhu'l-Murî'a*, 2. Bs., Thk. Şuayb el-Arnaut, Muessesetu'r-Risâle, 1999.
- MARUF, Selim, *Himâyetu'l-Laciîne Zemeni'l-Nizâ'âti'l-Musellehed-Düveliyye*, Hadır Baine Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Cezayir, 2012.
- MEVVÂK, Muhammed b. Yûsuf, *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muhtaşarı Halîl*, Daru'l Fikr, 3. Bs. 1992.
- MİSKEVEYH, *Kitâbu Tuccâri'l-Umem*, Mektebetu Musenna, Bağdat ve Matba'atu Şeriketi Temedduni es-Sina'iyye, Mısır, 1333/1915.

- MUHYİDDÎN, Kasım, *İltizâmâtü'l-Lâcî Fi'l-Kânûni'd-Duveli*, Uluslararası Mültecileri Koruma Komisyonu Çalışması, Edt. Ahmed er-Raşîdî, Merkezu'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti's-Siyasiyye, Kahire, 1997.
- MÜSLİM, Muslim b. Haccac, *Sahîhu Muslim*, Thk. Nazar b. Muhammed el-Faryâbî, 1. Bs., Dâru't-Tîye, 1427/2006.
- NA'İM SUYÛFÎ, *el-Hukuku'd-Duveliyetü'l-Hasse*.
- NEVEVÎ, Yahya b. Şeref, *Şerhu'n-Nevevî 'Alâ Sahîhi'l-Müslim*, 1. Bs., Mektebetu'l-Mısıriyye Fi'l-Ezher, Kahire, 1447/1929.
- Ravdetu't-Talibîn ve 'Umdetu'l-Müftîn*, 2. Bs., Thk. Zuheyr eş-Şavuş, el-Mektebu'l-İslâmî, 1412/1991.
- Riyâzu's-Salihîn*, 1. Bs., Thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1412/1992.
- OSMÂN DAMİRİYYE, *Usûlu'l- 'Alâkâtu'd-Düveliyye*, Dâru'l Meâlî, 1. Baskı 1999.
- OSMAN Durmaz, *İslâm'da Mülteciler Hukuku*, Basılmamış Y. Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2014.
- PERRUCHOUD, Richard ve CROSS, Jillyanne Redpath, *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Gök Örgütü, 2. bs.
- RASSÂ' Muhammed el-Ensârî, *Şerhu Hudûdü İbn 'Arafe*, Thk. Muhammed Ebü'l-Ecfân ve Tâhir el-Ma'mûrî, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 1. Baskı. 1993.
- RÂZÎ, Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsiru'r-Razi*, Daru'l Fikr.
- RÂZÎ, Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtaru's Sihâh*, Mektebetu Lübnân 1986.
- REHA, Tarık İzzet, *el-Kânûnu'd-Düveliyü'l-'Âmm Fi's-Silmi ve'l-Harb*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, Kahire, 2006.
- SADDE, Abdulmunim, *Usûlu'l-Kanûn*, Matba'atu Mustafa el-Bâbî, 1971.
- SEMPOZYUM, *Mecelletu Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmi*, S. 2, 1408.
- SERAHSÎ, Şemsüleimme, *Şerhu Siyeri'l-Kebîr*, Ma'hedu'l Mahtûtât bi-Câmiatu'd Düvelil Arabiyye, Kahire 1972.
- Şemsüleimme, *el-Mebsut*, 1. Bs., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1989.

- SEYYİD SÂBIK, *Fıkhu's Sünne*, 1. Baskı, Dâru'l Hadîs, Kahire.
- SEYÛFÎ, Na'ûm, *el-Hukûku'd-Düveliyyi'l-Hasse*, Mudiriyetu'l-Kutub ve'l-Matbu'ât, Bağdat, 1967.
- ŞAFÎÎ, *el-Umm*, Thk. Rıfat Fevzî Abdu'l Muttalib, Daru'l Vefâ 2001.
- ŞEVKÂNÎ, Fethu'l-Kadîr.
- ŞEYBÂNÎ, Muhammed b. Abdulkadir b. Ömer ve İbrahim b. Muhammed b. Divyân, *el-Mu'temed*, Dârül-Hayir, Dimaşk, 3. Baskı. 2001.
- ŞÎRÂZÎ, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî.
- ŞİRBİNÎ, Hatib, *Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'ânî El-Fâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1441/2000.
- TABERÎ, Muhammed b. Cerîr et-Taberî', *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk*, Dâru'l-Me'ârif Kahire.
- TAHUN, Ahmed Reşad, *Hürriyyetü'l-'Akidet Fi Şeri'ati'l-İslâmiyye*, İtirat Li'n-Neşri ve't-Tavzî', Kahire, 1998.
- VÂLÎ, Abdulhamit, *İşkâliyyetu'l-Lucû' 'Ala's-Sa'ideyn ed-Duvelî ve'l-'Arabî*, 1. Bs., Bîsân Li'n-Neşri ve't-Tevzî' Beyrut, 1998.
- YADKAR, Talib Rashid, *Mebâdiu'l-Kânûni'd-Düveliyyi'l-Âmm*, Müessesetu Mukriani li't Tîbâati ve'n Neşr, Erbîl, 2005.
- ZÂHİRÎ, Alî b. Hazm, *el-Muhallâ bi'l Âsâr*, Daru'l Kutubu'l İlmiyye, Thk. Dr Abdulğaffâr Süleyman el-Bendârî.
- ZEYDAN, Abdulkarim, *Ahkâmu'z-Zimmiyyîn ve'l-Muste'minîn Fi Dâri'l-İslâm*, 2. Bs., Muessesetu'r-Risâle, 1402/1982.
- ZUHAYLÎ, Muhammed, *Hukûku'l-İnsân Fi'l-İslâm*, 6. Bs., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2011.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, *Âsaru'l Harb fî Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 1. Bs., Dâru'l-Fikr, Dimaşk, Ts.
- el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, 1. Bs., Dâru'l-Fikr, Dimaşk, Ts.
- ZÜHRÎ, Muhammed b. Sa'd b. Menî', *et-Tabakâtü'l-Kübra*, 1. Bs., Mektebetu'l-Hancî, 2008.